

**MINISTERUL EDUCAȚIEI AL REPUBLICII MOLDOVA
UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA**

Cu titlu de manuscris

CZU 343.224.1 (043.3)

POPESCU DORIN

**CIRCUMSTANȚELE ATENUANTE ȘI AGRAVANTE ÎN DREPTUL PENAL AL
REPUBLICII MOLDOVA**

Specialitatea științifică: 554.01 – Drept penal și execuțional penal

Teză de doctor în drept

Conducător științific:

Gheorghe ULIANOVSKI,
doctor în drept,
conferențiar universitar

Autorul:

CHIȘINĂU • 2015

© POPESCU DORIN, 2015

CUPRINS

ADNOTARE (în limbile română, rusă, engleză).....	4
LISTA ABREVIERILOR	7
INTRODUCERE	8
1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL DREPTULUI PENAL ÎN MATERIA CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI AGRAVANTE	17
1.1. Analiza generală a materialelor științifice din Republica Moldova ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal	17
1.2. Analiza generală a materialelor științifice a altor țări ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal	27
1.3. Concluzii la capitolul 1	38
2. NOȚIUNEA ȘI NATURA JURIDICĂ A CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI AGRAVANTE	41
2.1. Noțiunea și natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante	41
2.2. Problemele clasificării circumstanțelor atenuante și agravante	53
2.3. Coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante și circumstanțele speciale - semne calificative sau privilegiate ale componenței de infracțiune	71
2.4. Concluzii la capitolul 2	81
3. INFLUENȚA CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI AGRAVANTE LA STABILIREA PEDEPSEI PENALE	84
3.1. Circumstanțele atenuante și agravante—criteriu de bază al individualizării pedepsei penale..	84
3.2. Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale. Efectele circumstanțelor atenuante și agravante	104
3.3. Influența circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege	120
3.4. Concluzii la capitolul 3	141
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	145
BIBLIOGRAFIE	152
ANEXE	164
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	168
CV-ul autorului	169

ADNOTARE

Popescu Dorin. *Circumstanțele atenuante și agravante în dreptul penal al Republicii Moldova*. Teză de doctor în drept. Chișinău, 2015.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 176 de titluri, 2 anexe, 151 de pagini de text de bază. Rezultatele obținute sânt publicate în 12 lucrări științifice.

Cuvintele-cheie: circumstanțe atenuante, circumstanțe agravante, pedeapsă penală, individualizare, semne calificative.

Domeniul de studiu: Lucrarea științifică ține de domeniul Dreptului penal.

Scopul tezei constă în etalarea și soluționarea problemelor juridico-penale legate de natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante, de influența lor la stabilirea pedepsei penale, și, implicit, în formularea unor propuneri *de lege ferenda* menite să optimizeze cadrul legal actual în vederea rentabilizării practicii judiciare în materia ce vizează aplicarea prevederilor art. 75-79 CP RM, astfel fiind asigurată eficiența pedepsei penale și realizarea scopurilor acesteia.

Obiectivele: determinarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante; cercetarea influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale; elaborarea unui mecanism de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante; analiza practicii judiciare actuale; evidențierea carențelor legislative strecurate în normele prevăzute la art. 75-79 CP RM; elaborarea unor recomandări cu privire la perfecționarea normelor Codului penal ce țin de domeniul circumstanțelor atenuante și agravante etc..

Noutatea și originalitatea științifică a tezei de doctorat rezidă în evidențierea unor polemici existente în doctrină, vis-à-vis de circumstanțele atenuante și agravante, în analiza acestora și expunerea propriei viziuni, în efectuarea unei ample cercetări a problemelor ce țin de modul și ordinea de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante. În acest sens, *originalitatea științifică* a prezentei teze de doctorat constă în formularea unor concluzii și recomandări apte de a fi implementate în vederea perfecționării legii penale, precum și în încercarea de a soluționa unele probleme întâlnite în practica organelor de drept. În special, au fost formulate recomandări de perfecționare a conținutului normelor prevăzute la art. 75; 76; 77; 78; 79; 117 CP RM. **Problema științifică de importanță majoră soluționată** constă în *determinarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, a influenței circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei penale, inclusiv prin prisma efectelor sale, a rolului lor la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege și elaborarea mecanismului de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei, ceea ce a contribuit la înaintarea unor propuneri de lege ferenda, în vederea direcționării legiuitorului spre perfecționarea cadrului legal național, pentru a asigura eficiența pedepsei penale și realizarea reală a scopurilor acesteia.*

Semnificația teoretică a prezentului studiu științific constă în faptul că în premieră a fost efectuată o cercetare complexă a mai multor probleme ce țin de circumstanțele atenuante și agravante în dreptul penal al RM, din care motiv respectiva lucrare poate reprezenta un fundament științifico-metodologic esențial pentru literatura de specialitate, în special pentru dezvoltarea în continuare a științei dreptului penal.

Valoarea aplicativă a tezei de doctorat constă în faptul că lucrarea de față reprezintă un veritabil suport științific pentru organele de drept abilitate cu aplicarea legii penale, iar recomandările *de lege ferenda* pot fi utilizate în scopul perfecționării normelor de drept penal, care să reglementeze modul și ordinea de evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante, precum și efectele acestor circumstanțe pentru individualizarea pedepsei penale.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele investigației științifice pot fi utilizate pentru optimizarea aplicării normelor juridice, ce vizează circumstanțele atenuante și agravante. Materialele prezentei teze pot servi drept suport în procesul de instruire atât a studenților facultăților de drept, a masteranzilor și doctoranzilor în domeniul dreptului, cât și pentru instruirea procurorilor, judecătorilor, ofițerilor de urmărire penală și a avocaților în cadrul cursurilor de formare profesională continuă.

АННОТАЦИЯ

Попеску Дорин. *Смягчающие иотягчающие обстоятельства в уголовном праве Республики Молдова*. Диссертация на соискание ученой степени доктора права. Кишинэу, 2015.

Структура диссертации: введение, три главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 176 наименований, 2 приложений, 151 страницы основного текста. Полученные результаты опубликованы в 10 научных работах.

Ключевые слова: смягчающие обстоятельства, отягчающие обстоятельства, уголовное наказание, индивидуализация, квалифицирующие признаки.

Область исследования: Научная работа относится к области уголовного права.

Цель диссертационного исследования: идентификация и решение уголовно-правовых проблем касающихся правовой природы смягчающих и отягчающих обстоятельств, определения их влияния при назначении уголовного наказания и, соответственно, в разработке новых законодательных предложений, с целью оптимизации существующей нормативно-правовой базы для обеспечения продуктивности судебной практики, касаясь применения ст.75-79 УК РМ, обеспечивая тем самым эффективность уголовного наказания и достижения его целей.

Задачи исследования: выявление правовой природы смягчающих и отягчающих обстоятельств, исследование их влияния на назначение уголовного наказания, разработка механизма учета смягчающих и отягчающих обстоятельств при назначении наказания, анализ современной судебной практики; выявление законодательных пробелов в ст. 75-79 УК РМ и разработка рекомендаций по совершенствованию норм Уголовного кодекса в области смягчающих и отягчающих обстоятельств.

Научная новизна и оригинальность диссертационного исследования заключается в анализе существующей доктринальной полемики относительно смягчающих и отягчающих обстоятельств, в формулировании собственных выводов, в анализе проблем касающихся порядка оценки и учета смягчающих и отягчающих обстоятельств при назначении наказания, а также в попытке решить некоторые вопросы правоприменения. В частности, сформулированы предложения по внесению поправок в ст. 76; 77; 78; 79; 117 УК РМ. **Важный научный вопрос решенный** заключается в определении правовой природы смягчающих и отягчающих обстоятельств, установлении их влияния на назначении уголовного наказания, их роли при назначении более мягкого наказания чем предусмотрено законом и в разработке механизма влияния смягчающих и отягчающих обстоятельств на уголовное наказание, что способствовало разработке некоторых предложений, направленных на совершенствование национальной нормативно-правовой базы, для обеспечения эффективности уголовного наказания.

Теоретическая значимость исследования заключается в том что автором впервые был проведен комплексный анализ некоторых проблем смягчающих и отягчающих обстоятельств и их учета при назначении наказания, поэтому данная работа может стать надлежащей научно-методической основой для развития уголовно-правовой науки.

Прикладная ценность: данное исследование представляет собой реальную научную основу для деятельности правоприменительных органов, а рекомендации по поправке некоторых норм УК позволяют значительно улучшить законодательные положения в сфере оценки и учета смягчающих и отягчающих обстоятельств и их последствий при индивидуализации наказания.

Внедрение научных результатов исследования заключается в том что его выводы могут быть использованы для оптимизации применения правовых норм, касающихся смягчающих и отягчающих обстоятельств. Материалы данной научной работы могут быть использованы в процессе подготовке студентов юридических вузов (и не только), а так же для подготовки прокуроров, судей и адвокатов в рамках учебных курсов по повышению квалификации.

SUMMARY

Popescu Dorin. *The mitigating and aggravating circumstances in the criminal law of Republic of Moldova*. Doctoral dissertation. Chişinău, 2015.

The structure of the dissertation: introduction, three chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 176 sources, 2 appendixes, 151 pages of basic text. The results of the research are published in 10 scientific articles.

Keywords: mitigating circumstances, aggravating circumstances, criminal punishment, individualization, classification signs.

The field of study. This dissertation refers to criminal law area.

The purpose and the objectives of the dissertation. The purpose of this dissertation is to identify and to solve the criminal law issues related to mitigating and aggravating circumstances and their influence on the criminal punishment. Moreover, the author aimed at drafting proposals in order to improve the existing legal framework and judicial practice related to the enforcement of provisions from art. 75-79 of the Criminal Code in order to ensure the efficiency of the criminal punishment and achievement of its purposes.

The objectives: to determine the legal nature of mitigating and aggravating circumstances, to evaluate the influence of the mitigating and aggravating circumstances on the punishment, to create a mechanism for application and evaluation of mitigating/aggravating circumstances, to analyse the judicial practice, to identify the gaps in the provisions of the art. 75-79 of the Criminal Code, to formulate recommendations to improve the provisions of the Criminal Code on mitigating and aggravating circumstances.

The novelty and originality of the dissertation consist in underlining the existing doctrinal polemics on mitigating and aggravating circumstances, analysis of these polemics and formulation of authors' opinions, extensive research on the evaluation of the mitigating and aggravating circumstances. In this sense scientific originality of this thesis consist in the conclusions and recommendations formulated to improve the provisions of the criminal law and in the solutions offered by the author to different issues existing in the judicial practice. In particular, the author makes recommendations regarding amending some provisions contained in the following articles from the Criminal Code of Moldova: art. 76; 77; 78; 79; 117 CP RM.

The major scientific problem solved consists in determining the legal nature of the mitigating and aggravating circumstances, the influence of these circumstances on establishing the punishment, including their effects as well as their role for the application of a milder punishment than the one provided by the law, and creating the mechanism of the influence of these circumstances on the criminal punishment. These aspects have led to the formulation of certain proposals in order to orient the legislator towards the improvement of the national legal framework to assure the efficiency of the criminal punishment and achievement of its goals.

The theoretical significance and applicative value of the dissertation consists in the fact that the author for the first time carried out a detailed and deep research of the theoretical and practical problems related to the application of mitigating and aggravating circumstances in criminal law of Moldova. In this sense, the thesis represents a valuable scientific and methodologic basis essential for the development of the criminal law science.

Implementation of the scientific result. The results of the research can be used to improve the criminal legislative framework on application of mitigating and aggravating circumstances.

The theses can be used to teach criminal law to bachelor, master and PhD students as well as for continuous education of prosecutors, judges, criminal investigators and defense attorneys.

LISTA ABREVIERILOR

RM – Republica Moldova

CP – Codul penal al Republicii Moldova

CP al RM – Codul penal al Republicii Moldova

CSJ - Curtea Supremă de Justiție

PG - Partea Generală,

PG CP - Partea Generală a Codului penal

PS – Partea Specială

PS CP - Partea Specială a Codului penal

Hot. Plen. CSJ – Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție

art. - articol

p. - pagină

NCP - noul Cod penal, în redacția Legii nr. 985 din 18.04.2002

УК – Уголовный кодекс

УК РМ - Уголовный кодекс Республики Молдова

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța problemei abordate.

Odată cu destrămarea URSS și proclamarea independenței, situația criminalității în Republica Moldova a devenit și continuă să fie extrem de gravă până în prezent.

Conform datelor statistice a Biroului Național de Statistică a RM, ce ține de informația privind situația infracționalității în anul 2014, conform datelor Ministerului Afacerilor Interne în anul 2014, pe teritoriul republicii au fost înregistrate 41,8 mii infracțiuni, ceea ce constituie o creștere de 9,5 % comparativ cu anul 2013. Rata infracționalității constituie 117 infracțiuni înregistrate la 10 mii locuitori, față de 94 infracțiuni în anul 2010. Din totalul de infracțiuni înregistrate, 19,4 % (8090 mii cazuri) sunt din categoria celor excepțional de grave, deosebit de grave și grave, inclusiv 3,3% (1376 cazuri) revin infracțiunilor excepțional de grave și deosebit de grave, iar 16,1 % (6714) revin celor grave. Totodată, în anul 2014 comparativ cu anul 2010 au fost înregistrate cu 15 la sută mai multe infracțiuni mai puțin grave, iar numărul infracțiunilor ușoare s-a majorat cu 65 la sută în ultimii 5 ani. În anul 2014 numărul persoanelor condamnate s-a majorat cu 5 % comparativ cu anul precedent. La 100 mii locuitori în medie revin 278 condamnați, cu 59 condamnați mai mult comparativ cu anul 2010. Din numărul total de condamnați, 6,5 % sunt femei. La 100 mii femei revin în medie 35 femei condamnate, iar la 100 mii bărbați revin în medie 541 bărbați condamnați. Rata minorilor condamnați înregistrează un nivel de 38 condamnați la 100 mii minori (0-17 ani) [167].

Într-o atare situație critică pedeapsa penală este unul dintre instrumentele principale de apărare a valorilor sociale împotriva actelor criminale. În dreptul penal al Republicii Moldova cercetarea științifică a problemelor teoriei pedepsei se dezvoltă intens. Cu toate că principiul de bază al politicii penale al statului nostru îl constituie realizarea unui șir de măsuri de proveniență socială a fenomenului criminal, rolul pedepsei rămâne destul de important. De aceea în ultimul timp în centrul atenției savanților, practicienilor și a diferitor organizații obștești, se află problemele legate de obținerea celei mai înalte eficiențe a sancțiunii penale.

Anume necesitatea reformării sistemului de pedepse penale și a politicii de aplicare a acestora au dictat eventualitatea organizării mai multor conferințe internaționale, spre exemplu, cele organizate de Ministerul Justiției al RM, Procuratura Generală a RM, în colaborare cu IRP și experții internaționali ai Misiunii Norvegiene de Experți pentru Promovarea Supremației Legii în Moldova, (3 februarie 2008, 8 aprilie 2008 - conferințe internaționale cu genericul „*Politica penală a Republicii Moldova în tranziție către standardele europene*”) [166], precum și conferința organizată de ABA ROLI Moldova cu sprijinul Colegiului Penal al CSJ pe tema *Aspectele ce țin de individualizarea și aplicarea pedepsei penale* [166], (Anexa 2). Subiectele de

bază ale acestor manifestații științifice au determinat revizuirea CP al RM, prin impunerea unor noi repere de politică penală și sistem de pedepse, fiind conturate tendințe novatorii privind infracționalitatea și sancțiunea, aplicarea alternativelor la detenție, preluându-se în acest mod experiența internațională în domeniul politicilor penale și resocializării deținuților, la fel, au avut ca obiectiv efectuarea unui schimb de experiență între judecători și discutarea aspectelor ce țin de aplicarea și individualizarea pedepsei penale, efectele circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante, aplicarea criteriilor speciale de individualizare a pedepsei [176].

Aplicarea pedepsei este un instrument important al dreptului penal. Realizarea corectă a sarcinilor acestuia permite prevenirea și contracararea la timp a atentatelor criminale. În același timp, cum nu ar fi de importantă calificarea corectă a infracțiunilor, principalele efecte practice ale legislației penale se produc, mai întâi de toate, prin aplicarea pedepsei persoanei culpabile de săvârșirea infracțiunii. Atingerea obiectivelor trasate ale legislației penale este posibilă doar în condițiile în care pedeapsa aplicată persoanei culpabile va fi legală, echitabilă și justificată. Pedeapsa penală este cea mai dură modalitate de influențare, pe care o aplică un stat democratic de drept, față de o persoană care încalcă legea. În acest sens, devine deosebit de importantă problema optimizării și diminuării pedepsei ca măsură cu caracter penal. Pedeapsa aplicată în scopul atingerii obiectivelor de restabilire a echității sociale, corectare a condamnatului și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni, trebuie să fie proporțională cu caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii și al persoanei făptuitorului. În acest aspect, la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale un rol destul de important, revine *circumstanțelor atenuante și agravante*. În actualul Cod penal, acestea joacă un rol important la aplicarea pedepsei.

În această ordine de idei, în conformitate cu alin. (1) art. 75 CP al RM, „la stabilirea pedepsei instanța de judecată, ține cont de..... circumstanțele cauzei, care atenuează ori agravează răspunderea.....”. Însă, indiferent de faptul că în legislația penală circumstanțelor atenuante și agravante le este atribuit un loc important, totuși în teorie și practică nu este o claritate referitor la mai multe aspecte ce vizează circumstanțele în cauză și anume: referitor la noțiunea și natura juridică a lor, funcția lor, referitor la caracterul legăturii ultimelor cu alte criterii de individualizare, la coraportul lor cu circumstanțele speciale - semne calificative ale componenței infracțiunii, referitor la mecanismul influenței acestor circumstanțe asupra răspunderii și pedepsei penale și de asemenea referitor la particularitățile circumstanțelor atenuante și agravante prevăzute în art. 76 și 77 a CP al RM etc.

După cum am mai spus, în procesul de alegere a măsurii de înrăurire juridico-penală, un rol important este atribuit de legislație circumstanțelor ce atenuează și agravează pedeapsa. Reieșind din faptul, că circumstanțele atenuante și agravante, sunt cunoscute legislației penale a

Republicii Moldova de mai mult timp, s-ar părea că noțiunea și natura juridică a lor n-ar trebui să trezească întrebări deosebite nici în teorie, nici în practică și cu atât mai mult în legislație. Însă lucrurile stau altfel. La ziua de azi, nu există o unanimitate de păreri chiar în denumirea acestor circumstanțe - ele fiind numite circumstanțe ce atenuează și agravează vinovăția, răspunderea, pedeapsa, pericolul social al infracțiunii etc. Ele ba sunt incluse în cercul criteriilor de aplicare a pedepsei, ba sunt recunoscute ca element al principiilor generale ce concretizează criteriile de alegere a măsurii de constrângere. Listele acestor circumstanțe sunt recunoscute aproximative, orientative, fie că uneia din ele i se atribuie un caracter exhaustiv.

Toate acestea confirmă faptul că lipsește o claritate referitor la natura juridică și esența circumstanțelor atenuante și agravante și confirmă faptul că subiectul dat nu este cercetat suficient.

La fel o problemă importantă în teorie și practică este cea a circumstanțelor omonime, care într-un caz concret apar și ca semne calificative a componenței de infracțiune și ca circumstanțe ce atenuează sau agravează pedeapsa. Întrebarea dacă o circumstanță atenuantă sau agravantă ce constituie semn al componenței calificative a infracțiunii concrete poate fi luată în considerație concomitent și la stabilirea pedepsei în calitate de circumstanță atenuantă ori agravantă, nu este dezvăluită cu claritate în legislația penală a Republicii Moldova și provoacă discuții în teorie și dificultăți în aplicarea legislației penale în practică.

Este de menționat și faptul, că deși am utilizat un număr important de lucrări ce vizează într-un mod sau altul circumstanțele atenuante și agravante, totuși realitatea constă în aceea că chestiunile ce țin de complexitatea și aspectul multilateral al acestui domeniu nu au fost cercetate în mod suficient atât în Republica Moldova, cât și în afara țării. Mai mult decât atât, în Republica Moldova de la proclamarea independenței, precum și de la adoptarea noului Cod penal, până în prezent lipsesc careva cercetări complexe la nivel monografic și de disertație a problemei abordate, din care cauză, asemenea cunoștințe nu pot fi aplicate la stabilirea și evaluarea circumstanțelor atenuante și agravante, precum și la determinarea influenței lor la aplicarea pedepsei penale pe o cauză penală concretă.

Toate acestea impun necesitatea unui studiu complex și sistematizat al problematicii multiaspectuale a circumstanțelor atenuante și agravante

Din aceste considerente, putem afirma, pe bună dreptate, că tema prezentei investigații este una actuală și importantă atât din punct de vedere teoretic, cât și practic.

Scopul și obiectivele tezei

Scopul tezei constă în etalarea și soluționarea problemelor juridico-penale legate de natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante, de influența lor la stabilirea pedepsei penale, și,

implicit, în formularea unor propuneri *de lege ferenda* menite să optimizeze cadrul legal actual în vederea rentabilizării practicii judiciare în materia ce vizează aplicarea prevederilor art.75-79 CP RM, astfel fiind asigurată eficiența pedepsei penale și realizarea scopurilor acesteia.

Pentru atingerea scopului propus, sunt trasate următoarele obiective ce urmează a fi realizate:

- analiza concepțiilor, viziunilor, tezelor teoretico-științifice ale oamenilor de știință atât din Republica Moldova, cât și din alte state, referitoare la problematica circumstanțelor atenuante și agravante;

- cercetarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante și formularea definiției circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante;

- cercetarea practicii judiciare privind aplicarea circumstanțelor atenuante și agravante;

- relevarea problemelor de clasificare a circumstanțelor atenuante și agravante și propunerea unei clasificări principial noi;

- cercetarea circumstanțelor atenuante și agravante ca criteriu de individualizare a pedepsei penale prcum și a influenței lor asupra pedepsei penale;

- trasarea liniilor de demarcație dintre sferele *individualizării* și *diferențierii* răspunderii penale, precum și dintre procesul de individualizare a *răspunderii penale* și cel de individualizare a *pedepsei penale*;

- determinarea efectelor circumstanțelor atenuante și agravante, precum și etalarea rolului lor la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege;

- etalarea deosebirilor dintre circumstanțele atenuante și agravante *generale* prevăzute la alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP și circumstanțele atenuante și agravante *speciale* – semne calificative sau privilegiate a componenței de infracțiune prevăzute de normele Părții Speciale a CP;

- elaborarea mecanismului de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei;

- evidențierea carențelor legislative strecurate în normele prevăzute la art. 75-79 CP RM

- formularea propunerilor *de lege ferenda* menite să optimizeze cadrul legal actual în vederea rentabilizării practicii judiciare în materia ce vizează circumstanțele atenuante și agravante și aplicarea prevederilor art. 75-79 CP RM, astfel fiind asigurată eficiența pedepsei penale și realizarea scopurilor acesteia.

În vederea realizării scopului și obiectivelor trasate, în prezenta teză au fost aplicate o serie de metode, printre care: metoda istorică, logică (analiza deductivă și inductivă, generalizarea, specificarea), sistematică, comparativă, statistică.

În calitate de puncte de reper și comparație la elaborarea lucrării au servit prevederile actelor juridice internaționale, ale legislației naționale și ale legislațiilor penale din alte state cum sunt: România, Germania, Franța, Spania, Elveția, Rusia, Azerbaidjan, San-Marino, Tunisia, precum și hotărârile explicative ale Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova și a altor state.

Baza empirică a studiului au constituit-o:

- sentințele și deciziile pronunțate pe dosarele penale examinate de instanțele de judecată de gradul întâi, de colegiile penale ale curților de apel din RM, precum și de colegiul penal al CSJ a RM;

- practica judiciară publicată a Curții Supreme de Justiție a RM [165];

- datele statisticii oficiale a Biroului Național de Statistică a RM, ce țin de informația privind situația infracționalității în anul 2010;

- în procesul prezentei cercetări științifice autorul s-a bazat și pe experiența personală de activitate de peste 18 ani, în calitate de avocat al Biroului A.A. „Facultatea de drept”, din anul 1996, până în prezent.

Noutatea științifică a rezultatelor obținute. Noutatea științifică a rezultatelor investigației se exprimă în evidențierea unor polemici existente în doctrină, vis-à-vis de circumstanțele atenuante și agravante, în analiza acestora și expunerea propriei viziuni, în efectuarea unei ample cercetări a problemelor ce țin de modul și ordinea de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante. La acestea se adaugă și caracterul novator al studiului întreprins, or, reticența științifico-investigativă a problemei abordate, face ca lucrarea de față să fie pentru Republica Moldova un studiu de pionierat în materia circumstanțelor atenuante și agravante.

Noutatea științifică a lucrării elaborate rezidă și în: 1) stabilirea și argumentarea faptului că natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante, constă în influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și asupra pericolului social al persoanei vinovatului și datorită acestui fapt ele influențează la individualizarea categoriei și cuantumului pedepsei penale; 2) elaborarea unei clasificări noi a circumstanțelor atenuante și agravante; 3) elucidarea faptului că circumstanțele atenuante și agravante, influențează atât la *individualizarea cât și la diferențierea răspunderii penale*; 4) relevarea faptului că la stabilirea categoriei și mărimii pedepsei penale, instanța de judecată trebuie să aprecieze importanța circumstanțelor atenuante și agravante ale cauzei, reieșind nu doar din *criteriul cantitativ*, dar - și din *criteriul calitativ*; 5) elaborarea mecanismului de aplicare și evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei; 6) formularea regulilor de evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei și în acest sens, deducerea *punctului de referință* -

pedeapsa orientativă, în raport cu care se efectuează atenuarea sau agravarea cuantumului pedepsei penale; 7) demonstrarea că la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, *toate* circumstanțele care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia sunt *circumstanțe atenuante* și *nu toate* circumstanțele atenuante constituie temei pentru aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege (art.79 CP al RM); 8) demonstrarea faptului că la aplicarea pedepsei conform modului prevăzut la art.79 alin. (1) CP, categoria circumstanței, inclusiv atenuante, care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei *nu este excepțională, ci este excepțional* însuși *modul de aplicare a pedepsei*, în coraport cu regula generală de aplicare a pedepsei, stabilită la alin. (1) art.75 CP; 9) argumentarea necesității utilizării și introducerii în lege a termenului de *circumstanțe calificative atenuante* și *circumstanțe calificative agravante* pentru circumstanțele speciale - semne calificative sau privilegiate a componentelor de infracțiuni, prevăzute de normele Părții Speciale a CP.

Problema științifică de importanță majoră soluționată constă în *determinarea* naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, a influenței circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei penale, inclusiv prin prisma efectelor sale, a rolului lor la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege și *elaborarea* mecanismului influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, *ceea ce a contribuit* la înaintarea unor propuneri *de lege ferenda, în vederea direcționării* legiuitorului spre perfecționarea cadrului legal național, pentru a asigura eficiența pedepsei penale și realizarea reală a scopurilor acesteia.

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Lucrarea de față prezintă valoare teoretico-practică, provocând interes atât pentru doctrina de specialitate, cât și pentru organele de drept, investite cu aplicarea legii penale. *Importanța teoretică* a prezentului studiu științific constă în faptul că în premieră a fost efectuată o cercetare complexă a mai multor probleme ce țin de circumstanțele atenuante și agravante în dreptul penal al RM, a rolului și importanței lor la aplicarea pedepsei penale, la fel și locul lor în sistemul dreptului penal al RM, fiind relevate unele aspecte care au fost cercetate doar superficial sau care au fost chiar neglijate în doctrină, însă care au importanță majoră pentru determinarea esenței și importanței circumstanțelor atenuante și agravante în dreptului penal în general, din care motiv respectiva lucrare poate reprezenta un fundament științifico-metodologic esențial pentru literatura de specialitate, în special pentru dezvoltarea în continuare a științei dreptului penal. În acest context, s-a atras atenția și la stabilirea gradului de compatibilizare a textului de lege prevăzut la art.75; 76; 77; 78; 79 CP cu rolul real pe care îl au circumstanțele atenuante și agravante în sistemul dreptului penal.

Valoarea aplicativă a tezei de doctorat constă în faptul că lucrarea de față reprezintă un veritabil suport științific pentru organele de drept abilitate cu aplicarea legii penale, iar recomandările de *lege ferenda* pot fi utilizate în scopul perfecționării normelor de drept penal, încât să reglementeze modul și ordinea de evaluare a circumstanțelor atenuante și agravante, importanța lor la individualizarea răspunderii și pedepsei penale, precum și efectele acestor circumstanțe pentru individualizarea pedepsei penale în dreptul penal. La fel, în aspect practic, lucrarea dată poate fi utilizată ca suport științific pentru elaborarea hotărârilor Plenului Curții Supreme de Justiție a RM, cu privire la practica aplicării diferitor prevederi a Codului penal al RM, în special, a celor ce vizează individualizarea răspunderii și pedepsei penale. Totodată, materialele prezentei teze pot servi drept suport în procesul de instruire a studenților facultăților de drept și a masteranzilor din cadrul instituțiilor de învățământ superior cu profil juridic, a doctoranzilor în domeniul dreptului, precum și în procesul de instruire a judecătorilor, procurorilor, ofițerilor de urmărire penală și a avocaților în cadrul cursurilor de formare profesională continuă.

Aprobarea rezultatelor științifice.

Ideile și concluziile principale ale lucrării sunt formulate în 10 publicații științifice. La fel, ideile, concluziile și recomandările principale cuprinse în prezenta teză de doctorat au fost expuse în cadrul a mai multor conferințe științifice și științifico-practice naționale și internaționale și anume:

- Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1998/1999”, USM, Chișinău, 27 septembrie – 2 octombrie 2000 (tema comunicării: „Problemele aplicării pedepsei penale în cazul cumulului de infracțiuni”).
- Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM în anii 2000-2002”, USM, Chișinău, 30 septembrie – 6 octombrie 2003 (temele comunicărilor: 1) „Trăsăturile caracteristice ale circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal al Republicii Moldova”; 2) „Unele probleme privind aplicarea circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal al Republicii Moldova”).
- Conferința științifico-practică internațională „Pedeapsa ca formă a răspunderii juridice și rolul ei în societatea de tranziție”, Universitatea de Criminologie, Chișinău 14-15 februarie 2002 (tema comunicării: „Rolul circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei penale. Locul lor în sistemul legislației penale a Republicii Moldova”).
- Conferința științifico-practică internațională „Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire și de combatere”, Academia „Ștefan cel Mare” a

MAI, Chișinău, 18-19 aprilie 2003 (tema comunicării: „Rolul circumstanțelor agravante în prevenirea criminalității”). Este important să menționăm faptul, că recomandările expuse la această conferință, au fost luate în considerație de Parlamentul RM la adoptarea Legii nr.277 din 18.12.2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al RM, în vigoare din 24.05.2009, prin care a fost modificat art. 77 CP al RM.

- Conferința științifică națională cu participare internațională „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”, USM, Chișinău, 21-22 septembrie 2011 (tema comunicării: „Noțiunea individualizării pedepsei penale și rolul circumstanțelor atenuante și agravante la individualizarea pedepsei penale”).

- Conferința internațională științifico-practică cu genericul „Societatea civilă în realizarea Strategiei de reformare a sectorului justiției 2011-2016”. Chișinău, 14 octombrie 2011 (tema comunicării: „Influența circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege”).

Sumarul compartimentelor tezei

Reflectând consecutivitatea realizării obiectivelor trasate și ținând cont de standardele stabilite, lucrarea prezintă următoarea structură: adnotări în limbile română, rusă și engleză; lista abrevierilor; introducere; trei capitole divizate în unsprezece paragrafe; concluzii generale și recomandări; bibliografie; anexe; declarația privind asumarea răspunderii și SV-ul autorului.

În Capitolul 1 „*Analiza situației în domeniul dreptului penal în materia circumstanțelor atenuante și agravante*” - este efectuată analiza generală a materialelor științifice din Republica Moldova, România, Federația Rusă, Republica Ucraina, Republica Belarus precum și Azerbaidjan ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal cu expunerea concluziilor autorului. Este compus din două paragrafe, în care sunt supuse investigației materialele științifice publicate în Republica Moldova și peste hotare, în special în Federația Rusă, Republica Ucraina, Republica Belarus, Azerbaidjan, dedicate problemelor privind problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal cu expunerea concluziilor autorului. În special, au fost analizate lucrările următorilor autori: C.N. Florea, T.I. Carpov, N.C. Gorea, S. I. Comarnițchi, I. Macari, Botnaru Stela, M. Grama și alții, I.A. Ciobanu, V. Nour, Iu. Odagiu (*Republica Moldova*), Gh. Nistoreanu, Al. Boroi, Costică Bulai și Bogdan N. Bulai, Constantin Mitache și Cristian Mitache, Gheorghe Ivan (*România*), Carpeț I.I., Cudreavțev V.N., Cruglicov L.L., Cacean M.I., Measnicov O. A., Lesnievski-Costariova T.A. (*Federația Rusă*), Bajanov M.I. (*Ucraina*), Veliev S.A (*Republicii Azerbaidjan*) etc.

Capitolul doi, „*Natura juridică și noțiunea circumstanțelor atenuante și agravante*”, este consacrat cercetării complexe a circumstanțelor atenuante și agravante prevăzute la art. 76; 77

CP al RM. Astfel, este cercetată natura juridică a acestor circumstanțe, este elaborată noțiunea circumstanțelor atenuante și agravante. La fel, în Capitolul doi, este cercetată problematica clasificării circumstanțelor atenuante și agravante, precum și coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante *generale* prevăzute la alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP și circumstanțele *speciale* – *semne calificative sau privilegiate a componenței infracțiunii*, prevăzute de normele Părții Speciale a Codului penal.

Capitolul trei al tezei, *„Influența circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei penale”* cuprinde analiza și cercetarea importanței circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal, prin prisma influenței lor asupra categoriei și mărimii pedepsei și la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. În același timp, au fost cercetate și determinate efectele circumstanțelor atenuante și agravante.

Lucrarea se finalizează cu un cumul de concluzii generale și recomandări care vor putea fi utilizate la perfecționarea bazelor teoretice și practice ale dreptului penal, permițând înlăturarea lacunelor ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal.

1. ANALIZA SITUAȚIEI ÎN DOMENIUL DREPTULUI PENAL ÎN MATERIA CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI AGRAVANTE

1.1. Analiza generală a materialelor științifice din RM ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal

Studiind situația în știința dreptului penal vis-à-vis de domeniul circumstanțelor atenuante și agravante, de până la proclamarea independenței RM la 27 august 1991, cât și după proclamarea independenței RM, am constatat că puțini autori autohtoni au abordat această problemă. Printre primii autori din RM, care au cercetat principiile de bază ale individualizării și aplicării pedepsei penale, precum și problema circumstanțelor atenuante și agravante, sunt savanții C.N. Florea și T.I. Carpov. Astfel, în lucrarea sa „Noțiuni de infracțiune și aplicarea pedepsei” [24], autorii au făcut o analiză a tuturor circumstanțelor atenuante și agravante în parte sub aspectul influenței lor asupra stabilirii pedepsei penale. Este important faptul, că în lucrarea sa autorii s-au oprit mai mult la problemele discutabile ce aveau loc în literatura juridică la acea perioadă. În așa mod, pentru aplicarea corectă a circumstanțelor cercetate, în opinia autorilor, este necesar a înțelege sensul juridic al circumstanțelor atenuante și agravante, iar pentru aceasta este necesar de a clarifica întrebarea: la ce element al componenței de infracțiune se referă una sau alta circumstanță și numai atunci se va putea răspunde la întrebarea, de ce cutare împrejurare trebuie, de exemplu să atenueze răspunderea penală. Autorii consideră că odată ce infracțiunea ca faptă social-periculoasă este nu alt ceva decât o activitate a persoanei în lumea obiectivă, atunci și în procesul săvârșirii acesteia acționează reciproc capacitățile infractorului și trăsăturile lumii obiective, deaceia circumstanțele atenuante și agravante pot fi atribuite fie la personalitatea infractorului, fie la împrejurările obiective în care se săvârșește infracțiunea, la care se referă semnele obiective ale infracțiunii [ibidem]. Noi salutăm munca autorilor în abordarea problemei date, însă, cercetarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, precum și a influenței lor asupra pedepsei penale, prin prisma elementelor componenței de infracțiune, în opinia noastră, nu este destul de reușită, deoarece o asemenea abordare nu ne permite să descoperim pe deplin esența circumstanțelor cercetate rolul și locul lor în sistemul dreptului penal, iar în cele din urmă – modul și gradul influenței lor la stabilirea categoriei și mărimii pedepsei penale.

În special problema dată mai detaliat a fost abordată de autorii N.C. Gorea și S.I. Comarnițchi în lucrarea „Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei”. Această lucrare merită o atenție deosebită, deoarece autorii printre primii în fosta RSSM, au cercetat noțiunea și natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante. Astfel, în opinia autorilor urmează să fie deosebite circumstanțele care apar în calitate de semne calificative ale

infracțiunii și circumstanțele atenuante și agravante în sensul propriu al cuvântului, opinie pe care o susținem. Vorbind despre sistemul circumstanțelor atenuante și agravante autorii încearcă să combată ideea, că lista circumstanțelor agravante trebuie să fie exhaustivă, expunându-și opinia și propunând să fie stabilit prin lege ca lista acestor circumstanțe, să fie orientativă, fiind interpretată extensiv ca și cea a circumstanțelor atenuante [37, p. 12-15]. Însă, nu suntem de acord și nu susținem această opinie, deoarece legea trebuie să fie previzibilă în așa mod încât persoana, făcând cunoștință cu Legea penală, trebuie clar să știe în ce caz se va agrava situația și ulterior să se abțină de la săvârșirea infracțiunii în genere. La fel, autorii pun în discuție problema clasificării circumstanțelor atenuante și agravante, analizând și supunând criticii părerile mai multor savanți, dar propunând și o clasificare proprie a circumstanțelor cercetate după criteriul corelației esenței circumstanțelor atenuante și agravante cu elementele respective ale conținutului infracțiunii și anume, clasificându-le în circumstanțe ce caracterizează: 1) actul criminal; 2) actul comis și persoana vinovatului; 3) persoana vinovatului, însă. Noi susținem doar parțial această idee, deoarece nu toate circumstanțele atenuante și agravante se referă la conținutul infracțiunii, unele din ele, în special cele ce caracterizează persoana vinovatului, se afla în afara limitelor conținutului infracțiunii [ibidem p. 30, 33]. Un interes deosebit prezintă Capitolul II al lucrării, în care autorii, au cercetat influența circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei pentru cauzele de infracțiuni violente, studiind și practica aplicării pedepsei pentru asemenea infracțiuni, existentă la acel moment. În urma cercetărilor respective, autorii au ajuns la concluzia că însuși caracterul acestei influențe este complicat și că unele circumstanțe influențează în mod diferit asupra felului și quantumului pedepsei. În opinia autorilor, mecanismul influenței diferitelor circumstanțe asupra stabilirii pedepsei este legat strâns de caracterul circumstanței propriu zise. Totodată, factorii atenuanți și cei agravanți, care caracterizează persoana vinovatului, sunt legați între ei anume prin intermediul acestei personalități, iar caracterul acestei legături este, însă necunoscut [ibidem p. 30, 33]. Neajunsul acestei lucrări, în opinia noastră constă în faptul că cercetările s-au referit doar la influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei pentru cauzele de infracțiuni violente, iar concluziile au fost făcute în mod special reieșind din practica judiciară la aplicarea pedepsei pentru asemenea infracțiuni, fără o cercetare amplă a naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, fără a propune soluții privind elaborarea unui mecanism de influență a acestor circumstanțe la aplicarea pedepsei.

La fel, o atenție deosebită merită și monografia autorului N.C.Gorea „Назначение наказания по делам о насильственных преступлениях” [85]. În Capitolul II al monografiei autorul cercetează clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante care mai des sunt luate în considerație de către instanțele de judecată la aplicarea pedepsei pentru infracțiuni violente,

evidențiind circumstanțele care influențează stabilirea pedepsei. În Capitolul III, autorul cercetează gradul și mecanismul influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra categoriei și termenului pedepsei stabilite pentru infracțiuni violente. Autorul a ajuns la concluzia că gradul influenței fiecărei circumstanțe atenuante și agravante la alegerea categoriei pedepsei depinde de legătura acesteea nu doar cu caracterul infracțiunii, dar și cu alte circumstanțe atenuante și agravante, fapt de care trebuie de ținut cont la individualizarea categoriei pedepsei. Ce ține de stabilirea termenului pedepsei, autorul concluzionează că mărirea sau micșorarea acesteia este legată de gradul de corelație a circumstanțelor agravante între ele. Cu cât această corelație este mai mare, cu atât influența unei sau altei circumstanțe asupra mărimii pedepsei este mai mare. Noi apreciem pe bun merit aportul autorului la cercetarea subiectului abordat, însă neajunsul lucrării date constă în faptul, că studiind influența circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea categoriei și mărimii pedepsei, precum și mecanismul acestei influențe la infracțiuni violente autorul, de fapt, s-a referit în special la circumstanțele agravante, iar cele atenuante, nu au fost cercetate sub aspectul menționat mai sus. Totodată autorul, în principiu, nu face deosebire dintre circumstanțele atenuante și agravante propriu – zise prevăzute în Partea Generală a CP și circumstanțele stabilite în Partea Specială a CP în calitate de semne calificative.

O altă lucrare, ce ține de domeniul problemei cercetate, este lucrarea „Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea Generală”, elaborată de autorul moldovean Ivan Macari în conformitate cu noul Cod Penal al Republicii Moldova, adoptat de Parlamentul Republicii Moldova la 18 aprilie 2002 [47]. Ea cuprinde toate problemele Părții Generale a dreptului penal al Republicii Moldova, inclusiv, în lucrare se discută și problema circumstanțelor atenuante și agravante. Astfel, autorul definește circumstanțele atenuante și agravante ca fiind asemenea circumstanțe care nu intră în numărul semnelor calificative ale componenței de infracțiune, care caracterizează un pericol mai mare sau mai mic al faptei săvârșite, ori ale infractorului și care trebuie să fie evidențiate de instanța de judecată la aplicarea modalității și măsurii de pedeapsă. În același timp, în opinia autorului, *circumstanțele atenuante* constituie semnele obiective și subiective ale faptei, care ies în afara componenței de infracțiune, precum și datele despre persoana celui vinovat, care reduc pericolul social al faptei, iar *circumstanțele agravante* constituie semnele obiective și subiective ale faptei, care ies în afara componenței de infracțiune, precum și datele despre persoana celui vinovat, ce sporesc caracterul prejudiciabil al faptei. La fel, este important faptul că autorul face o diferențiere între semnele calificative (agravante) ale componenței de infracțiune și circumstanțele atenuante și agravante și anume, diferențierea constă în aceia că primele influențează stabilirea de către legislator a limitelor sancțiunii în articolul corespunzător din Codul Penal, iar ultimele - ies în afara componenței de infracțiune și exercită o

influență esențială asupra alegerii modalității și măsurii de pedeapsă în limitele sancțiunii stabilite pentru infracțiunea concretă. Totuși, în opinia noastră, definirea circumstanțelor atenuante și agravante ca fiind niște circumstanțe care ies în afara componenței de infracțiune, nu este prea reușită, deoarece o asemenea definire nu reflectă pe deplin natura juridică a circumstanțelor cercetate, locul lor în sistemul dreptului penal și rolul acestora la determinarea categoriei și cuantumului pedepsei. Mai mult decât atât, autorul menționează că la circumstanțele atenuante și agravante se referă acele circumstanțe, care caracterizează însuși infracțiunea și subiectul infracțiunii, deaceia în viziunea sa, ele se clasifică în circumstanțe ce vizează: sau fapta săvârșită, sau persoana celui vinovat. Reieșind din acesta, în opinia noastră, autorul într-o oarecare măsură se contrazice singur pe sine, deoarece, în principiu, circumstanțele ce caracterizează însuși infracțiunea, de fapt, nu se află în afara componenței de infracțiune, ci în interiorul acesteia și pot să caracterizeze elementele acesteia, cum ar fi de exemplu: *săvârșirea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial sau săvârșirea infracțiunii din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă* (art. 76 alin. (1) lit. c); art. 77 alin. (1) lit. d) CP) - se referă la latura subiectivă a infracțiunii; *săvârșirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă* (art. 76 alin. (1) lit. b) CP) - se referă la subiectul infracțiunii; *săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit* (art. 77 alin. (1) lit. i) CP) - se referă la latura obiectivă a infracțiunii etc. Altceva este faptul că circumstanțele atenuante și agravante, deși se află în interiorul componenței de infracțiune, ele nu constituie semne obligatorii sau calificative ale acesteia, ci constituie unul din criteriile aplicării pedepsei, influențând inclusiv, aplicarea liberării de răspundere și pedeapsă penală. În acest sens, suntem solidari cu autorul și susținem opinia acestuia, conform căreia nu trebuie confundate semnele calificative ale componenței de infracțiune cu circumstanțele atenuante și agravante.

O altă lucrare în care este abordată problema circumstanțelor atenuante și agravante este manualul Drept penal Partea generală. Vol. I. La editarea acestei lucrări au participat mai mulți autori, colaboratori ai Catedrei de Drept penal și Criminologie a Facultății de Drept a USM și anume: Botnaru Stela, Mariana Grama, Alina Șavga, Valdimir Grosu. În special, problema de care suntem interesați este expusă în această lucrare de autorul Mariana Grama în Capitolul XVIII, cu titlul – INDIVIDUALIZAREA PEDEPSELOR. Astfel, analizând circumstanțele cercetate în calitate de criteriu general de individualizare a pedepselor, autorul analizează noțiunea circumstanțelor atenuante și agravante, pune în discuție problema clasificării acestora, la fel, analizează fiecare circumstanță atenuantă și agravantă în parte. Este de menționat faptul, că autorul o analizează noțiunea circumstanțelor cercetate, prin prisma noțiunii de circumstanțe în general. Așa, în opinia autorului, prin circumstanțe înțelegem acele stări, împrejurări ori calități

ce țin de infracțiune sau infractor anterioare, concomitente sau subsecvente comiterii infracțiunii, reglementate *implicit* sau *expres* de legea penală și care micșorează sau măresc gradul prejudiciabil al infracțiunii sau de pericolozitate al infractorului, atenuând sau agravând răspunderea penală. Totodată, consideră autorul că toate circumstanțele în dependență de incidența lor asupra gradului de pericol social se clasifică în *atenuante* și *agravante* [20, p. 560, 561]. În opinia noastră, o asemenea abordare nu este chiar reușită, or, într-o cauză penală, în afară de circumstanțe atenuante și agravante ce caracterizează atât infracțiunea cât și persoana infractorului, pot să existe circumstanțe ce caracterizează și alte criterii de individualizare a pedepsei, prevăzute la art. 75 CP al RM, decât circumstanțele atenuante și agravante, cum sunt de exemplu, circumstanțe ce se referă la gravitatea infracțiunii săvârșite, la motivul acesteia, la persoana celui vinovat, la condițiile de viață ale familiei acestuia. Astfel, dacă am accepta afirmația autorului, precum că toate circumstanțele existente într-o cauză penală în dependență de incidența lor asupra gradului de pericol social se clasifică în *atenuante* și *agravante*, atunci am putea pune la îndoială necesitatea delimitării între ele a criteriilor generale de individualizare a pedepsei prevăzute la art. 75 CP al RM și ar trebui să existe doar un singur criteriu general de individualizare a pedepsei și anume - circumstanțele atenuante și agravante, care ar cuprinde caracterizarea tuturor criteriilor generale de individualizare a pedepsei prevăzute la art. 75 CP al RM. Cu toate acestea, considerăm că ideea menționată mai sus prezintă interes și merită a fi analizată. La fel, un moment interesant, este și analiza *efectelor* circumstanțelor atenuante și agravante. Așa, autorul constată că în cazul *circumstanțelor agravante*, agravarea răspunderii este *facultativă* pentru judecători, datorită faptului că potrivit prevederilor art. 78 alin. (3) CP RM, în cazul în care există circumstanțe agravante, instanța de judecată *poate* aplica pedeapsa maximă prevăzută la articolul corespunzător din Partea specială a Codului penal, dar nu este obligată. Circumstanțele agravate au, deci, un efect, însă acest efect în mod facultativ se poate exprima într-o aplicare a pedepsei maxime prevăzute în sancțiune, atunci când în opinia autorului, o asemenea transgresare apare cu adevărat necesară [ibidem, p.578]. Nu este clară opinia autorului vis-à-vis de efectele *circumstanțelor atenuante*. Astfel, se expune opinia că circumstanțele atenuante constatate, au ca efect atenuarea *obligatorie a pedepsei*, atenuare ce poate consta într-o reducere, ori o schimbare a pedepselor prevăzute de lege pentru infracțiunea comisă [ibidem, p.567, 568]. În continuare, însă autorul vorbește despre *un drept al instanței de judecată* de a reduce pedeapsa, fără a formula o opinie privind înlăturarea contradicțiilor existente în lege la problema dată. Cu toate acestea, în general, lucrarea Drept penal Partea generală, prezintă o importanță deosebită pentru cercetarea problemei abordate, iar opiniile autorului Mariana Grama, expuse în Capitolul XVIII, indiscutabil, urmează a fi puse la baza polemicii privind natura

juridică, clasificarea, efectele și alte aspecte a circumstanțelor atenuante și agravante.

Încă o lucrare cu valoare mai puțin teoretică, dar mai mult practică, este Comentariul Codului penal al Republicii Moldova [19], la elaborarea căreia, au participat mai mulți autori din țara noastră, persoane notorii în domeniul dreptului cum sunt de exemplu: Victor Volcinski, Trofim Carpov, Alexei Barbăneagră, Valeriu Cușnir, Gheorghe Ulianovski, Xenofon Ulianovski și alții. Lansarea acestei lucrări, a constituit un eveniment mult așteptat nu doar de către colaboratorii organelor de drept, care zi de zi se întâlnesc cu anumite probleme în aplicarea legislației penale, dar și de către teoreticienii din domeniul respectiv. Astfel, Comentariul Codului penal al Republicii Moldova, este editat cu toate modificările operate în legea penală până la republicare în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009. Un merit deosebit al lucrării este acela că autorii au adnotat Comentariul Codului penal, atât cu jurisprudența CEDO, cât și cu practica judiciară a instanțelor naționale. Cu referire la subiectul cercetat în prezenta teză – circumstanțele atenuante și agravante, Comentariul Codului penal al Republicii Moldova, conține o explicare a fiecărei circumstanțe ce se conține în art. 76 și 77 CP al RM, ceea ce este un lucru util și binevenit. Însă, în opinia noastră, neajunsul respectivului Comentariu, în partea comentării art. 76-78 CP al RM, constă în faptul, că în el nu se explică mecanismul influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei, la fel, nu se explică criteriile în baza cărora, instanța de judecată, în conformitate cu art. 76 alin. (2) CP al RM, poate considera drept circumstanțe atenuante și alte circumstanțe, neprevăzute în lege. În același timp, art. 78 CP – „Efectele circumstanțelor atenuante și agravante”, în opinia noastră, conține un comentariu foarte vag.

În ultimul deceniu, reieșind din importanța pe care o au, circumstanțele atenuante și agravante, au fost subiect al unificării practicii judiciare. Astfel, asupra interpretării circumstanțelor atenuante și agravante Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova s-a expusă atât în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”, nr.16 din 31.05.2004 [40], cât și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013 [162], prin care a fost abrogată Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.16 din 31.05.2004 „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”.

Astfel, în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”, nr.16 din 31.05.2004 [40], în mod special era explicat, că: „În conformitate cu principiul individualizării pedepsei instanța de judecată aplică pedeapsa luând în considerație caracterul și gravitatea

infracțiunii săvârșite, motivul și scopul celor comise, personalitatea vinovatului, caracterul prejudiciului și mărimea daunei cauzate, circumstanțele ce atenuează sau agravează răspunderea, ținându-se cont de influența pedepsei aplicate asupra corectării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei lui. Instanțele de judecată trebuie să țină cont de faptul că enumerarea circumstanțelor atenuante (art.76 CP) nu este limitativă. Prin alte împrejurări mai pot fi considerate și săvârșirea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări, existența unor merite deosebite în trecut, întreținerea părinților inapți de muncă, vinovatul este unicul din membrii familiei apt de muncă etc. Recunoașterea de către instanța de judecată a acestor circumstanțe drept atenuante trebuie să fie indicate în sentință. La stabilirea pedepsei instanțele judecătorești nu respectă prevederile art. 77 CP și pot fi recunoscute ca circumstanțe agravante numai în cazul în care acestea au fost stabilite de organele de urmărire penală și susținute de acuzatorul de stat în dezbaterile judiciare. În așa situație nerecunoașterea uneia din aceste circumstanțe ca agravantă trebuie să fie motivată în sentință. La individualizarea pedepsei, în caz de concurs al circumstanțelor agravante și celor atenuante, instanța nu este obligată să stabilească pedeapsa minimă sau maximă prevăzută de Partea specială a Codului penal. Nu poate fi recunoscută drept circumstanță agravantă săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a mai săvârșit o infracțiune, dacă în privința infracțiunii anterioare a expirat termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere penală, dacă antecedentele penale au fost stinse sau anulate sau dacă legea a decriminalizat acțiunea comisă în trecut, precum și în cazurile când persoana a fost liberată de răspundere penală în condițiile prevăzute de legea penală”.

La ziua de azi, după cum am menționat mai sus, problema circumstanțelor atenuante și agravante este reflectată în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013 [162]. Printre altele, Plenul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, în special a explicat instanțelor de judecată că „În conformitate cu principiul individualizării pedepsei (art.7 CP) în coroborare cu criteriile generale de individualizare a pedepsei inserate la art.75 alin.(1) CP, instanța de judecată aplică pedeapsă luând în considerare caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, motivul și scopul celor comise, persoana celui vinovat, caracterul și mărimea daunei prejudiciabile, circumstanțele ce atenuează sau agravează răspunderea, ținându-se cont de influența pedepsei aplicate asupra corectării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia. Instanțele de judecată trebuie să țină cont de faptul că enumerarea circumstanțelor atenuante (art.76 CP) nu este limitativă. Recunoașterea de către instanța de judecată a altor circumstanțe stabilite în ședință de judecată drept atenuante trebuie să fie indicată în partea descriptivă a sentinței. Drept circumstanțe de individualizare a pedepsei în sensul

atenuării acesteia, care intră sub incidența art.76 alin.(2) CP, pot fi recunoscute: consimțământul victimei; motivul de compătimire cu care a acționat vinovatul; întreținerea părinților inapți de muncă; etc..În conformitate cu art.77 CP, enumerarea circumstanțelor agravante are caracter exhaustiv. Pot fi recunoscute drept circumstanțe agravante numai acele împrejurări, care sânt strict prevăzute de lege, stabilite de organele de urmărire penală și incluse în conținutul rechizitoriului. În cazul în care vreuna din circumstanțe agravante enumerate în art.77 CP imputată inculpatului, fiind cercetată în ședință judiciară, nu și-a găsit confirmare, aceasta urmează a fi exclusă din învinuire, din oficiu, de către instanța de judecată, cu indicarea motivelor în partea descriptivă a sentinței. În cazurile în care circumstanța ce atenuează sau agravează răspunderea penală (art.76-77 CP) este indicată în dispozițiile articolului Părții Speciale a Codului penal, ca semn al componenței infracțiunii, în conținutul variante-tip sau în conținutul variantelor agravate, ea nu poate fi luată în considerare la stabilirea pedepsei pentru această infracțiune. Cerințele art.78 alin.(1) CP privind atenuarea pedepsei se răsfrâng numai asupra pedepsei principale care poate fi redusă sau schimbată de instanța de judecată și numai în limitele prevăzute de lege. În cazul în care instanța de judecată a constatat circumstanțe atenuante și a redus pedeapsa, după caz pînă la minim, aceste circumstanțe nu mai pot servi temei de aplicare a prevederilor art.90 Cod penal, deoarece ar însemna că aceleiași situații de drept i se acordă o dublă valență juridică. În cazul circumstanțelor agravante, înăsprirea pedepsei este facultativă pentru instanța de judecată. Dacă există circumstanțe atenuante excepționale, pedeapsa poate fi aplicată conform prevederilor art.79 CP”.

După cum am menționat de la bun început, așa lucrări cum sunt comentariul codului penal, Hotărârile Plenului Curții Supreme de Justiție, au nuanță științifică mai puțin pronunțată. Cu toate acestea, asemenea lucrări prezintă importanță pentru elaborarea aspectului practic al cercetărilor științifice și pentru atribuirea acestora a unei importanțe aplicative.

La studierea problemei abordate, un merit deosebit atribuim publicațiilor la tema cercetată, existente în revistele de specialitate și științifice din Republica Moldova. Astfel, prezintă interes deosebit publicațiile autorilor Valeriu Nour, Iurie Odagiu, Cornel Osadcii, Sergiu Crudu, Vasile Balcan, care în mod special analizează sub diferite aspecte, anume problematica circumstanțelor atenuante și agravante. Vom analiza mai jos doar unele din publicațiile existente, publicate atât în coautorat cât și separat de către acești autori și care în opinia noastră prezintă interes mai accentuat pentru domeniul cercetării noastre.

Așa, Valeriu Nour și Sergiu Crudu, într-o publicație a sa, analizează circumstanța atenuantă prevăzută de lit. g) alin. (1) art. 76 CP RM, *ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea*. Autorii menționează că o condiție obligatorie pentru atenuarea

pedepsei penale a infractorului sunt acțiunile ilegale ale părții vătămate dezvăluind caracterul ilegalității acestor acțiuni [52, p. 117-121].

Vasile Balcan pune în discuție problemele ce țin de circumstanțele agravante ale omorului, analizând aceste circumstanțe în calitate de semne calificative a componenței infracțiunii respective[18, p. 45-48].

Autorii Valeriu Nour și Cornel Osadci, în publicația „Circumstanțele atenuante în legea penală a Federației Ruse” [54, p. 48-55], analizează circumstanțele atenuante care sunt prevăzute în lista legală a CP al Federației Ruse, caracterizând fiecare circumstanță.

În publicația „Provocarea din partea victimei ca circumstanță atenuantă” [55, p.217-223], autorii Valeriu Nour, Iurie Odagiu, atrag atenția la faptul că nu trebuie de confundat *provocarea din partea victimei* privită drept circumstanță atenuantă cu *constrângerea fizică sau psihică* care face ca o faptă comisă sub influența acesteia să nu fie infracțiune. Astfel, autorii consideră *provocarea din partea victimei* drept acte de executare, fie consumate, săvârșite de către provocator, fie în curs de desfășurare, dar care nu întrunesc condițiile unui atac care să pună persoana în fața unei legitime apărări, astfel încât reacția provocatorului nu urmărește respingerea acestuia, ci răzbunarea. Cu această afirmație în linii mari suntem de acord. Însă nu susținem opinia autorilor potrivit căreia actul de provocare trebuie să fie produs prin violență, ce duce la lezarea gravă a demnității persoanei sau prin altă acțiune ilicită gravă, cum ar fi lipsirea de libertate în mod ilegal, violare de domiciliu etc., deoarece acțiunile ilegale constituie încălcare a *normelor de drept*, pe când acțiunile imorale constituie încălcare a *normelor morale*, iar după cum știm cu toții, toate normele de drept sunt și norme ale moralei și invers - nu toate normele moralei sunt norme de drept. De aceea, nu este obligatoriu ca provocarea din partea victimei să fie efectuată doar prin acte ilegale fie penale, fie extrapenale. Pentru ca acțiunile victimei ce au provocat infracțiunea, să fie recunoscute drept circumstanță atenuantă,este necesar de constatat, că acestea constituie încălcare a normelor de drept, fie nu sunt ilegale, adică nu contravin legii, însă constituie încălcare a normelor moralei. Principalul este că aceste acțiuni atât de natură ilegală, cât și de natură ce nu contravine legii, să aducă atingere gravă anumitor valori materiale, morale, spirituale și de altă natură ale infractorului, încât acesta să fie adus într-o stare de puternică tulburare sau emoție determinată de conduita intenționat provocatoare a victimei și această puternică stare de tulburare trebuie să existe pe tot parcursul acțiunii infracționale.

Într-o altă publicație [53, p. 223-232], autorii Valeriu Nour și Iurie Odagiu, abordează problema efectelor circumstanțelor atenuante. Bazându-se pe faptul că acestea constituie un mijloc de individualizare a pedepsei, autorii consideră că importanța circumstanțelor atenuante, decurge din influența pe care ele o pot avea asupra pedepsei concrete în vederea atenuării acesteia în

raport cu influența pe care circumstanțele o au asupra gradului de pericol social al faptei ori al făptuitorului. Vorbind despre necesitatea reglementării efectelor circumstanțelor atenuante și agravante prin prisma art. 78 CP al RM, autorii, însă, nu analizează această normă și nu-și expun opinia din punct de vedere al existenței contradicțiilor, ce în opinia noastră, se conțin în norma dată și nu se expun asupra faptului, cum urmează a fi interpretată și aplicată această normă, ci doar fac trimitere la prevederile acesteia. Totodată, autorii vorbesc despre *obligativitatea* reducerii pedepsei sub minimul special ca efect al circumstanțelor atenuante în cazul când se constată existența circumstanțelor atenuante excepționale, ceea ce de fapt este o idee interesantă și care merită a fi pusă în discuție, însă nu se aduc argumente în susținerea acestei opinii, deși autorii constată anumite lacune în acest sens atât în conținutul art.79 din actualul CP al RM, cât și în art.42 din CP al RM, în redacția Legii din 24 martie 1961, care stabilesc doar dreptul instanței de a reduce pedeapsa sub minimul special al acesteia și nu o obligație. În cele din urmă, în baza cercetărilor efectuate, autorii propun o altă redacție a art.78 CP al RM „Efectele circumstanțelor atenuante și agravante” și anume:

(1) În cazul în care instanța constată circumstanțe atenuante în săvârșirea infracțiunii și nu sunt circumstanțe agravante, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează:

- a) când pedeapsa închisorii este detențiune pe viață, pedeapsa se coboară sub minimul ei special de la 5 la 20 de ani;
- b) când este prevăzută pedeapsa cu închisoarea, pedeapsa se coboară sub minimul ei special, dar nu mai jos de la 2 la 5 ani;
- c) când minimul special al pedepsei închisorii este minimul general, dar nu mai mare de 1 an, pedeapsa se coboară până la acest minim;
- d) când pedeapsa prevăzută de lege este amenda, aceasta se coboară sub minimul special, putând fi redusă până la jumătate din minimul special.

Aliniatele 2, 3 și 4 din art. 78 CP al R.M. vor rămâne în redacția prevăzută de Codul penal.

Noi susținem ideea că circumstanțele atenuante, în anumite cazuri, trebuie să aibă un efect obligatoriu asupra atenuării pedepsei. La fel, susținem ideea că art.78 CP al RM urmează a fi redactat. Însă, nu suntem de acord cu varianta redacției alin. (1) al art.78 CP al RM propusă de autori. În primul rând, dacă este să vorbim despre o intervenție în conținutul acestei norme pentru a-l ajusta la efectele reale pe care le au circumstanțele atenuante și agravante asupra pericolului social al faptei și al infractorului, iar în cele din urmă asupra pedepsei penale, atunci, în opinia noastră, sub acest aspect urmează a fi analizate nu doar circumstanțele atenuante, dar și cele agravante, cu elaborarea unei concepții unice în acest sens. Totodată, ce ține de redacția concretă a alin. (1) al art.78 CP al RM, propusă de autorii Valeriu Nour și Iurie Odagiu, considerăm că aceasta, nu este

una tocmai reușită și chiar neclară, iar în unele momente contravine legii. De exemplu, conform Codul penal al RM, *închisoarea și detențiunea pe viață*, sunt pedepse diferite, deaceia, nu este corect să vorbim că *pedeapsa închisorii este detențiune pe viață*, așa cum propun autorii să fie redactat art.78 alin. (1) lit. a) CP al RM.

În publicația „Stabilirea și reținerea circumstanțelor atenuante – necesitate și realitate” [56, p. 233-236], Iurie Odagiu, analizând conținutul circumstanțelor atenuante și a practicii judiciare în ceea ce privește stabilirea și reținerea lor, ajunge la concluzia că: acestea necesită să fie clasificate de legiuitor în două categorii, conform principiului necesității reținerii acestora în sarcina inculpatului. În opinia autorului, din numărul circumstanțelor atenuante, propuse astăzi de legiuitor, trebuie separate cele cu un caracter univoc atenuant ori de câte ori sunt stabilite, iar altele să fie lăsate la aprecierea judecătorului și acesta să discreționeze aplicarea efectelor lor. La fel, autorul concluzionează că nu toate circumstanțele atenuante pot produce același efect atenuant, având în vedere forța lor atenuantă, de aceea clasificarea lor în obligatorii și facultative ar da posibilitate judecătorilor mai obiectiv să adapteze pedeapsa cuvenită inculpatului. Noi suntem de acord, în principiu, cu afirmația că nu toate circumstanțele atenuante influențează în mod egal asupra pericolului social al infracțiunii și al persoanei infractorului. În același timp, nu suntem de acord cu clasificarea acestor circumstanțe în obligatorii și facultative, în sensul propus de autor, deoarece o dată ce au fost stabilite, ele toate (inclusiv și alte circumstanțe, neincluse în lege, dar recunoscute de instanța de judecată ca fiind atenuante) sunt obligatorii pentru instanța de judecată și toate urmează a fi luate în considerație la stabilirea și aplicarea pedepsei, însă ținând cont de ponderea lor, de forța cu care ele scad pericolului social al infracțiunii și al persoanei infractorului, în cazul unei infracțiuni concrete, reieșind din circumstanțele cauzei concrete.

1.2. Analiza generală a materialelor științifice a altor țări ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal

În știința românească, la etapa actuală, la fel se acordă atenție deosebită circumstanțelor atenuante și agravante, cercetându-se natura lor juridică și nu în ultimul rând – importanța lor pentru individualizarea răspunderii și pedepsei penale. Astfel, au fost editate un șir de lucrări sub formă de manuale și monografii, în care a fost abordată problematica circumstanțelor atenuante și agravante și care prezintă interes pentru prezenta cercetare științifică.

Așa, autorii Vasile Dobrinou, Gheorghe Niatoreanu, Ilie Pascu, Alexandru Boroi, Ioan Molnar, Velerică Lazăr, în manualul Drept penal. Partea Generală. Ediția a IV-a. Revizuită și adăugită cu dispozițiile Legii nr. 140/1996 [35, p.431-445], propun noțiunea și clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante, analizând fiecare categorie de circumstanțe. La fel, autorii vorbesc și despre efectele acestor circumstanțe.

Gheorghe Nistoreanu și Alexandru Boroș, în lucrarea Drept penal. Partea Generală, analizează circumstanțele cercetate din punct de vedere al criteriilor generale ale individualizării pedepsei, tratând circumstanțele atenuante și agravante, ca fiind niște criterii generale de individualizare judiciară a pedepsei [49, p. 285-295].

Costică Bulai, Bogdan N. Bulai, în lucrarea Manual de Drept penal. Partea Generală [23, p.378], fac distincție între *stări de agravare sau de atenuare* pe de o parte și *circumstanțe agravante sau atenuante*, pe de altă parte. În opinia autorilor, *stările* se referă la modul în care se prezintă anumite entități, fapte, persoane având semnificație în ceea ce privește gradul de pericol al faptei sau pericolozitate a făptuitorului, prin legătura lor directă sau indirectă cu săvârșirea unei infracțiuni (de exemplu pluralitatea de infracțiuni, forma continuată a infracțiunii, tentativa, starea de minoritate sau tinerețea făptuitorului etc.). Spre deosebire de stări, *circumstanțele* sunt situații, însușiri, calități, implicând totdeauna o relație fie de la faptă către ambianța acesteia, fie de la făptuitor către biografia acestuia, relevând grade de pericol social sau de pericolozitate mai reduse ori mai mari ale acestora. Circumstanțele precedă, însoțesc ori succedă săvârșirii faptei. Ele nu trebuie să fie confundate cu acele stări, însușiri, calități etc. prevăzute de lege ca elemente circumstanțiale, în conținutul agravat sau atenuat al unor infracțiuni, fiindcă acestea determină existența infracțiunii, în varianta agravată, după caz, pe când circumstanțele, ca date exterioare conținutului infracțiunii, pot determina nu existența însăși a infracțiunii, ci numai un grad de pericol social mai ridicat sau mai puțin ridicat al faptei, o pericolozitate mai mare sau mai mică a făptuitorului. Totodată, autorii atribuie circumstanțele cercetate la criteriile generale de individualizare judiciară a pedepsei penale.

Constantin Mitrache, Cristian Mitrache, „Drept penal român: Partea generală. Ediția a VII-a revăzută și adăugită”. București, Universul Juridic, - 2009 [48, p.383]. În această lucrare, autorii la fel, consideră că în cadrul cauzelor de agravare ori de atenuare a pedepsei trebuie de făcut distincție între stări și circumstanțe. În opinia autorilor, împărțirea în stări și circumstanțe a cauzelor de agravare și de atenuare a pedepsei este importantă sub raportul efectelor ce le produc asupra pedepsei în cazul unui concurs de stări și a unui concurs de circumstanțe: în cazul existenței unui concurs de stări (de exemplu pluralitatea de infracțiuni, forma continuată a infracțiunii, tentativa, starea de minoritate sau tinerețea făptuitorului etc.) acestea își produc efecte fiecare în parte asupra pedepsei, acționând succesiv, iar concursul de circumstanțe nu are același efect, provocând doar o singură atenuare ori agravare, oricâte astfel de circumstanțe ar fi.

În lucrarea Drept penal român. Partea generală. Culegere de probleme din practica judiciară, autorii Bulai Constantin, Mitrache Cristian, Mitrache Constantin și Lefterache Iuliana, analizează circumstanțele atenuante și agravante, precum și problemele ce țin de aplicarea

acestora, prin prisma practicii judiciare a României [24, p. 143-170].

O altă lucrare, în care sunt reflectate unele aspecte a circumstanțelor atenuante și agravante este monografia autorului român Octavian Pop „Cauzele care atenuează și agravează pedeapsa” [57]. Lucrarea dată, abordează problematica din domeniul dreptului penal român, cu referințe la istoricul evoluției conceptului individualizării pedepsei în dreptului penal român. În primele capitole autorul analizează rolul și locul individualizării sancțiunilor în cadrul politicii penale, precum și noțiunile generale care sunt definite, creând premise necesare pentru conturarea cadrului complex, care este dezbătut în capitolele următoare. În următoarele trei secțiuni, autorul dezvoltă aspecte esențiale privind circumstanțele atenuante și agravante, analizând atât aspecte generale, cât și trăsăturile specifice ale fiecărei categorii de circumstanțe în parte. În final, autorul face interesante propuneri legislative, care vin să îmbunătățească legislația și să ajute instanța asupra modului în care aceasta își formează convingerea asupra gradului de vinovăție a persoanei ce a comis infracțiunea, prin instituirea obligatorie a efectuării unei anchete sociale în cazul unor categorii de infracțiuni grave, sau în cauzele cu infractorii minori. Totodată, nu suntem de acord cu propunerea autorului care vizează introducerea în art. 75 al CP al României, ca circumstanță agravantă – săvârșirea, în timpul minorității, a unor categorii de infracțiuni mai des întâlnite în statistici.

Încă o monografie, ce prezintă un mare interes pentru cercetarea problematicii circumstanțelor atenuante și agravante, este cea a autorului român Gheorghe Ivan, intitulată: „Individualizarea pedepsei” [43]. Lucrarea cuprinde patru capitole în care sunt abordate probleme de interes teoretic și practic importante pentru înfăptuirea justiției penale, constând în cercetarea interdisciplinară a criteriilor legate de adaptare a pedepsei, ce constituie o cerință esențială a realizării individualizării pedepsei. În capitolul trei al lucrării sunt analizate criteriile generale de individualizare a pedepsei, în care autorul atribuie atenție deosebită cercetării împrejurărilor care atenuează sau agravează răspunderea penală, cercetării circumstanțelor atenuante și agravante precum și efectelor circumstanțelor respective. Autorul își expune opinia asupra unor aspecte a problemei cercetate, precum și face propuneri de lege ferenda, la care ne vom referi în cadrul prezentei cercetări.

O atenție deosebită se acordă cercetării problematicii multiaspectuale ale circumstanțelor atenuante și agravante, în știința penală a Federației Ruse. Un număr impunător de savanți din Rusia s-au preocupat și se preocupă în prezent de cercetarea circumstanțelor atenuante și agravante, dedicându-le un șir de monografii, materiale didactice și publicații. În același timp, problematica circumstanțelor atenuante și agravante, este abordată și într-un șir de manuale și comentarii scrise de autorii ruși. Cu siguranță, ne vom referi la unele materialele științifice, care

prezintă interes major pentru tema abordată în prezenta lucrare și care, în opinia noastră, ne permite să facem o analiză a situației existente în domeniu.

Astfel, ținem să menționăm lucrarea autorului rus Carpeț I.I., intitulată „Отягчающие и смягчающие обстоятельства в уголовном праве” [95], care constituie una din primele lucrări științifice ce țin de problematica circumstanțelor atenuante și agravante în perioada postbelică în fosta URSS. Lucrarea cuprinde cinci capitole, în care autorul pune în discuție circumstanțele atenuante și agravante ca unul din principiile generale de aplicare a pedepsei. La fel, autorul cercetează natura juridică, caracterul și felurile circumstanțelor atenuante și agravante, precum și importanța lor pentru aplicarea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege. În capitolele III și IV, autorul cercetează în detalii circumstanțele atenuante și agravante, reieșind din clasificarea lor, după elementele și semnele componenței de infracțiune. Aici menționăm faptul, că nu suntem de acord cu autorul, în ce privește clasificarea circumstanțelor cercetate, având ca criteriu de clasificare doar elementele componenței de infracțiune, deoarece această clasificare, în opinia noastră, nu descoperă pedepsin natura juridică a circumstanțelor cercetate. Ulterior, într-o altă lucrare a sa, „Индивидуализация наказания в советском уголовном праве” [94], autorul Carpeț I.I., recunoaște că de fapt, toate circumstanțele unei cauze penale ce caracterizează atât infracțiunea, cât și persoana infractorului, și vorbesc despre pericolul social mai mare sau mai mic atât al faptei, cât și al persoanei infractorului, fie constituie semne calificative ale infracțiunii, fie constituie trăsături a lor, ce se află în afara limitelor componenței de infracțiune cum sunt *circumstanțele atenuante și agravante*. Tot aci, savantul argumentează științific opinia, conform căreia autorul consideră institutul individualizării pedepsei ca fiind unul din cele mai puternice mijloace, care asigură legalitatea, umanitatea și echitatea pedepsei penale. În acest sens, autorul printre primii vine cu argumente științifice bine chibzuite privind importanța *circumstanțelor atenuante și agravante* pentru individualizarea pedepsei. În opinia autorului, pentru a stabili care infracțiune este mai mult sau mai puțin periculoasă, trebuie să stabilim cât de mare este pericolul social al acesteia, adică, să stabilim gradul de pericol social al respectivei infracțiuni. La rândul său, gradul de pericol social al infracțiunii, se exprimă într-un cumul de semne obiective și subiective, ce caracterizează fapta criminală concretă. Aceste semene, pot caracteriza componența de infracțiune, constituind semnele calificative ale acesteia, dar pot să iasă și în afara limitelor componenței de infracțiune, ca *circumstanțe atenuante și agravante* enumerate în lege, fie stabilite în cadrul examinării cauzei concrete. Atunci când ne referim la pericolul social al persoanei infractorului, la fel este vorba despre niște trăsături sau semene specifice subiectului, ce vorbesc despre un grad de pericol social mai mare sau mai mic al acesteia. Instanța de judecată, de fiecare dată trebuie să stabilească o pedeapsă individuală. O

asemenea pedeapsă se alică, reieșind din toate prevederile PG CP, inclusiv ținând cont de acele circumstanțe care se află în afara componenței de infracțiune și anume – de *circumstanțele atenuante și agravante*. În așa mod, autorul consideră că importanța circumstanțelor atenuante și agravante pentru individualizarea pedepsei este enormă. În aceste *circumstanțe* des trebuie de căutat cheia răspunsului la întrebarea, de ce vinovatului i se aplică anume o atare pedeapsă și nu alta. Autorul face și o analiză științifică particulară a circumstanțelor atenuante. Astfel, lucrarea prezintă valoare științifică importantă pentru cercetările efectuate în prezenta teză.

Un loc deosebit în știința dreptului penal îl ocupă lucrarea monografică a savantului rus, Cudreavțev V.N., intitulată „Общая теория квалификации преступлений”, publicată în a. 1972 și reeditată cu unele modificări în a. 2004 [113 p.114]. În lucrarea sa, academicianul Cudreavțev V. N., studiază minuțios bazele logice și de drept a aplicării legii penale, în cazuri concrete de săvârșire a infracțiunii. Prin procedee științifice, autorul ne ajută să înțelegem just semnele concrete ale componenței de infracțiune, pentru ca ulterior, studiindu-le, să le deosebim de circumstanțele care doar atenuază sau agravează răspunderea și pedeapsa penală, fără a influența calificarea infracțiunii. La fel, autorul pune în discuție întrebarea ce ține de stabilirea corectă a semnelor infracțiunii, în cazurile când descrierea lor nu este strictă, este una evaluativă, stabilirea existenței acestor semne fiind lăsată la aprecierea instanței de judecată. În special, acestei probleme este dedicat §4 din Capitolul IV – „Оценочные признаки” din lucrarea reeditată. Astfel, același mod de determinare a așa numitor *semne evaluative* a componenței de infracțiune, în opinia noastră, urmează a fi aplicat și în cazurile constatării existenței într-o cauză concretă a *circumstanțelor atenuante și agravante*, care la fel sunt evaluative și constatarea existenței acestor circumstanțe, la fel este lăsată la aprecierea instanței de judecată (de exemplu circumstanțele prevăzute la art. 76 alin. (1) CP al RM, lit. c) *săvârșirea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial*; lit. g) *ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea*; lit. k) *afectarea gravă, prin infracțiunea săvârșită, a făptuitorului acesteia sau greutatea poverii pedepsei, aplicată pentru el, din cauza vârstei înaintate a acestuia, stării sănătății lui sau altor circumstanțe*; art.77 alin. (1) CP al RM, lit. a) *săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză*; lit. b) *provocarea prin infracțiune a unor urmări grave*; lit. h) *săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei*; lit. i) *săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit ș.a.). În așa mod, asemenea semne ale componenței de infracțiune, precum și asemenea circumstanțe atenuante și agravante, ce constituie niște noțiuni „*evaluative*” se caracterizează prin aceea, că subiectul care le folosește, îndeplinește două funcții: el nu numai compară fenomenul*

cercetat cu o oarecare noțiune generală, dar mai formulează (evident că în anumite limite), însuși conținutul acestei noțiuni generale [ibidem, p.115]. În acest sens, lucrarea are o valoare științifică deosebită.

Un aport imens în cercetarea problematicii circumstanțelor atenuante și agravante l-a adus savantul rus Cruglicov L.L.. Credem că nu vom greși, dacă vom afirma că monografiile, manualele, materialele didactice și publicațiile domniei sale, la ziua de azi, stau la baza teoretică a elaborării majorității, lucrărilor științifice a autorilor contemporani, ce țin în special de problema circumstanțelor atenuante și agravante. Lucrarea „Смягчающие и отягчающие обстоятельства в советском уголовном праве” [103], este dedicată problematicii circumstanțelor atenuante și agravante, prin prisma elaborării unor criterii concrete ce ar permite instanței de judecată să aleagă o pedeapsă, care în cea mai mare măsură să corespundă caracterului și gradului adevărat al pericolului social al faptei criminale și al persoanei ce a comis-o. În lucrare este întemeiată științific necesitatea trecerii de la dezvoltarea teoretică generală a întrebării privind scopurile și sarcinile pedepsei penale, conceptul principiului individualizării răspunderii, - la o cercetare concretă a rolului fiecărui din factori, ce ar putea influența volumul răspunderii penale, a aprecierii ponderii acestora la alegerea măsurii de pedeapsă. În acest sens, lucrarea este de mare ajutor pentru înțelegerea justă a principiilor generale ale aplicării pedepsei, printre care cu certitudine un loc important îl ocupă *circumstanțele atenuante și agravante*. Lucrarea captivează prin abordarea netradițională la acel moment, de către autor, a problemei clarificării locului circumstanțelor ce atenuează și agravează răspunderea în sistemul general de factori ce influențează alegerea măsurii de pedeapsă, prin aspirația autorului de a clarifica rolul pe care îl au circumstanțele omonime indicate în PG CP și PS CP. Autorul trage concluzia, că deși circumstanțele enumerate în lege, se referă la momente ce se află în afara componenței de infracțiune, ele totuși influențează esențial caracteristica pericolului social al faptei și a persoanei vinovate de comiterea ei. Merită a fi susținută și concluzia autorului cu privire la faptul că circumstanțele agravante ce au un caracter obiectiv (de exemplu, provocarea prin infracțiune a unor urmări grave, săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit), pot fi luate în considerație doar în cazul în care la săvârșirea infracțiunii, ele erau cuprinse de vinovăția făptuitorului. Autorul reușit a descoperit natura socială a diferitor circumstanțe, care deși se află în afara semnelor componenței infracțiunii, totuși în mare măsură caracterizează gradul pericolului social al infracțiunii și al infractorului, ce și predetermină caracterul juridic al lor, utilizarea lor în calitate de momente ce agravează sau atenuează răspunderea vinovatului. Autorul printre primii a ajuns la concluzia că la baza clasificării circumstanțelor atenuante și agravante, trebuie să stea nu doar semnele componenței de infracțiune, dar însuși fapta și

persoana infractorului, nivelul de pericolul social al cărora în cele din urmă și determină alegerea categoriei și mărimii pedepsei penale. În așa mod respectiva lucrare, prezintă o valoare științifică importantă. La fel, *circumstanțele atenuante și agravante* sunt cercetate de către savantul Cruglicov L.L., în lucrarea „Смягчающие и отягчающие обстоятельства в советском уголовном праве. Часть особенная: Учебное пособие” [105]. Mai sus am menționat faptul, că dintre toți cercetătorii problematicii circumstanțelor atenuante și agravante, Cruglicov L.L., este unul din primii autori, care a propus clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante, reieșind din natura sa juridică și anume, reieșind din faptul că ele caracterizează gradul pericolului social al faptei criminale și/sau al persoanei ce a comis-o. Astfel, în această lucrare, autorul cercetează în mod particular, circumstanțele *atenuante* ce caracterizează atât infracțiunea, cât și persoana vinovatului și cele ce caracterizează doar persoana vinovatului, precum și circumstanțele *agravante*, ce caracterizează atât infracțiunea, cât și persoana vinovatului și cele ce caracterizează doar persoana vinovatului. În așa mod, lucrarea prezintă valoare științifică pentru cercetarea problemei ce ține de natura juridică și de clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante. În altă lucrare a sa, intitulată „Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства в уголовном праве. Вопросы теории” [106], profesorul Cruglicov L.L., cercetează *circumstanțele atenuante și agravante*, deja ca *institut al dreptului penal*. Lucrarea este compusă din VI capitole, în care autorul abordează un șir de probleme importante din punct de vedere științific, însă analizând și unele aspecte practice ale circumstanțelor atenuante și agravante. Astfel, sunt cercetate așa probleme cum sunt de exemplu: conceptul circumstanțelor cauzei în general; funcția influenței circumstanțelor; principiile alegerii pedepsei; criteriile stabilirii pedepsei în lege și în practică; coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante și alte criterii de alegere a măsurii de înrâurire; coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante și circumstanțele speciale (semne calificative ale infracțiunii), fiind pusă în discuție și problema unificării circumstanțelor cauzei. Un capitol aparte și anume capitolul VI, este dedicat cercetării problemelor teoretice a aplicării circumstanțelor ce atenuază și agravează răspunderea, precum și unele aspecte ale evaluării circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei. Totodată, autorul operează cu noțiunea de circumstanțe ce atenuază și agravează *răspunderea* și nu pedeapsa, ceea ce este discutabil în doctrina dreptului penal și la momentul actual. Astfel, lucrarea enunțată, prezintă o mare valoare științifică pentru cercetarea problematicii circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal. La fel, prezintă interes științific de mare importanță, monografia „Дифференциация ответственности в уголовном праве”, scrisă de către Cruglicov L.L., în coautorat cu Vasilevshii A.V., tema fiind destul de actuală la momentul de față [108]. În lucrare sunt abordate problemele teoretice și practice a diferențierii răspunderii în dreptul penal, sunt

elaborate noțiunea, felurile, temeiurile și limitele diferențierii răspunderii, la fel, sunt determinate mijloacele diferențierii răspunderii. Locul central în lucrare este atribuit stabilirii și cercetării mijloacelor concrete de diferențiere a răspunderii penale în PG CP și PS CP. Astfel, circumstanțele atenuante și agravante, sunt cercetate ca unul din mijloacele principale a diferențierii răspunderii penale în PG CP. În afară de lucrările menționate mai sus, profesorul Cruglicov L.L., s-a expus pe marginea diferitor aspecte a circumstanțelor cercetate într-un șir de publicații și anume: „Смягчающие, отягчающие обстоятельства и уголовный закон” [107], „Смягчающие и отягчающие обстоятельства как разновидность обстоятельств дела” [111], „Особая жестокость как квалифицирующее и как отягчающее обстоятельство” [109] ș.a..

La fel, natura juridică, problemele clasificării și a evaluării *circumstanțelor atenuante și agravante* a fost cercetată de către Doneț S.P., în lucrarea „Смягчающие и отягчающие обстоятельства в уголовном праве Российской Федерации (правовая природа, классификация, проблемы учета)” [88]. Un loc important în lucrare este atribuit cercetării problemelor existente în teorie și practică, ce țin de luarea în considerație a circumstanțelor atenuante și agravante. Astfel, prezintă interes ideea autorului, conform căreia, anume sancțiunea normei PS CP, reprezintă limitele legale în interiorul cărora instanța de judecată trebuie să dea apreciere și să țină cont de circumstanțele atenuante și agravante. Deși în opinia noastră o asemenea abordare a subiectului îngustează natura juridică, locul și rolul circumstanțelor cercetate, această părere merită a fi apreciată, inclusiv și datorită faptului, că denotă despre aceia că la momentul de față în teoria dreptului penal, nu există o opinie unică în privința mai multor aspecte a circumstanțelor atenuante și agravante.

Următoarea lucrare, în care se reflectă situația în domeniul cercetării problematicii abordate în prezenta teză, este cea a autorului Measnicov O. A., intitulată: „Смягчающие и отягчающие наказание обстоятельства в теории, законодательстве и судебной практике” [128]. Lucrarea este dedicată diferitor aspecte a stabilirii și aplicării pedepsei penale, ținând cont de *circumstanțele atenuante și agravante*. În lucrare sunt utilizate pe larg lucrări științifice, legislația actuală și precedentă, a Federației Ruse, a țărilor străine, precum și materiale a organelor de urmărire penale și a practicii judiciare. În lucrare sunt argumentate propuneri de perfecționare a legislației penale. Totodată, se acordă o mare atenție analizei practicii judiciare, depistării greșelilor tipice, admise la alegerea categoriei și măsurii de pedeapsă. Un moment important este acela, că autorul dă recomandări ce țin de evaluarea și aplicarea relativ corectă a circumstanțelor ce atenuează și agravează pedeapsa penală.

Menționăm că cercetările efectuate de către Measnicov O.A., privind circumstanțele atenuante și agravante, sunt expuse și într-un șir de publicații, care prezintă interes științific cum

sunt: „Обстоятельства, смягчающие наказание по новому Уголовному Кодексу” [127], „Сущность и правовая природа смягчающих и отягчающих наказание обстоятельств” [129], „О смягчающих наказание обстоятельствах, не указанных в законе” [126].

În publicația „О смягчающих наказание обстоятельствах, не указанных в законе”, autorul menționează că aplicarea unei pedepse echitabile persoanei ce a încălcat legea, trebuie să fie bazată pe o cercetare obiectivă, amplă și sub toate aspectele a tuturor circumstanțelor faptei comise, a persoanei vinovatului și a circumstanțelor atenuante și agravante ale cauzei. În acest sens, este imposibil de prevăzut în legislație toate circumstanțele ce se întâlnesc în practica judiciară. Studiind circa 1047 de dosare penale, autorul a constatat, că în 21 % de cazuri au fost aplicate circumstanțe atenuante prevăzute de lege, iar în 65 %, au fost aplicate ca fiind atenuante alte circumstanțe decât cele prevăzute în lege. În același timp, în opinia autorului, majoritatea judecătorilor, calificând drept circumstanțe atenuante, alte circumstanțe, neprevăzute în lege (art. 61 alin. (2) CP al Federației Ruse și art.76 alin. (2) CP al RM), neîntemeiat au calificat ca fiind atenuante așa circumstanțe cum sunt de exemplu: săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni; anterior nu a fost condamnat; anterior nu a fost tras la răspundere penală. Suntem de acord cu această opinie, or, atât legea penală a Federației Ruse (art.61 alin. (1) lit. a) CP), cât și legea penală a Republicii Moldova (art.76 alin. (1) lit. a) CP), pe lângă faptul săvârșirii pentru prima dată a unei infracțiuni, se mai impun și niște condiții suplimentare, cum sunt de exemplu, săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni anume ușoare sau mai puțin grave. Deaceia în cazul infracțiunilor grave, deosebit de grave și excepțional de grave, acest fapt, este mai mult o trăsătură ce caracterizează persoana infractorului și nu o circumstanță atenuantă. La fel, în opinia autorului, judecătorii neîntemeiat recunosc drept circumstanțe atenuantă caracteristica pozitivă a persoanei vinovatului eliberată de la locul de trai, de muncă, sau de detenție. Evident că aceste date pozitive, vorbesc despre un pericol social relativ scăzut al persoanei ce a comis infracțiunea, însă ele trebuie să fie atribuite la trăsăturile ce caracterizează persoana infractorului și nu la circumstanțe atenuante, care în mod obligatoriu atenuază răspunderea și pedeapsa penală, deoarece deseori se întâmplă, când infractorul ce a comis un omor cu o deosebită cruzime, sau chiar ucigași în serie, se fie caracterizat pozitiv la locul de trai, de muncă, sau de detenție. Această poziție a autorului, în opinia noastră, are un suport științific și o susținem, or, asemenea lucruri se întâmplă și în justiția penală a RM.

Încă o lucrare în care se cercetează unele aspecte discutabile ale circumstanțelor atenuante și agravante, este monografia elaborată de autorul - Cacean M.I. și intitulată „Обстоятельства, смягчающие наказание, в российском уголовном праве” [96]. În lucrare, autorul pune în discuție noțiunea și sistemul circumstanțelor atenuante, face o analiză profundă a circumstanțelor,

ce caracterizează infracțiunea și persoana infractorului. Totodată prezintă un interes deosebit analiza circumstanțelor atenuante, ce caracterizează comportamentul vinovatului în timpul și după comiterea infracțiunii, precum și ideea privind necesitatea elaborării unor reguli de stabilire a pedepsei, ținând cont de circumstanțele atenuante, prezente într-o cauză penală concretă. În acest sens, valoarea științifică a lucrării este evidentă.

Dorim să menționăm și lucrarea autorului rus Deadichin D.S., intitulată „Теоретические основы назначения наказания”, în care se abordează problema elaborării unor reguli, ce ar stabili modul în care trebuie să fie luate în considerație *circumstanțele atenuante și agravante*. Vorbind despre esența *circumstanțelor atenuante și agravante* și coraportul lor cu alte criterii de individualizare a pedepsei penale, autorul propune un model și o formulă de calcul a influenței fiecărei circumstanțe la procesul de individualizare a pedepsei [89].

O altă lucrare este cea a autorului Stanovschii M.N., intitulată „Назначение наказания” [139]. În lucrare sunt cercetate problemele principale a pedepsei penale, pe baza analizei legislației noi a Federației Ruse și practicii aplicării acesteia. Totodată, în această lucrare, autorul s-a dedicat cercetării *circumstanțelor atenuante și agravante* în calitate de criteriu general al aplicării pedepsei, făcând o analiză detaliată a fiecărei din circumstanțele enumerate în lege. Meritul lucrării constă în faptul, că autorul a pus în discuție unele prevederi noi incluse în lege cum ar fi de exemplu, aplicarea pedepsei în cazul recidivei de infracțiune, precum și aplicarea circumstanțelor atenuante în cazul infracțiunii neconsumate, cercetând și unele condiții speciale de aplicare a pedepsei.

Încă o lucrare, ce ține de domeniul cercetării, este cea a autorului Nepomneșceaia T.V., intitulată „Назначение уголовного наказания: теория, практика, перспективы” [131]. Lucrarea este dedicată problemelor actuale ale stabilirii pedepsei. Autorul studiază probleme discutate în teoria dreptului penal și în același timp importante pentru aplicarea în practica judiciară, legate de criteriile generale și principiile aplicării pedepsei penale, coraportul lor, caracterizând în același timp, circumstanțele atenuante și agravante, în calitate de criteriu aparte de stabilire a pedepsei, polemizând pe problema clasificării, naturii juridice și a influenței circumstanțelor cercetate asupra alegerii categoriei și mărimii pedepsei penale.

Prezintă interes și lucrarea autorului Lesnievski-Costariova T.A., intitulată: „Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика” [119]. În lucrare sunt cercetate problemele teoretice și practice a diferențierii răspunderii penale ca direcție principială a politicii penale, sunt analizate particularitățile și limitele diferențierii răspunderii în dreptul penal, autorul propunând și definiția acestui termen. Un merit deosebit al lucrării constă în faptul, că cea mai mare parte a monografiei, este dedicată studierii felurilor și

mijloacelor concrete de diferențiere a răspunderii penale și a oformării legislative a acestora. La mijloacele de diferențiere a răspunderii penale autorul atribuie și semnele calificative (privilegiate), definite ca fiind niște circumstanțe indicate în lege, caracteristice pentru o parte de infracțiuni de un anumit gen, ce reflectă o schimbare tipică a gradului de pericol social al faptei și a persoanei vinovatului în comparație cu componența de bază a infracțiunii, la acestea fiind atribuite și *circumstanțele atenuante și agravante*.

La fel, prezintă interes științific și publicația lui Lesnievski-Costariova T.A., - „Теоретическое обоснование „двойного учета” обстоятельств уголовного дела” [118, p. 52-54], în care autorul încearcă să argumenteze din punct de vedere științific, incorectitudinea prevederii legale existente în Codul penal al Federației Ruse (art.61 alin.(3); art.63 alin.(2) CP al Federației Ruse), pe care am raportat-o și la prevederile art.76 alin. (3); art.77 alin. (2) CP al RM., în conformitate cu care, dacă circumstanțele atenuante și agravante, sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din Partea specială a Codului penal în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe atenuante și agravante la aplicarea pedepsei. Argumentarea științifică expusă de autor, indiscutabil prezintă interes, în special ce ține de argumentarea dublei evaluări a circumstanțelor atenuante, la stabilirea și aplicarea pedepsei penale [ibidem, p.230].

Natura juridică și rolul circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal, sunt puse în discuție de către Zubcova V.I., autorul capitolului IV, din manualul „Курс уголовного права. Общая часть. Том 2: Учение о наказании” sub redacția savanților N.F. Cuznețova și I.M. Teajcova, manualul având și așa autori cu sunt: Golodniuc M.N., Crîlova N.E., Cuznețova N.F. și alții [83]. Autorul, face o analiză amplă, inclusiv a fiecărei circumstanțe atenuante și agravante în parte, ceea ce ajută la înțelegerea justă a acestor circumstanțe, pentru a fi reținute și aplicate corect de către organele de drept la stabilirea pedepsei.

La fel, o analiză particulară a circumstanțelor atenuante și agravante este făcută de către autorul Borodin S.V., în lucrarea „Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации”, sub redacția savantului A.V. Naumov [76].

Problema circumstanțelor atenuante și agravante, este pusă în discuție și în Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Federației Ruse „Cu privire la practica stabilirii de către judecătorii Federației Ruse a pedepsei penale”, [170]. Din conținutul acestei hotărâri rezultă că instanțele judecătorești, la stabilirea pedepsei, sunt în drept să recunoască ca atenuând pedeapsa, oricare circumstanțe stabilite în ședința de judecată, inclusiv, cele neprevăzute de lege. Totodată, lista circumstanțelor agravante, este exhaustivă și nu poate fi supusă interpretării extensive, iar stabilirea lor, are o însemnătate deosebită pentru rezolvarea corectă a întrebării privind

individualizarea pedepsei. Este de menționat faptul că neajunsul la asemenea gen de lucrări, este acela că ele au o valoare științifică mai puțin pronunțată. Cu toate acestea, asemenea lucrări prezintă importanță pentru elaborarea aspectului practic al cercetărilor științifice și pentru atribuirea acestora a unei importanțe aplicative.

Problemele noțiunii, clasificării și aplicării circumstanțelor atenuante și agravante, precum și rolul lor la stabilirea pedepsei penale, sunt cercetate și de către autorul ucrainean Bajanov M.I. [72, p.246-259].

La fel, circumstanțele atenuante și agravante constituie obiect de discuție și în practica judiciară a Republicii Ucraina, precum și a Republicii Belarus [168, 169, 172, 173].

Prezintă interes și lucrarea autorului Veliev S.A., intitulată „Принципы назначения наказания” [79], în care autorul, prin prisma legislației penale a Republicii Azerbaidjan, abordează problema circumstanțelor atenuante și agravante, ce țin de esența și rolul acestor circumstanțe la stabilirea pedepsei. În acest aspect, autorul pune în discuție clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante, precum și coraportul lor cu alte criterii de individualizare a pedepsei.

La fel, în monografia autorului Agaev I.B., „Совокупность преступлений: понятие, виды и наказуемость” [69], în care sunt cercetate problemele concursului de infracțiuni, ce are o importanță deosebită pentru stabilirea temeiului răspunderii penale și a limitelor pedepsei penale, autorul în mod special, a dedicat capitolul VI, studierii stabilirii și aplicării pedepsei în cazul concursului de infracțiuni, în care o atenție deosebită se acordă circumstanțelor de care trebuie să țină cont instanța de judecată la stabilirea pedepsei, fiind cercetate sub acest aspect și circumstanțele atenuante și agravante.

1.3. Concluzii la capitolul 1

Sintetizând concepțiile oamenilor de știință exprimate pe marginea cercetării circumstanțelor atenuante și agravante și identificate în cadrul analizei materialelor științifice publicate la tema lucrării, atât din țară, cât și de peste hotare, formulăm următoarele **concluzii**:

1. În Republica Moldova, patrimoniul doctrinar care vizează problematica circumstanțelor atenuante și agravante este sărac ca volum. În mediul științific de profil în RM, până în prezent acestei probleme s-a acordat puțină atenție, deși circumstanțele atenuante și agravante prezintă o importanță deosebită și un interes sporit pentru un șir de institute a dreptului penal cum sunt institutul individualizării răspunderii penale, individualizării pedepsei penale, liberării de răspundere și pedeapsă penală. Totodată, un rol deosebit la soluționarea problemelor legate de cercetarea circumstanțelor atenuante și agravante, comportă lucrările și publicațiile semnate de următorii autori: N.C. Gorea și S.I. Comarnițchi, Valeriu Nour, Iurie Odagiu, Cornel Osadci,

Sergiu Crudu.

3. În știința românească, la etapa actuală, se acordă atenție deosebită circumstanțelor atenuante și agravante, cercetându-se natura lor juridică și nu în ultimul rând – importanța lor pentru individualizarea răspunderii și pedepsei penale. Astfel, au fost editate un șir de lucrări sub formă de manuale și monografii, în care a fost abordată problematica circumstanțelor atenuante și agravante și care prezintă interes pentru prezenta cercetare științifică, unele din ele fiind semnate de autorii Octavian Pop, Gheorghe Ivan, Costică Bulai și Bogdan N. Bulai, Constantin Mitrache și Cristian Mitrache, Gheorghe Nistoreanu și Alexandru Boroii.

5. O atenție deosebită se acordă cercetării multiaspectuale a problematicii circumstanțelor atenuante și agravante, în știința penală a Federației Ruse și a Ucrainei. Un număr impunător de autori s-au preocupat și se preocupă în prezent de cercetarea circumstanțelor atenuante și agravante, dedicându-le un șir de monografii, materiale didactice și publicații. În acest sens, prezintă interes lucrările următorilor autori: Carpeț I.I., Cruglicov L.L., Lesnievski-Costariova T.A., Measnicov O.A. (*Federația Rusă*), Bajanov M.I. (*Ucraina*).

6. În literatura de specialitate nu există o opinie unică în privința mai multor întrebări ce vizează circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante și în special: 1) ce numim circumstanțe atenuante și agravante, ce reprezintă ele în dreptul penal – o noțiune, o categorie, un subinstitut, sau un institut al dreptului penal; 2) care este natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante; 3) care este corelația dintre circumstanțele atenuante și agravante – *criteriul general* de individualizare a pedepsei și circumstanțele atenuante și agravante – *criterii speciale* ale individualizării pedepsei penale; 4) constituie oare circumstanțele atenuante și agravante *criterii generale* sau *criterii speciale* ale individualizării pedepsei penale; 5) care este corelația dintre circumstanțele atenuante și agravante și circumstanțele atenuante și agravante speciale - semne calificative ale componenței de infracțiune prevăzute în partea Specială a CP și dacă este posibilă unificarea lor; 6) se includ oare circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante în componența de infracțiune și servesc ele oare drept semne a acesteia; 7) care circumstanțe concrete, în dependență de direcția de influență, trebuie să fie atribuite la circumstanțe atenuante și care – la circumstanțe agravante; 8) care circumstanțe ale cauzei ce influențează alegerea categoriei și mărimii pedepsei penale, urmează a fi luate în considerație de către instanța de judecată în calitate de factori atenuanți și agravanți; 9) corespund oare felurile acestor circumstanțe și locul unde se conțin ele în Codul penal, noțiunilor de bază ale doctrinei juridico-penale; 10) este oare necesară clasificarea științifică și legală a circumstanțelor atenuante și agravante; 11) cum trebuie să fie listele circumstanțelor cercetate – deschise (extensive) sau închise (exhaustive); 12) cum să apreciem vectorul influenței circumstanțelor cu

direcții opuse de influență și care este punctul de referință de la care trebuie să pornească instanța de judecată în cadrul stabilirii pedepsei ?

7. Neajunsurile existente în știința dreptului penal, influențează interesul pentru cercetarea problemei circumstanțelor atenuante și agravante, din motivul că provoacă discuții, trezesc polemică în doctrina dreptului penal, ceea ce duce la necesitatea cercetării mai profunde a naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, a locului lor în sistemul dreptului penal al RM, a influenței lor la stabilirea pedepsei penale, inclusiv prin prisma efectelor sale, a rolului circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege și a importanței lor la stabilirea pedepsei penale.

2. NOȚIUNEA ȘI NATURA JURIDICĂ CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI AGRAVANTE

2.1. Noțiunea și natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante

Conform teoriei dreptului penal, pedeapsa penală este unul din cele mai efective mijloace de luptă contra criminalității. Legea penală în alin. (2) al art. 61, stabilește scopurile pedepsei penale și anume: restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților, cât și a altor persoane. Atingerea scopurilor pedepsei penale, în mare măsură depinde de activitatea instanțelor judecătorești cu privire la stabilirea și aplicarea categoriei și mărimii pedepsei penale, persoanei recunoscute vinovate de comiterea faptei infracționale. La determinarea categoriei și mărimii pedepsei, instanța de judecată trebuie să dea o apreciere gradului prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, precum și gradului pericolului social al persoanei celui vinovat, bazându-se pe studierea multilaterală și obiectivă a circumstanțelor faptei comise. Pedeapsa stabilită de către instanța de judecată, trebuie să fie legală și întemeiată. Prin urmare, factorii, de care instanța de judecată este obligată să țină cont la alegerea măsurii concrete de pedeapsă pentru cel vinovat, sunt stabiliți de legea penală.

În conformitate cu alin. (1) al art. 75 CP al RM, persoanei, recunoscute vinovate de comiterea unei infracțiuni, i se aplică o pedeapsă echitabilă, în limitele fixate în Partea Specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții Generale a prezentului cod. De aici rezultă că sancțiunea normei PS a CP, de fapt, reprezintă limita legală de aplicare a circumstanțelor atenuante și circumstanțelor agravante, în cazul în care instanța de judecată a hotărât să aplice vinovatului pedeapsa penală. Conform regulii generale, pedeapsa stabilită celui vinovat de săvârșirea infracțiunii, nu trebuie să depășească limitele sancțiunii, indiferent de circumstanțele concrete ale cauzei. Excepție de la această regulă se face în cazurile aplicării pedepsei pentru concurs de infracțiuni (art. 84 CP) și cumul de sentințe (art. 85 CP), fie în cazul aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege (art. 79 CP) [68, p.259-262].

Legea penală, în alin. (1) al art. 75 CP al RM, determină regulile și criteriile de care trebuie să se conducă instanța de judecată la stabilirea pedepsei, la care se referă: 1) gravitatea infracțiunii săvârșite; 2) motivul acesteia; 3) persoana celui vinovat; 4) circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea; 5) influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului; 6) precum și condițiile de viață ale familiei acestuia.

Astfel, considerăm, că *circumstanțele ce atenuează și agravează răspunderea penală* constituie un criteriu aparte al individualizării pedepsei penale [61, p.331-335]. Totodată conform art. 96 alin. (1) p. 2) CPP al RM, în procesul penal, atât în cadrul urmăririi penale cât și

a judecării cauzei, trebuie să se dovedească, circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului, dacă acestea sunt prezente în cauza penală. Astfel, aceste circumstanțe formează obiectul probațiunii.

Deci, vedem, că legislatorul atribuie circumstanțelor cercetate un loc și un rol important în procesul de individualizare a pedepsei penale. Cu toate acestea, noțiunea de „circumstanțe atenuante” și „circumstanțe agravante” nu se conținea în legislația penală precedentă, la fel, noțiunea acestor circumstanțe nu este definită nici în actuala legislație penală a RM, ceea ce îngreuiază înțelegerea naturii juridice și a esenței acestora, iar în cele din urmă creează dificultăți la aplicarea circumstanțelor respective. Deaceia, în opinia noastră, înlăturarea acestei lacune la momentul de față, este pusă în sarcina științei dreptului penal al RM și practicii judiciare.

Elaborarea unei noțiuni științifice argumentate, are o mare însemnătate practică. Astfel, înainte de toate, este importantă cunoașterea și înțelegerea corectă a circumstanțelor atenuante și agravante (conținutul și natura juridică a acestora) de către subiecții activităților de elaborare și aplicare a legii, deoarece de aceasta depinde rezolvarea problemelor ce țin de stabilirea pedepsei în corespundere cu principiile dreptului penal. În același timp, determinarea noțiunii circumstanțelor atenuante și agravante, va avea o însemnătate deosebită și pentru perfecționarea atât a legislației penale cât și a celei procesual-penale a RM.

Problema apariției și formării în legislația penală a circumstanțelor atenuante și circumstanțelor agravante, la fel și evoluția lor în legislație până în prezent, provoacă necesitatea de a răspunde la un șir de întrebări și anume: 1) ce reprezintă circumstanțe atenuante și agravante în dreptul penal – o noțiune, o categorie, un subinstitut, sau un institut al dreptului penal; 2) care este natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante; 3) care este corelația dintre circumstanțele atenuante și agravante *generale* prevăzute în PG a CP și circumstanțele atenuante și agravante *speciale* - semne calificative ale componenței de infracțiune, ce se conțin în PS a CP și dacă este posibilă unificarea lor; 4) se includ oare circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante în componența de infracțiune, constituie oare ele semne a acesteia; 5) care circumstanțe concrete, în dependență de direcția de influență, trebuie să fie atribuite la circumstanțe atenuante și care – la circumstanțe agravante; 6) care circumstanțe ale cauzei ce influențează alegerea categoriei și mărimii pedepsei penale, urmează a fi luate în considerație de către instanța de judecată în calitate de factori atenuanți și agravanți; 7) corespund oare felurile acestor circumstanțe și locul unde ele se conțin în Codul penal, noțiunilor de bază ale doctrinei juridico-penale; 8) este oare necesară clasificarea științifică și legală a circumstanțelor atenuante și agravante; 9) cum trebuie să fie listele circumstanțelor cercetate – deschise (extensive) sau închise (exhaustive); 10) cum să apreciem vectorul influenței circumstanțelor cu direcții opuse de

influență și care este punctul de referință de la care trebuie să pornească instanța de judecată în cadrul stabilirii pedepsei?

Analizând circumstanțele cercetate pentru a formula o noțiune a lor, mai aproape de natura sa juridică, observăm, că anterior, în legislația penală, pe larg era folosită expresia „*circumstanțele cauzei*” (de ex. alin. 2 art. 24; alin. 2 art. 32¹; art.36, CP al RM, în redacția Legii din 24.03.1961). În legislația penală și procesual-penală actuală, la fel este des folosită această expresie (de ex. alin. (1) art.7; art.20; 75; alin. (1) art.79; alin. (1) art.90 CP al RM; alin. (3) art.19 CPP al RM).

În acest context, ni se pare oportun a clarifica sensul etimologic al termenului: circumstanță (circumstanțe), atenuantă, agravantă. Astfel, în limba română se subînțelege: 1) prin **circumstanță**, sau **circumstanțe**, *o împrejurare, fapt, lucru care însoțește o acțiune, un fenomen, sau o întâmplare, care se petrece în același timp cu alt ceva; totalitatea unor condiții date* [34]; 2) a **atenua** – *a micșora intensitatea sau gravitatea unui fapt, a reduce, a scădea, a modera* [ibidem]; 3) **grav** – *care poate avea urmări grele, periculos, primejdios* [ibidem]; 4) a **agrava** – *a (se) face mai grav, a (se) înrăutăți* [ibidem].

În conformitate cu art. 252 CPP al RM, urmărirea penală are ca obiect colectarea probelor necesare cu privire la existența infracțiunii, la identificarea făptuitorului, pentru a se constata dacă este sau nu cazul să se transmită cauza penală în judecată în condițiile legii și pentru a se stabili răspunderea acestuia. Astfel, obiect al unei cauze penale îl constituie infracțiunea și persoana ce a săvârșit-o. De aceea, dacă luăm în considerație acest fapt, atunci la circumstanțele cauzei, se atribuie momentele ce se referă atât la infracțiune cât și la persoana celui vinovat. Acest fapt îl adevărește analiza circumstanțelor atenuante și agravante, care sunt enumerate în lege (art.76 și 77 al CP al RM): toate ele, într-o măsură mai mare sau mai mică, se referă la persoana celui vinovat, fie la fapta infracțională, sau concomitent la ambele.

Totodată este evident faptul că nu toate circumstanțele ce țin de infracțiune și de persoana vinovatului, le putem numi atenuante sau agravante, chiar dacă ele în mod obiectiv pot influența pedeapsa. Cu atât mai mult, la circumstanțele atenuante și agravante nu putem atribui acele circumstanțe ale cauzei, ce sunt *indiferente* din punct de vedere al Dreptului penal, așa cum sunt mersul infractorului, tembrul vocii etc., deși ele pot avea o anumită importanță procesual-penală sau criminalistică. În legea penală, un șir de circumstanțe, sunt incluse în calitate de semn al componenței de infracțiune. Aceasta, însă, în opinia noastră, nu înseamnă faptul, că circumstanțele atenuante și agravante se referă în exclusivitate doar la componența de infracțiune, sau la unele elemente ale acesteia. Prin urmare, nu toate circumstanțele ce se referă

la infracțiune și la persoana celui vinovat, și care au importanță juridico-penală, sunt atenuante sau agravante.

Este de menționat faptul că în știința dreptului penal, nu există o părere unică referitor la problema ce ține de *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante. În opinia noastră, o asemenea situație s-a creat datorită faptului, că nu există, și o părere unică referitor la *noțiunea* acestor circumstanțe, iar ca urmare, în știința dreptului penal se duc discuții aprinse cu privire la noțiunea circumstanțelor cercetate, care în opinia noastră trebuie să reflecte specificul lor.

În legătură cu ceasta, se cere a da răspuns la un șir de întrebări și anume: Ce numim circumstanțe atenuante și circumstanțe agravante? Ce atenuează sau agravează ele? Care totuși circumstanțe din multitudinea de circumstanțe referitoare la atentat și la persoana celui vinovat, conform legislației, se consideră atenuante și care - agravante?

După cum am mai menționat, în știința dreptului penal există mai multe opinii referitor la definirea noțiunii circumstanțelor atenuante și circumstanțelor agravante. Astfel, un grup de autori, cum ar fi, de exemplu, Telinov P.F., Prohorov L.A., au ajuns la concluzia că astfel de circumstanțe sunt acelea, care atenuează și agravează *pericolul social al faptei* [75, p.330]. La fel și Carpeț I.I. vorbește despre circumstanțele ce atenuează și agravează *pericolul social al faptei* [95, p.21]. După părerea lui M.I. Bajanov, circumstanțele atenuante și agravante influențează *gradul de vinovăție* [72, p.246-259]. Cairat Bakișev consideră, că circumstanțele cercetate *atenuează și agravează atât răspunderea, cât și pedeapsa penală* [74, p.8-19]. Alți cercetători vorbesc despre circumstanțe ce atenuează și agravează *pedeapsa penală* [69, p.166; 104, p. 3-17; 174, p.141-142]. Majoritatea autorilor, însă, utilizează noțiunea de „circumstanțe ce atenuează și agravează *răspunderea*” [20, p. 462, 467] .

În legislația procesual penală a Republicii Moldova, legislatorul numește circumstanțele cercetate ca circumstanțe ce atenuează sau agravează răspunderea (art.7 alin. (1); 75 alin. (1) CP al RM, art.19 alin. (3); 96 alin. (1) p. 2); 385 alin. (1) p. 6) CPP al RM). Însă, în art.76, 77 CP, ele se consideră ca circumstanțe atenuante și agravante la stabilirea pedepsei.

Analizând terminologia folosită la desemnarea circumstanțelor atenuante și circumstanțelor agravante, în legislația penală a țărilor străine, putem menționa, că această terminologie la fel este diferită. Astfel, în art.75-79 CP al României, art.90 CP al Republicii San-Marino, este vorba doar de circumstanțe atenuante și agravante, fără a se menționa ce anume atenuează sau agravează ele, deși se află în capitolul individualizarea pedepselor, aplicarea, schimbarea și executarea pedepselor [50, p. 33-34; 148, p. 82]. În art.60-64 CP al Federației Ruse, art.64 CP al Suediei, se menționează circumstanțele ce atenuează sau agravează *pedeapsa* [148, p. 39, 41;

151, p. 123]. În art.22, 23 CP al Spaniei, ca și în CP al RM, se face referire la circumstanțe, ce atenuează și agravează *răspunderea* [146, p. 18].

În această ordine de idei, în opinia noastră, este neconvingătoare părerea expusă de savanții P.F. Telinov, L.A Prohorov, conform căreia prin circumstanțele cercetate, trebuie să înțelegem circumstanțele ce atenuează și agravează *pericolul social* doar al faptei infracționale. Astfel, reieșind din analiza circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante enumerate în Codul penal (art.76; 77 CP al RM), tragem concluzia, că de fapt, nu toate aceste circumstanțe influențează gradul prejudiciabil al infracțiunii. Un șir de circumstanțe (cum sunt de exemplu: căința sinceră sau autodenunțarea; contribuirea activă la descoperirea infracțiunii sau la identificarea infractorilor ori recunoașterea vinovăției; săvârșirea infracțiunii de către un minor; săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave; săvârșirea infracțiunii de către o persoană, care anterior a mai săvârșit o infracțiune, recidivă de infracțiune sau săvârșirea infracțiunii ca îndeletnicire; fie săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiuni similare sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză), se referă la caracteristica persoanei vinovatului, dar nu la gradul prejudiciabil (pericolul social) al infracțiunii. În același timp, aceste circumstanțe, nu pot avea influență asupra gradului prejudiciabil al faptei, întrucât se află în afara limitelor ultimei, adică, se manifestă după ce infracțiunea a fost consumată, fie, după ce infracțiunea a fost întreruptă (art.26; 27 CP al RM). Deci, constatăm că circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante caracterizează nu numai fapta, dar și persoana vinovatului.

De aici rezultă, că circumstanțele cercetate nu sunt niște circumstanțe ce atenuează și agravează doar *gradului prejudiciabil* al faptei infracționale, or, aceasta ar însemna interpretarea lor într-un sens mai îngust, ceea ce de fapt, vine în contradicție cu legea.

Este destul de discutabilă și părerea expusă de către M.I. Bajanov, conform căreia circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante influențează *vinovăția* sau *gradul de vinovăție* [73, p. 45]. Astfel, vinovăția este semnul obligatoriu al laturii subiective a componenței de infracțiune. La rândul său, gradul de vinovăție a persoanei ce a comis infracțiunea, trebuie să fie determinat nu de totalitatea tuturor semnelor infracțiunii, fără excepție, dar în exclusivitate de atitudinea psihică a vinovatului față de fapta comisă de el și de caracterul acestei atitudini psihice. Analizând circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante prevăzute de art.76; 77 CP al RM, observăm, că aceste circumstanțe caracterizează nu numai semnele subiective ale faptei, dar și cele obiective, la fel, și persoana vinovatului. În așa mod, concluzionăm că influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii, precum și asupra gradului de pericol social al persoanei vinovatului prin intermediul laturii

subiective a componenței de infracțiune, se manifestă prin influența acestor circumstanțe asupra conținutului concret al momentelor intelectual și volitiv al faptei infractorului și anume prin intermediul *motivului și scopului* infracțiunii (de exemplu comiterea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial; săvârșirea infracțiunii ca rezultat al constrângerii fizice sau psihice, ce nu înlătură caracterul penal al faptei, sau dată fiind dependența materială, de serviciu sau de altă natură; acțiunile ilegale sau imorale ale victimei, dacă ele au provocat infracțiunea).

În ce privește cea mai răspândită abordare a circumstanțelor cercetate, conform căreia acestea sunt numite „circumstanțe ce atenuează și agravează *răspunderea*”, dorim să menționăm că susținem părerea unor autori, ce consideră, că așa o denumire, puțin se potrivește cu conținutul capitolului în care sunt prevăzute circumstanțele respective [144, p. 338]. Astfel, deși pedeapsa penală este o consecință a tragerii persoanei la răspundere penală, totuși din art.75, 76, 77 CP al RM, rezultă că ele sunt un criteriu de individualizare a pedepsei penale și se iau în considerație ca fiind atare, anume la stabilirea pedepsei penale.

Cercetând *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și agravante, în opinia noastră, aceasta poate fi determinată în primul rând, reieșind din locul aflării lor în lege. Așa de exemplu, în CP al RM, circumstanțele cercetate sunt prevăzute în Capitolul VIII – „Individualizarea pedepselor”, în Codul penal al României, circumstanțelor analizate, la fel le este dedicat Capitolul denumit – „Individualizarea pedepselor”. În legea penală a Federației Ruse, a Suediei, și a Germaniei circumstanțele atenuante și agravante sunt prevăzute în Capitolele ce reglementează „Stabilirea pedepsei”, iar în Codul penal al Republicii San-Marino circumstanțele atenuante și agravante se află în capitolul ce reglementează „Stabilirea, schimbarea și executarea pedepselor” [147, p.79; 150, p.146; 151, p.123].

Astfel, legislația penală a RM, la fel și legislația penală a altor țări, atribuie circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante la criteriile generale de stabilire, fie de individualizare a pedepsei. Prin urmare, rezultă, că legislatorul le acordă un scop bine determinat și anume, scopul lor este de a servi drept criterii de individualizare a pedepsei, la stadia, când persoanei trase la răspundere penală, i se alege categoria și mărimea acesteia [67 p. 33-37]. Totodată, analizând legislația penală, observăm, că importanța circumstanțelor cercetate nu se limitează doar la sfera stabilirii pedepsei. Așa de exemplu, aproape în toate cazurile, prezența unui cumul de circumstanțe atenuante poate servi drept temei de liberare a persoanei de răspundere penală (art.54; 55; 57; 58; 59; 60 CP al RM) [63 p. 293-302]. Însă drept temei de liberare de răspundere penală, servesc nu numai circumstanțele atenuante, dar și alți factori. În același timp, un cumul de așa circumstanțe atenuante, cum sunt *săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare*

sau mai puțin grave (art.76 alin. (1) lit. a) CP), autodenunțarea, contribuirea activă la descoperirea infracțiunii (art.76 alin. (1) lit. f) CP), repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate prin infracțiune (art.76 alin. (1) lit. e) CP), formează o noțiune calitativ nouă, cum este *căința activă* și în acest caz, răspunderea nu numai că este atenuată, ci poate fi totalmente exclusă.

Autorul Lesnievski-Costariova T.A., atribuie institutul liberării de răspundere penală la felurile *diferențierii răspunderii penale* [119, p.176]. Suntem de acord parțial cu această opinie. Astfel, în opinia noastră, la diferențierea răspunderii penale pot fi atribuite *doar cazurile de liberare obligatorie de răspundere penală*, stabilite de legislator în mod expres în lege, care poate fi efectuată atât la faza de urmărire penală, cât și la faza judecării cauzei penale (de exemplu art. 56; 60 CP al RM), indiferent de persoana infractorului și circumstanțele atenuante ce se referă la ea și o caracterizează. Însă, în cazul când legea prevede doar *dreptul* procurorului sau a instanței de judecată de a libera de răspundere penală persoana vinovată de săvârșirea infracțiunii, atunci acest lucru se efectuează conform propriei convingeri, în fiecare caz în parte și față de fiecare individ în parte, luându-se în considerație, pe lângă circumstanțele atenuante ce constituie condiții de liberare de răspundere penală și alte circumstanțe atenuante, ce se referă atât la infracțiune, cât și la persoana infractorului. De aceea, opinăm că în cazurile, când legea prevede doar *dreptul* organului de urmărire penală sau a instanței de judecată de a libera persoana vinovată de răspundere penală, atunci este vorba despre *individualizarea răspunderii penale* și nu despre diferențierea acesteia.

Considerăm, că noțiunea de „circumstanțe ce atenuează și agravează *răspunderea*” cu un anumit grad de convenționalitate, se potrivește mai mult pentru definirea circumstanțelor, prevăzute în PS a CP în calitate de semne calificative a componentelor de infracțiune, deoarece în așa caz, ele fiind un mijloc de diferențiere a răspunderii penale, influențează anume măsura acestei răspunderi. În același timp, pedeapsa penală este o consecință a săvârșirii de către persoană a faptei infracționale. Astfel, reieșind din art.389, 391 CPP al RM, răspunderea penală poate fi realizată atât prin liberarea de răspundere penală, cât și prin condamnarea persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni, fără stabilirea pedepsei, fie cu stabilirea pedepsei penale. Cu toate acestea, pedeapsa penală constituie o formă prioritară de realizare a răspunderii penale [120, p.111; 156, p.101].

În așa mod, circumstanțele atenuante și agravante prevăzute în PG a CP, fiind un criteriu de individualizare a răspunderii și pedepsei penale, influențează: a) asupra liberării de răspundere și de pedeapsă penală, fie b) asupra stabilirii categoriei și cuantumului pedepsei, persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea infracțiunii.

Astfel, ajungem la concluzia, că circumstanțele cercetate, influențează atât la *diferențierea* cât și la *individualizarea răspunderii și pedepsei penale*.

Vorbind despre natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante, nu este de ajuns să constatăm, că ele sunt niște date despre infracțiunea comisă și persoana infractorului, caracterizând și una și alta, fie numai persoana infractorului. Până în prezent, determinarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, se bazează pe interpretarea sa etimologică, și anume: o dată ce în denumirea lor este indicat că ele atenuază și respectiv agravează pedeapsa, înseamnă că această calitate a lor este una principală la determinarea naturii juridice. Însă credem, că nu este așa. De fapt, circumstanțele în cauză, sunt chemate nu numai să micșoreze sau să mărească pedeapsa. Ele, fiecare în parte și cu atât mai mult în cumul, sunt capabile să ghideze instanța de judecată la alegerea categoriei pedepsei. Totodată, prin capacitatea de a atenua sau de a agrava, mai de grabă se manifestă destinația sau *calitatea funcțională* a circumstanțelor atenuante și agravante. De aceea, o etapă necesară în cunoașterea și elucidarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante o constituie cercetarea *calităților funcționale* ale acelor date, stări, situații, împrejurări, ce poartă denumirea de „atenuante” și „agravante”.

În opinia noastră, toate circumstanțele atenuante și agravante ce se referă la conținutul infracțiunii și s-au manifestat în timpul săvârșirii acesteia, fără nici o excepție se răsfrâng asupra gradului prejudiciabil al faptei infracționale și în același timp, asupra gradului de pericol social al persoanei vinovatului, de aceea, ele urmează a fi luate în considerație în mod obligatoriu de către instanța de judecată la stabilirea pedepsei.

Mai complicat stau lucrurile cu acele categorii de circumstanțe atenuante și agravante, care nu s-au manifestat și nu s-au evidențiat în timpul săvârșirii infracțiunii, se află în afara limitelor ei, fie nu caracterizează atitudinea infractorului față de fapta săvârșită. Unele din ele, se referă la persoana vinovatului, caracterizează gradul de pericolozitate a ei și în virtutea acestui fapt, influențează asupra pedepsei penale (de exemplu comportamentul postcriminal manifestat prin repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate, autodenunțarea, recunoașterea vinovăției ori căința sinceră - art.76 lit. e), f) CP al RM). În același timp, există și circumstanțe, ce nu se referă nemijlocit la gradul prejudiciabil al faptei și nici la pericolul social al persoanei ce a săvârșit-o, dar totuși, influențează la stabilirea pedepsei. Asemenea circumstanțe, pot fi doar circumstanțe atenuante. Este vorba despre faptul, că persoana vinovată nu se află într-un vacuum, ci este strâns legată de societate și membrii acesteia. Condamnarea vinovatului, și în special, privarea acestuia de libertate, deși contribuie la atingerea unor scopuri social-utile, în același timp, poate să atragă după sine unele urmări negative nu numai pentru cel

vinovat, dar și pentru alte persoane (copii, părinți). De aceea, statul nu trebuie să rămână indiferent față de soarta lor și trebuie să tindă spre reducerea numărului acelor consecințe negative, care sunt legate nemijlocit de aplicarea pedepsei, fapt care ar contribui în același timp și la eficacitatea pedepsei. Iată de ce, necătând la faptul, că asemenea circumstanțe nu reduc pericolul social al persoanei infractorului, ele totuși trebuie să fie luate în considerație de către instanța de judecată la stabilirea pedepsei, reieșind din *principiul umanismului*. La categoria dată, putem atribui acele date și împrejurări, care pot fi recunoscute în calitate de circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în conformitate cu alin. (2) art.76 CP al RM, de exemplu: săvârșirea infracțiunii de către o femeie gravidă; prezența copiilor minori în familia vinovatului [7]; starea grea a sănătății vinovatului; existența persoanelor la întreținerea celui vinovat; activitatea anterioară social utilă a vinovatului (a participat la luptele pentru apărarea integrității și suveranității teritoriale a țării, are merite deosebite față de patrie, are decorații de stat de stat etc.) [162].

În așa mod, se conturează următoarele trăsături importante ce descoperă *natura juridică* a circumstanțelor atenuante și agravante:

- în primul rând, ele reprezintă date ce caracterizează particularitățile individuale ale faptei infracționale concrete și a persoanei ce a săvârșit-o și relevă gradul prejudiciabil sporit sau redus al infracțiunii și/sau pericolul social sporit sau redus al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

- în al 2-lea rând, printre acestea sunt astfel de circumstanțe care: a) s-au manifestat în timpul săvârșirii infracțiunii; b) nu sunt legate de fapta infracțională, dar caracterizează pericolul social sporit sau redus al persoanei vinovatului; c) nu influențează pericolul social al persoanei vinovatului, dar influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului [66 p. 33-37].

Ținând cont de aceste trăsături, în urma cercetării conținutului circumstanțelor atenuante și agravante prevăzute de partea Generală a CP, observăm că în dependență de *situarea și manifestarea în timp în coraport cu timpul sau perioada săvârșirii infracțiunii*, circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante sunt sau pot fi *anterioare, concomitente și subsecvente* (de exemplu: alin. (1) lit. e), g), j) art. 76 CP, alin. (1) lit. a), b), e) art. 77 CP)

Este important de menționat și faptul că circumstanțele atenuante și agravante legale enumerate la art.76, 77 CP, au o orientare strict determinată a influenței sale asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau pericolului social al persoanei vinovatului, iar în cele din urmă - asupra stabilirii categoriei și cuantumului pedepsei penale. Această înseamnă că de fiecare dată

când este comisă o infracțiune, circumstanțele indicate în listele legale, fie *măresc*, fie *micșorează* gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau pericolul social al persoanei vinovatului. Cum menționează Cruglicov L.L., o particularitate a circumstanțelor indicate în listele legale, constituie faptul că „*în lege este prestabilit caracterul influenței lor asupra răspunderii celui vinovat și organele de drept nu le pot atribui un alt sens sau o altă semnificație, cum ar fi de exemplu, recunoașterea ca circumstanță agravantă a unei asemenea împrejurări care, conform legii, este circumstanță atenuantă*” [104, p. 12-20] .

Orientarea strict determinată a influenței circumstanțelor atenuante pe de o parte, și a celor agravante - pe de altă parte, într-un fel este programată, prestabilită, ceea ce permite de a diferenția direcțiile de influență a lor.

Totodată, din cele remarcate, reiese și o altă concluzie și anume: în lege nu trebuie să fie incluse circumstanțe, care pot fi interpretate în sens opus, adică să-și controverseze propria lor semnificație privind caracterul influenței lor (una și aceeași circumstanță într-o situație să atenueze pedeapsa, iar în alta, s-o agraveze). În acest sens, în unele cazuri este posibilă, doar *neutralizarea influenței* circumstanțelor cercetate asupra pedepsei.

După cum am constatat mai sus, în procesul tragerii la răspundere penală și stabilirii pedepsei penale persoanei vinovate de comiterea infracțiunii, instanța de judecată trebuie să stabilească un șir de circumstanțe atenuante și agravante, ce se referă la fapta infractorică și persoana vinovatului. În acest sens, în literatura de specialitate există opinii controversate referitor la faptul, care anume circumstanțe ale cauzei constituie circumstanțe atenuante și agravante.

Astfel, într-o lucrare a sa profesorul Carpeț I.I., menționează că circumstanțele atenuante și agravante sunt acele circumstanțe care influențează asupra micșorării sau majorării gradului pericolului social al faptei infractorice și persoanei ce a săvârșit-o [94, p.111]. Această părere prevalează și în timpul de față în teoria juridico – penală, datorită faptului, că influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii precum și asupra pericolului social al celui vinovat este momentul-cheie, un moment pe care sunt axate majoritatea noțiunilor date acestor circumstanțe și întâlnite în literatura juridico-penală, moment ce reflectă și *esența* circumstanțelor cercetate [82, p.259; 75, p.425]. La fel și autorii autohtoni N.K. Gorea și S.I. Comarnițchi, menționează, că „la definirea circumstanțelor atenuante și agravante este important să subliniem faptul, că ele caracterizează actul criminal și personalitatea infractorului. În privința aceasta opiniile tuturor juriștilor coincid” [37, p.7].

În același timp, trebuie de atras atenția la faptul, că așa circumstanțe cum sunt „comiterea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial” (art.76,

alin. (1) lit. c) CP al RM), „săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei” (art.77 alin. (1) lit. h) CP al RM), reflectă *concomitent* atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și gradul de pericol social al persoanei vinovate.

Autorul Zubcova V.I., nu a luat în considerație acest fapt, din care motiv, se pare că nu este corectă noțiunea dată de către aceasta, conform căreia „ circumstanțele atenuante și agravante, constituie circumstanțe, ce se află în afara limitelor componenței de infracțiune, care se referă direct sau indirect la infracțiune sau persoana infractorului și influențează asupra aprecierii caracterului și gradului pericolului social al faptei săvârșite, cât și la stabilirea pedepsei” [90, p.225].

Totodată, „săvârșirea infracțiunii de către un minor” (art.76, alin. (1) lit. b) CP al RM), „repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate” (art.76, alin. (1) lit. e) CP al RM), „săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză” (art.77, alin. (1) lit. a) CP al RM), constituie circumstanțe, ce caracterizează doar persoana infractorului și nu se referă la faptă.

Din acest punct de vedere, în opinia noastră, nu este reușită noțiunea dată de către Seliverstov V.I., potrivit căreia „ circumstanțele atenuante și agravante sunt circumstanțe care nu fac parte din numărul semnelor infracțiunii, caracterizează pericolul social al infracțiunii comise și persoana vinovatului și se iau în considerație de către instanța de judecată în conformitate cu criteriile generale ale aplicării pedepsei, la alegerea categoriei concrete, termenului și mărimii acesteia”. La fel, în opinia noastră, autorul Seliverstov V.I., greșește și atunci când afirmă că circumstanțele atenuante și agravante caracterizează infracțiunea și persoana vinovatului, or, circumstanțele cercetate nu tot timpul caracterizează *concomitent* infracțiunea și persoana vinovatului [145, p.221].

Autorii Carpov T.I. și Florea C.N., menționează, că infracțiunea ca faptă social-periculoasă, este nu altceva, decât o activitate a persoanei în lumea obiectivă, care provoacă anumite daune social-periculoase. Deci, în procesul săvârșirii infracțiunii acționează reciproc capacitățile infractorului și trăsăturile lumii obiective. De aici rezultă, că și circumstanțele atenuante și agravante pot fi atribuite la personalitatea infractorului, sau la împrejurările obiective, în care se săvârșește infracțiunea [25, p.49, 51]. Susținem parțial această opinie.

În Cursul academic al Dreptului penal sovietic, se spune că: „ Circumstanțele atenuante și agravante sunt circumstanțe, ce caracterizează pericolul social mai mare sau mai mic al faptei, fie pericolul social mai mare sau mai mic al infractorului, de care instanța de judecată trebuie să țină cont în corespundere cu criteriile generale de individualizare a pedepsei, pentru a realiza cu

succes scopurile acesteia” [91, p.338]. Însă, avem observații și față de această definiție. Prima observație este de ordin redacțional. Astfel, după cum am menționat, unele circumstanțe atenuante și agravante descrise în art.76; 77 CP al RM, caracterizează infracțiunea și persoana vinovatului *concomitent* și nu doar în mod separat, așa cum rezultă din definiția enunțată. A doua observație poartă un caracter principal și ține de circumstanțele atenuante ce caracterizează persoana infractorului. Astfel, definiția enunțată mai sus, se bazează doar pe circumstanțele enumerate de legislator în lege în norma Părții Generale a CP, și nu ține cont de faptul că legea prevede o interpretare extensivă a circumstanțelor atenuante și anume și că pot fi recunoscute drept atenuante și asemenea date referitoare la persoana vinovatului, care nu s-au manifestat în comportamentul criminal al acesteia.

Problema constă în faptul că trăsăturile caracteristice ale persoanei infractorului se manifestă nu numai prin comportamentul criminal, dar și prin comportament în general (de exemplu: comportamentul persoanei după consumarea infracțiunii, atitudinea acesteia față de familie, față de serviciu, gravitatea persoanei, invaliditatea, prezența persoanelor la întreținere e.t.c.). De aici rezultă, că n-ar fi corect să afirmăm, că infracțiunea și evenimentele legate de ea, ne dau o închipuire exhaustivă despre persoana celui vinovat și particularitățile ei.

Autorii Costică Bulai și Bogdan N. Bulai susțin, că sub noțiunea de *circumstanțe* sunt cuprinse diferite stări, situații, întâmplări, calități sau alte date ale realității, care stau în afara conținutului infracțiunii, dar care având legătură fie cu fapta săvârșită, fie cu persoana infractorului, sporesc sau atenuează gradul de pericol social al faptei ori pericolozitatea infractorului, putând determina, datorită acestei influențe, fie o agravare, fie o atenuare a pedepsei concrete [23, p.389].

La rândul său, autorii Gheorghe Nistoreanu și Alexandru Boroș, atribuie la criteriile generale de individualizare a pedepselor *împrejurările care atenuează sau agravează răspunderea penală*, prin care înțeleg diferite stări, situații, calități sau alte date ale realității, care deși nu fac parte din conținutul constitutiv al infracțiunii, au totuși legătură fie cu fapta săvârșită, fie cu persoana infractorului (influențează gradul de pericol social concret al faptei și pericolozitatea infractorului) și determină reducerea pedepsei sub minimul special sau, dimpotrivă, agravarea pedepsei, cu posibilitatea depășirii maximului special [49, p.288].

La fel și autorii Constantin Mitrache și Cristian Mitrache, consideră, că sub denumirea de *circumstanțe atenuante și agravante* sunt desemnate stările, situațiile, împrejurările, calitățile întâmplărilor, ori alte date ale realității, ce au legătură fie cu fapta infracțională ori cu făptuitorul și care relevă un pericol social mai scăzut al faptei ori reflectă, respectiv, un grad de pericol social mai ridicat al faptei ori o pericolozitate mai mare a infractorului. În același timp, autorii

atribuie la *circumstanțe atenuante și agravante* nu numai împrejurările *concomitente* dar și cele *anterioare* și *subsecvente* săvârșirii infracțiunii [48, p. 385, 391, 392].

Însă, noțiunile analizate au același neajuns și anume: autorii consideră că circumstanțele cercetate caracterizează în mod separat fie numai infracțiunea, fie numai persoana vinovatului, pe când unele circumstanțe atenuante și agravante caracterizează infracțiunea și persoana vinovatului *concomitent*. De aceea, în contextul dat, susținem opinia savantului L.L. Cruglicov, conform căreia, mai corect ar fi să definim circumstanțele cercetate ca fiind „*factori de ordin obiectiv și subiectiv, ce se referă la infracțiune și/sau la persoana celui vinovat, ce mărturisesc despre pericolozitatea socială mai mare sau mai mică a infracțiunii și a persoanei celui vinovat, fie numai a persoanei celui vinovat*” [104, p.12-20]. Această definiție este mai reușită, deși ea nu reflectă particularitățile tuturor circumstanțelor atenuante și agravante.

Astfel, studiind natura juridică a circumstanțelor cercetate, sintetizând teoria juridico-penală privind problema abordată, propunem următoarea noțiune a circumstanțelor atenuante și agravante:

- *Circumstanțele atenuante* reprezintă prin sine date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, sau recunoscute în calitate de asemenea circumstanțe de către instanța de judecată în temei legal, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, ce relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, care influențează la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, fie nu relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, însă influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului.

- *Circumstanțele agravante*, reprezintă prin sine date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil sporit al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

2.2. Problemele clasificării circumstanțelor atenuante și agravante

În teoria dreptului penal, problema clasificării circumstanțelor atenuante și agravante este discutabilă, de aceea se întâlnesc diferite opinii și ca urmare, diferite variante de clasificare a circumstanțelor cercetate.

În general, prin *clasificare* înțelegem repartizarea sistematică pe clase sau într-o anumită ordine [34]. Cu alte cuvinte, clasificarea reprezintă operațiune logică, prin care obiectele se grupează în clase pe baza caracterelor comune, adică constituie repartizarea în grupe a anumitor

obiecte după anumite criterii și în corespundere cu scopul propus. Clasificarea este necesară oricărei științe și are ca efect o cunoaștere mai bună a domeniului cercetat.

Necesitatea clasificării circumstanțelor atenuante și agravante este determinată de nevoia de sistematizare, ordonare și determinare a funcțiilor și influenței fiecărei circumstanțe în parte. Clarificarea problemei clasificării circumstanțelor atenuante și agravante ne va permite să determinăm cu exactitate conținutul și importanța juridică a instituției circumstanțelor atenuante și agravante. Totodată, din punct de vedere practic, cunoașterea circumstanțelor atenuante și agravante, prin clasificarea lor, ne permite să stabilim importanța acestora pentru fiecare caz concret în parte și respectiv, în cazul aplicării pedepsei penale, acordă instanței de judecată posibilitatea de al lua în considerație aceste circumstanțe în plină măsură.

În conformitate cu alin. (1) art.76 CP al RM, la stabilirea pedepsei se consideră circumstanțe atenuante:

- a) săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave;*
- b) săvârșirea infracțiunii de către un minor;*
- c) săvârșirea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial;*
- d) săvârșirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă;*
- e) prevenirea de către vinovat a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii săvârșite, repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate;*
- f) autodenunțarea, contribuirea activă la descoperirea infracțiunii sau la identificarea infractorilor ori recunoașterea vinovăției;*
- g) ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea;*
- h) săvârșirea infracțiunii ca rezultat al constrângerii fizice sau psihice, ce nu înlătură caracterul penal al faptei, sau dată fiind dependența materială, de serviciu sau de altă natură;*
- i) săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate, provocată de consumarea involuntară sau forțată a substanțelor menționate la art.24 sau de consumarea de aceste substanțe fără a fi conștientă de efectul lor;*
- j) săvârșirea infracțiunii cu depășirea limitelor legale ale legitimei apărări, reținerii infractorului, stării de extremă necesitate, riscului întemeiat sau ca rezultat al executării ordinului sau dispoziției superiorului;*
- k) afectarea gravă, prin infracțiunea săvârșită, a făptuitorului acesteia sau greutatea poverii pedepsei, aplicată pentru el, din cauza vârstei înaintate a acestuia, stării sănătății lui sau altor circumstanțe;*

l) expirarea, de la momentul comiterii infracțiunii, a cel puțin 2/3 din termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere penală, prevăzut pentru această infracțiune, sau depășirea termenului rezonabil pentru examinarea cazului, ținându-se cont de natura faptei, dacă tergiversarea nu a fost provocată de făptuitor.

La alin. (2) art.76 CP al RM este prevăzut că instanța de judecată poate considera drept circumstanțe atenuante și alte circumstanțe, neprevăzute la alin. (1).

Analizând lista circumstanțelor atenuante prevăzute de actuala lege penală, observăm că aceasta are anumite trăsături caracteristice și se deosebește esențial de lista circumstanțelor atenuante prevăzute în art. 37 din CP în redacția Legii din 24.03.1961 [31] și în redacția Legii nr. 985 din 18.04.2002 [29].

În primul-rând, în lista circumstanțelor atenuante prevăzute de actualul Cod penal (în redacția Legii nr. 277 din 18.12.2008 [46]), au fost incluse unele circumstanțe noi și anume:

- *săvârșirea pentru prima dată a unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave* (art.76 alin. (1) lit. a) CP);

- *săvârșirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă* (art.76 alin. (1) lit. d) CP);

- *săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate, provocată de consumarea involuntară sau forțată a substanțelor menționate la art. 24 sau de consumarea de aceste substanțe fără a fi conștientă de efectul lor* (art.76 alin. (1) lit. i) CP);

- *afectarea gravă, prin infracțiunea săvârșită, a făptuitorului acesteia sau greutatea poverii pedepsei, aplicată pentru el, din cauza vârstei înaintate a acestuia, stării sănătății lui sau altor circumstanțe* (art.76 alin. (1) lit. k) CP);

- *expirarea, de la momentul comiterii infracțiunii, a cel puțin 2/3 din termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere penală, prevăzut pentru această infracțiune, sau depășirea termenului rezonabil pentru examinarea cazului, ținându-se cont de natura faptei, dacă tergiversarea nu a fost provocată de făptuitor* (art.76 alin. (1) lit. l) CP).

Totodată, așa circumstanțe atenuante cum sunt: *săvârșirea infracțiunii de către o femeie gravidă, prezența copiilor minori în familia vinovatului și căința sinceră*, în urma modificărilor introduse prin Legea nr. 277 – XVI, din 18.12.2008, Pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, la momentul de față, nu sunt prezente în lista legală.

În al doilea rind, în noul Cod penal a fost schimbată consecutivitatea plasării circumstanțelor atenuante în lista legală, în așa mod, încât acestea prezintă un anumit sistem, începând cu circumstanțele atenuante ce caracterizează persoana infractorului, apoi cele ce caracterizează comportamentul persoanei infractorului după comiterea infracțiunii și în sfârșit circumstanțele ce se referă la fapta criminală, precum și la cauzele și condițiile în urma cărora ea

a fost săvârșită.

În al treilea rând, prin modificările introduse în Codul penal, în vigoare din 24.05.2009, pentru prima dată la nivel legislativ a fost întărită prevederea legală, conform căreia, la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii (alin. (3) al art.76 CP) [ibidem]. În esență, legislatorul în norma dată, de fapt a reprodus explicațiile ce se conțineau în p. 3 al Hotărârii Plenului CSJ a RM „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale” nr.16 din 31.05.2004 [40], care s-au păstrat și în p. 7 al Hotărârii Plenului CSJ a RM „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013 [162], fapt acceptat și de practica judiciară a unor țări apropiate Republicii Moldova după sistemul de drept, cum sunt, Republica Ucraina [172] și Republica Belarus [169].

În al patrulea rând, cum este stabilit în alin. (2) al art.76 CP, la stabilirea pedepsei, instanța de judecată poate considera drept circumstanțe atenuante și alte circumstanțe, neprevăzute la alin.(1) al art.76 CP. Prin această prevedere legală, se înțelege faptul că lista circumstanțelor atenuante enumerate în lege este deschisă și are o interpretare extensivă. Astfel, instanța de judecată în dependență de particularitățile persoanei vinovate și a faptei comise, este în drept să recunoască în calitate de circumstanțe atenuante, și alte circumstanțe, care în această listă lipsesc.

În așa mod, lista circumstanțelor atenuante prevăzute de norma alin. (1) art.76 CP al RM, este orientativă, reprezintă un sistem de circumstanțe, ce caracterizează un grad prejudiciabil redus al infracțiunii, precum și un și grad redus de pericol social al persoanei infractorului.

În conformitate cu alin. (1) art.77 CP RM, la stabilirea pedepsei se consideră circumstanțe agravante:

- a) *săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză;*
- b) *provocarea prin infracțiune a unor urmări grave;*
- c) *săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participare;*
- d) *săvârșirea infracțiunii din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă;*
- e) *săvârșirea infracțiunii cu bună știință împotriva unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor;*
- f) *săvârșirea infracțiunii asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești;*
- g) *săvârșirea infracțiunii prin intermediul minorilor, persoanelor aflate în dificultate, persoanelor retardate mintal sau dependente de făptuitor;*

h) săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei;

i) săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit;

j) săvârșirea infracțiunii de către o persoană în stare de ebrietate, provocată de consumarea substanțelor menționate la art.24. Instanța de judecată este în drept, în funcție de caracterul infracțiunii, să nu considere aceasta ca o circumstanță agravantă;

k) săvârșirea infracțiunii cu folosirea armei, a munițiilor, a substanțelor explozive ori a dispozitivelor ce le imită, a mijloacelor tehnice special pregătite, a substanțelor nocive și radioactive, a preparatelor medicamentoase și a altor preparate chimico-farmacologice, precum și cu aplicarea constrângerii fizice sau psihice;

m) săvârșirea infracțiunii profitând de starea excepțională, de calamitățile naturale, precum și de dezordini de masă;

n) săvârșirea infracțiunii cu folosirea încrederii acordate.

Comparând actuala listă legală cu lista circumstanțelor agravante prevăzută în art.38 CP RM în redacția Legii din 24.03.1961, observăm că au fost omise așa circumstanțe cum sunt: *instigarea minorilor la săvârșirea infracțiunii sau atragerea lor la participarea în săvârșirea infracțiunii, săvârșirea de către o persoană luată pe cheazășie a unei noi infracțiunii în perioada când se află pe cheazășie sau într-un răstimp de un an de la expirarea termenului cheazășiei, precum și prezența pagubei nerecuperate și refuzul persoanei vinovate de a repara dauna pricinuită.* Totodată, prin Legea nr. 277 – XVI, din 18.12.2008, a fost exclusă circumstanța agravantă - *săvârșirea infracțiunii din interes material sau cu alte intenții josnice.*

Circumstanțele atenuante și agravante pot fi clasificate în dependență de diferite criterii, care depind de scopurile teoretice și practice ce și le propune însuși clasificatorul. Important este faptul, că la baza oricărei clasificări trebuie puse semnele esențiale, de bază, care vor permite de a reflecta cele mai importante trăsături specifice și legătura dintre obiectul clasificat și elementele sale componente, totodată, făcând abstracție de la trăsăturile neesențiale nesemnificative ale obiectului supus clasificării.

Astfel, cercetând literatura de specialitate și legislația penală, făcând o analiză sistemică a circumstanțelor atenuante și agravante, aplicând metoda rațională și cea deductivă, putem identifica mai multe criterii de clasificare a acestor circumstanțe.

Având ca criteriu de clasificare *influența circumstanțelor cauzei asupra gradului de pericol social al infracțiunii și al persoanei infractorului*, precum și reieșind din sistemele circumstanțelor cercetate prevăzute în art.76; 77 CP, distingem două categorii de circumstanțe și anume: 1) circumstanțe *atenuante* și 2) circumstanțe *agravante*. Primele circumstanțe reduc, micșorează răspunderea, iar celelalte dimpotrivă - o agravează, o măresc. Caracterul diferit al

acestor circumstanțe se reflectă în specificul modului în care sunt legiferate și anume, fiecareia din aceste categorii le este consacrat un articol aparte (art.76 și 77 CP). Relevarea termenilor circumstanțe „*atenuante*” și „*agravante*” constă în orientarea diferită a influenței sale asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului și accentuează ceea ce deosebește aceste două categorii de circumstanțe. Clasificarea dată ne permite să înțelegem în primul rând, prin ce se deosebesc aceste categorii de circumstanțe, iar în al doilea rând, ne permite să înțelegem, ceea ce stimulează constatarea și stabilirea criteriilor generale ale individualizării pedepsei penale.

Un alt criteriu de clasificare a circumstanțelor atenuante și agravante constituie *modul de stabilire a lor și forța cu care se impun instanței de judecată în cadrul individualizării răspunderii și pedepsei penale*. Astfel deosebim: circumstanțe *legale* și circumstanțe *judiciare*.

Circumstanțele *legale* sunt acele stări, împrejurări ori calități ce se referă la infracțiune sau infractor, prevăzute de către legislator nemijlocit în textul legii. La acestea se atribuie circumstanțele *legale atenuante* enumerate în alin. (1) al art.76 și circumstanțele *legale agravante*, enumerate exhaustiv în art.77 al Codului Penal al Republicii Moldova. Totodată, în literatura de specialitate, există opinia conform căreia, circumstanțele atenuante și agravante legale, se clasifică în circumstanțe legale *generale* și *speciale*. Circumstanțele legale *generale* constituie circumstanțele *în sensul propriu al cuvântului*, sunt prevăzute în Partea Generală a Codului penal și își produc efectul de fiecare dată, când prezența lor este constatată într-o cauză penală concretă. Circumstanțele legale *speciale* sunt prevăzute în anumite situații în însuși norma de incriminare prevăzute în Partea Specială a Codului penal. În aceste cazuri ele apar în calitate de semne calificative a componentelor respective de infracțiune și produc efecte doar în cazul acelei infracțiuni în al cărui conținut legal sunt prevăzute. Dacă aceiași situație de fapt realizează atât conținutul unei circumstanțe legale generale, cât și conținutul unei circumstanțe legale speciale, va fi luată în considerare cea din urmă [20, p.561]. În acest sens, alin. (3) al art.76 CP, prevede că la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii. La fel și alin. (2) al art.77 CP stabilește, dacă circumstanțele menționate la alin. (1) sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din Partea Specială a prezentului cod în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante.

La rândul său, circumstanțele *judiciare* sunt acele stări, împrejurări ori calități ce se referă la infracțiune sau infractor, însă care nu sunt prevăzute de Legea penală. Astfel, atât aprecierea, ca fiind circumstanțe atenuante, cât și aplicarea lor, este lăsată doar în competența instanței de judecată și se face conform propriei convingeri, bazate pe probele cercetate în procedura

judiciară respectivă. Astfel, alin. (2) al art. 76 CP, prevede că „instanța de judecată poate considera drept circumstanțe atenuante și alte circumstanțe, neprevăzute la alin (1)”. Aici trebuie de menționat faptul, că la categoria circumstanțelor *judiciare* se atribuie doar circumstanțele atenuante. Totodată, pot fi recunoscute ca fiind atenuante doar acele date, situații, stări, împrejurări ori calități, care nu se referă nemijlocit la gradul prejudiciabil al faptei și nici asupra pericolului social al persoanei ce a săvârșit-o, dar influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale reieșind din principiul umanismului (de exemplu: săvârșirea infracțiunii de către o femeie gravidă; prezența copiilor minori în familia vinovatului; starea grea a sănătății vinovatului; existența persoanelor la întreținerea celui vinovat etc.).

Autorii Valeriu Nour și Iurie Odagiu, făcând o analiză critică minuțioasă a Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării răspunderii și a pedepsei penale, nr. 16 din 31.05.2004”, au propus o redacție nouă a art.76 și 77 CP al RM, conform căreia, circumstanțele atenuante constituie niște împrejurări, care au următoare clasificare: *împrejurări ce constituie circumstanțe atenuante excepționale și împrejurări ce pot constitui circumstanțe atenuante judiciare*, ultimele având un caracter facultativ și exemplificativ pentru instanța de judecată. La rândul său, circumstanțele agravante, sunt clasificate de autori în *circumstanțe agravante propriu-zise și împrejurări ce pot constitui circumstanțe agravante* [51, p.60-71]. Astfel, autorii pledează pentru o listă deschisă a circumstanțelor agravante.

O asemenea redacție a normelor prevăzute la art.76 și 77 CP al RM, conform căreia unele circumstanțe atenuante nu sunt obligatorii pentru instanța de judecată, iar lista circumstanțelor agravante să fie deschisă, în opinia noastră nu poate fi acceptată, deoarece contravine atât principiului umanismului, cât și principiului „*nulla poene sine lege*” consfințit în art. 7 din Convenția Europeană Pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale [157] - nici o pedeapsă fără lege, conform căruia legea trebuie să fie previzibilă.

În literatura de specialitate, circumstanțele cercetate se mai clasifică și în funcție de alte criterii. Astfel, în dependență de faptul dacă erau sau nu cunoscute infractorului circumstanțele se clasifică în circumstanțe *cunoscute* infractorului și circumstanțe *necunoscute* infractorului [20, p.562; 23, p.393-394]. Aici, criteriul distincției îl constituie atitudinea subiectivă a infractorului față de aceste circumstanțe care îi pot fi cunoscute sau necunoscute, această distincție fiind relevantă în special pentru circumstanțele agravante. Sunt considerate ca fiind cunoscute infractorului atât circumstanțele despre existența cărora el cunoștea, sau a căror apariție trebuia să prevadă în momentul comiterii faptei, cât și circumstanțele, a căror posibilitate reală de

apariție el a prevăzut, însă spera în mod ușuratic, că asemenea circumstanțe nu vor apărea sau nu se vor produce.

Importanța acestei distincții, în circumstanțe cunoscute și necunoscute infractorului, constă în efectele pe care circumstanțele agravante le produc asupra pedepsei. Așa, pentru a incrimina infractorului oricare din circumstanțele agravante legale, este necesar de a stabili, că acesta conștientiza faptul prezenței circumstanței (circumstanțelor) agravante. În același timp, ele pot fi imputate și altor participanți la infracțiune care cunoșteau și conștientizau despre existența acestor circumstanțe în momentul comiterii faptei. În caz contrar, aceasta nu poate fi pusă în sarcina inculpatului și respectiv, nu influențează stabilirea pedepsei.

În dependență de situarea și manifestarea în timp în coraport cu timpul sau perioada săvârșirii infracțiunii, circumstanțele cercetate se mai clasifică în circumstanțe atenuante și agravante *anterioare, concomitente și subsecvente* infracțiunii [43, p.165]. Astfel, unele circumstanțe constituie împrejurări, ce au intervenit în momentul comiterii infracțiunii (de exemplu săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei), iar alte circumstanțe constituie împrejurări sau stări ce s-au manifestat fie anterior comiterii infracțiunii (de exemplu ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea; săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză), fie după consumarea infracțiunii (repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate).

Cercetând problematica clasificării circumstanțelor atenuante și agravante, concluzionăm că în teoria dreptului penal nu există o părere unică referitor la clasificarea acestor circumstanțe. În special, voi evidenția unele opinii, care după mine prezintă interes atât practic, cât și științific.

Astfel, destul de frecvent, circumstanțele atenuante și agravante sunt analizate în ordinea expunerii lor în legea penală, fiecare din circumstanțele indicate în textul legii penale, fiind analizate separat [20, p.462-474; 37, p.43-69; 57, p. 37, 41, 43, 62, 70, 73, 74, 78, 84, 87]. Evident, că această abordare nu poate fi considerată ca o clasificare în sensul exact al acesteia, dar ea are importanță la studierea circumstanțelor atenuante și agravante în cadrul programului de învățământ în instituțiile cu profil juridic. În același timp unii autori consideră, că clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante au doar o importanță teoretică și cercetarea lor urmează a fi efectuată, reieșind din ordinea în care acestea sunt enumerate în legea penală, deoarece în urma unei asemenea cercetări este mai comod de aplicat aceste circumstanțe în practica judiciară [139, p.169].

În opinia noastră, însă, dimpotrivă, clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante are un rol important anume în practică. Astfel, atribuind o circumstanță sau alta la un anumit grup de

clasificare, putem observa o caracteristică generală a acesteia (de exemplu, putem stabili dacă circumstanța respectivă caracterizează fapta infracțională, sau persoana vinovatului). Clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante ne permite să le plasăm într-un sistem, într-o legătură reciprocă între ele. La rândul său, abordarea sistemică, ne va permite să pătrundem mai adânc în esența fiecărei circumstanțe de acest gen.

Unii autori, divizează circumstanțele atenuante și agravante în două grupe reieșind din faptul că în opinia lor, acestea sunt prevăzute atât în partea Generală cât și în partea Specială a Codului penal [86, p.7]. Așa, la prima grupă, sunt atribuite circumstanțele atenuante și agravante, incluse în calitate de semn al componenței concrete de infracțiune, prevăzute de PS a CP; la cea de-a doua grupă - circumstanțele enumerate la art.76, 77 CP al RM, care au importanță pentru stabilirea pedepsei penale. Însă, considerăm că natura juridică a circumstanțelor acestor două grupe este diferită și anume: circumstanțele primei grupe constituie un mijloc de diferențiere a pedepsei penale, pe când cele din a doua grupă reprezintă criteriu de individualizare a pedepsei. Din această cauză, în teoria dreptului penal există o altă opinie, potrivit căreia, o asemenea divizarea circumstanțelor, nu poate fi apreciată ca fiind o clasificare în sens strict științific, deoarece ele nu pot fi unite într-o singură noțiune din punct de vedere generic [106, p.109]. Noi susținem opinia dată. Cu toate acestea, totuși este important să distingem circumstanțele atenuante și agravante prevăzute în Partea Generală a CP, de circumstanțele cauzei care constituie semne ale componenței de infracțiune, când se iscă problema inadmisibilității luării în considerare de două ori a acelorași circumstanțe la aplicarea pedepsei penale.

Savantul L.A. Dolinenco, mai evidențiază încă o grupă de circumstanțe atenuante și anume, circumstanțele introduse în normele corespunzătoare a CP în calitate de condiții de liberare de răspundere penală [ibidem]. În acest context, considerăm, că pe bună dreptate autorul atrage atenția la faptul că un anumit cumul de circumstanțe atenuante poate servi drept temei de liberare de răspundere penală. În legea penală a RM, unul din tipurile liberării de răspundere penală este *căința activă*. Astfel, în conformitate cu alin. (1) art.57 CP al RM, *persoana care pentru prima dată a săvârșit o infracțiune ușoară, sau mai puțin gravă, poate fi eliberată de răspundere penală dacă ea, după săvârșirea infracțiunii, s-a autodenunțat de bună voie, a contribuit activ la descoperirea acesteia, a compensat valoarea daunei materiale cauzate, sau în alt mod a reparat prejudiciul cauzat prin infracțiune*. În așa mod, în calitate de temei pentru liberare de răspundere penală, apar circumstanțele atenuante prevăzute la lit. a), e) și f) al art.76 CP al RM. Însă, trebuie de atras atenția la faptul, că prezența acestui cumul de circumstanțe atenuante formează un fenomen calitativ nou, numit „căința activă”. În acest caz, are loc trecerea cantității în calitate, deaceia nu putem spune, că ele formează un tip aparte de circumstanțe atenuante.

Este de menționat și faptul, că în literatura de specialitate, unul dintre cele mai răspândite criterii ce stă la baza clasificării circumstanțelor atenuante și agravante, este *apartenența lor la unul din elementele constitutive ale componenței de infracțiune*. Astfel, autorul rus Carpeț I.I. considera că circumstanțele atenuante și agravante pot să se refere la obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă a infracțiunii. Părerea dată se bazează pe faptul, că circumstanțele cercetate în unele cazuri apar fie în calitate de semne obligatorii ale componenței de infracțiune (când sunt prevăzute de dispoziția normei PS a CP), fie că apar în calitate de semne facultative ale acesteia [94, p.101]. Însă, opinia dată, a fost criticată în literatura de specialitate, deoarece are neajunsuri esențiale. Totodată considerăm că aceste critici sunt întemeiate, la care ne alăturăm și noi. Astfel, G. A. Kriher, argumentând opinia privind neajunsurile acestei clasificări, scria: „Încercările de a grupa circumstanțele atenuante și agravante după anumite elemente ale componenței de infracțiune nu contribuie la elucidarea conținutului și sensului acestora. Problema e că raportarea unor circumstanțe la o grupă sau alta e destul de convențională, și aceste circumstanțe nu pot fi atribuite în mod categoric doar la latura obiectivă, fie doar la latura subiectivă a componenței de infracțiune, deoarece multe dintre ele caracterizează concomitent și trăsăturile obiective și cele subiective ale infracțiunii comise” [101, p.361-362]. Reieșind din acesta, autorul consideră, că în general trebuie de renunțat la orice clasificare a circumstanțelor analizate. Autorul T.V. Nepomneșeaia, la fel criticând ideea clasificării circumstanțelor atenuante și agravante după elementele componenței infracțiunii, menționează, că este greu, sau chiar imposibil de evidențiat careva circumstanțe atenuante și agravante ce s-ar referi la obiectul infracțiunii [131, p.67]. La rândul său, continuând această ordine de idei, O. A. Measnicov consideră că circumstanțele cercetate nu se potrivesc cu schema, la baza căreia stau elementele componenței infracțiunii [128, p.27], deoarece multe din ele caracterizează persoana infractorului, care este o noțiune mai largă decât cea a subiectului infracțiunii. Astfel, subiectul infracțiunii cu semnele sale, constituie un element al componenței de infracțiune, și este o parte componentă al temeiului juridic al răspunderii penale, pe când noțiunea de „persoană a infractorului”, pe lângă semnele ce caracterizează subiectul infracțiunii mai conține un șir de semne, ce descoperă calitățile individuale ale fiecărui infractor și se află în afara componenței de infracțiune. În acest context, este binevenit să ne referim la cercetările criminologului Igor A. Ciobanu, care menționează, că „prin noțiunea de personalitate a infractorului înțelegem ansamblul trăsăturilor individuale bio-psiho-socio-culturale, precum și totalitatea calităților sociale ale omului, care în corelație cu alte condiții impersonale determină comiterea unei fapte, prevăzute de legea penală” [26, p.109]. În același timp, în studiul său, dânsul evidențiază unii factori, care determină cauzalitatea criminalității, ce caracterizează și persoana infractorului

acestea aflându-se în afara limitelor componenței de infracțiune, dar, în dependență de circumstanțele concrete ale cauzei, pot fi atribuite atât la circumstanțele atenuante cât și la cele agravante. La acești factori se atribuie: factorii ereditari (antropologici); factorii geografici; factorii economici; factorii demografici; factorii psihologici; factorii socio-culturali; factorii politici [ibidem, p.109]. Totodată, majoritatea circumstanțelor atenuante și agravante enumerate în lege, se află în afara limitelor componenței infracțiunii. Reieșind din aceasta, concluzionăm că metodologic nu este corect de a clasifica circumstanțele atenuante și agravante în dependență de elementele componenței infracțiunii. De aceea, suntem de părerea că această clasificare prezintă neajunsuri serioase.

Din motivele expuse mai sus, nu putem să fim de acord și cu clasificarea propusă de către T.V. Nepomneșeaia, care împarte toate circumstanțele atenuante și agravante în trei grupe: 1) *circumstanțe ce caracterizează trăsăturile obiective ale faptei*; 2) *circumstanțe ce caracterizează trăsăturile subiective ale faptei* și 3) *circumstanțe ce caracterizează persoana celui vinovat*. Totodată, autorul atribuie la a doua grupă circumstanțele ce caracterizează *latura subiectivă a infracțiunii* și *subiectul infracțiunii* [131, p.69]. În opinia noastră, autorul are viziuni contradictorii asupra problemei cercetate. Astfel, pe de o parte critică clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante în dependență de elementele componenței de infracțiune propusă de către autorul rus I.I. Carpeț, iar pe de altă parte de fapt, propune aceeași clasificare, doar că grupează toate elementele componenței de infracțiune în trei grupe dintre care primele două grupe cuprind: 1) grupul de elemente și semne obiective și 2) grupul de elemente și semne subiective, la ultimul grup atribuind latura subiectivă și subiectul infracțiunii.

La fel, în literatura de specialitate mai întâlnim și alte clasificări ale circumstanțelor atenuante și agravante. Astfel, N.F. Cuznețova și B.A. Curinov au propus ca toate datele despre circumstanțele atenuante și agravante, să se divizeze în două grupe: a) ce caracterizează fapta și b) ce caracterizează persoana celui vinovat, evidențiind patru subgrupe și anume: 1) circumstanțe atenuante ce se referă la infracțiune; 2) circumstanțe atenuante ce se referă la persoana infractorului; 3) circumstanțe agravante ce se referă la infracțiune; 4) circumstanțe agravante ce se referă la persoana infractorului [114, p.92-150]. O clasificare analogică propun N.S. Leichina și Iu.B. Melnicova [117, p. 107, 122, p.13-14]. În legătură cu faptul că acești autori examinează circumstanțele atenuante din punctul de vedere al acțiunii acestora asupra pericolului social al persoanei infractorului, marea majoritate a acestor circumstanțe, autorii le atribuie la cele ce caracterizează făptuitorul. Așa Iu.B. Melnicova, atribuie toate circumstanțele atenuante (prevăzute la art. 38 CP al RFSSR [149, p. 123]), exceptând „săvârșirea infracțiunii sub influența

unei puternice frământări sufletești, provocate de acțiunile ilegale ale părții vătămate”, la circumstanțele ce caracterizează persoana făptuitorului[122, p.13-14].

La rândul său, L.A. Dolinenco, fiind de acord cu divizarea circumstanțelor atenuante în cele ce caracterizează fapta și cele ce caracterizează persoana făptuitorului, totuși consideră că această clasificare necesită o concretizare. Și anume, în opinia sa „în grupa circumstanțelor ce caracterizează gradul pericolului social al infracțiunii, trebuie de evidențiat două subgrupe ale circumstanțelor atenuante și anume: a) ce caracterizează trăsăturile obiective ale infracțiunii și b) ce caracterizează trăsăturile subiective ale infracțiunii” [86 p.101]. Astfel, evidențierea acestor două subgrupe, după părerea autorului, ne va permite să stabilim influența ce au avut-o circumstanțele atenuante la formarea laturii subiective și obiective a faptei și, respectiv, ne va permite să apreciem și să urmărim mecanismul influenței circumstanțelor atenuante asupra gradului de pericol social al infracțiunii.

În linii mari și noi împărtășim această părere. Cu toate acestea, însă, observăm faptul, că majoritatea circumstanțelor atenuante și agravante, după cum am mai menționat, caracterizează concomitent și persoana infractorului și fapta infracțională. În teorie, apariția și existența acestor circumstanțe este legată în timp, cu momentul de până la, în timpul, și după săvârșirea infracțiunii [42, p.165]. Întrucât atentatul este limitat în timp, tot în aceste limite se manifestă și circumstanțele atenuante și agravante ce caracterizează concomitent gradul pericolului social al infracțiunii și al persoanei celui vinovat.

Savantul G.I. Cecel, la fel propune o clasificare a circumstanțelor atenuante, însă divizându-le în trei grupe: 1) circumstanțe atenuante, ce se referă la trăsăturile obiective ale atentatului infracțional; 2) circumstanțe atenuante, ce se referă la trăsăturile subiective a infracțiunii săvârșite; 3) circumstanțele ce se referă la caracteristica subiectului infracțiunii [153, p.39-40]. Această clasificare diferă de cea cercetată mai sus prin faptul că G.I. Cecel divizează circumstanțele atenuante ce caracterizează trăsăturile subiective și obiective a infracțiunii săvârșite, în grupe aparte, de sine stătătoare, pe când autorul L.A. Dolinenco, le consideră ca fiind două subgrupe ale unui grup, care conține circumstanțe ce caracterizează gradul de pericol social al faptei. În afară de aceasta, G.I. Cecel a inclus în a treia grupă, circumstanțe ce caracterizează subiectul infracțiunii, în virtutea faptului că unele din ele caracterizează așa trăsături ale persoanei vinovatului, care nu se referă la semnele subiectului infracțiunii. Din acest motiv, clasificarea dată ni se pare a fi nereușită.

La rândul său, autorul G.S. Gaverov consideră, că există trei tipuri de circumstanțe ce atenuează și agravează pedeapsa penală, și anume circumstanțe ce se referă la: a) la trăsăturile obiective și subiective ale faptei social periculoase; b) la persoana infractorului; c) la cauzele și

condițiile cu care este legat comportamentul infractoric la săvârșirea faptei concrete [80, p.86]. Meritul respectivei clasificări constă în aceea, că autorul operează cu noțiunea de „persoană a infractorului”, care este mai largă, decât cea a „subiectului infracțiunii”. Însă ea are un neajuns esențial și anume faptul, că al treilea tip de circumstanțe poate fi atribuit atât la primul, cât și la al doilea tip de circumstanțe, deaceia este greu să deosebim circumstanțele ce se referă la cauzele și condițiile infracțiunii. În acest sens, evidențierea circumstanțelor ce se referă la cauzele și condițiile comportamentului infractoric într-o categorie aparte, este lipsită de importanță de sine stătătoare, deoarece ele singure, în sine nu constituie circumstanțe atenuante sau agravante. Cauzele și condițiile săvârșirii faptei se manifestă doar influențând la formarea laturii subiective a infracțiunii, fie ajutând la descoperirea laturii obiective a acesteia, fie caracterizând trăsăturile persoanei vinovatului.

O altă opinie privind clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal este expusă de către V.I. Tcacenco, care la fel presupune o triplă divizare a lor. După părerea autorului, se deosebesc trei categorii de circumstanțe ce atenuază și agravează pedeapsa penală și anume: 1) ce caracterizează doar infracțiunea (de exemplu, provocarea prin infracțiune a unor urmări grave (alin. (1), lit. b) art.77 CP al RM)); 2) ce caracterizează doar persoana infractorului (de exemplu săvârșirea infracțiunii de către un minor (lit. b) art.76 CP al RM)); și 3) ce caracterizează concomitent atât persoana infractorului cât și fapta infracțională (de exemplu săvârșirea infracțiunii ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial ori din motive de compătimire (lit. e) art. 76 CP al RM) [139, p.20-21; 44-45].

La fel, o asemenea clasificare propun și autorii N.C. Gorea și S.I. Comarnițchi, care-și întemeiază părerea pornind de la principiul, că clasificarea circumstanțelor cercetate trebuie să exprime natura juridică a acestora [37, p.30]. Însă, dâșii consideră că criteriul de clasare a unei sau altei circumstanțe la grupa corespunzătoare, este corelația esenței circumstanței cu elementele respective ale conținutului infracțiunii. În așa mod, la grupa circumstanțelor ce caracterizează infracțiunea sunt clasați factorii care au legătură cu subiectul ca atare, obiectul infracțiunii și elementul obiectiv al acesteia (de exemplu, săvârșirea infracțiunii față de o persoană care se află în stare de neputință, fie în timpul unei calamități sociale); la grupa circumstanțelor ce caracterizează și infracțiunea și persoana infractorului sunt clasați atât factorii legați de elementele indicate mai sus, cât și factorii legați de subiectul infracțiunii și de elementul subiectiv al acesteia (de exemplu săvârșirea infracțiunii sub influența unei puternice tulburări sufletești de ordin personal sau familial, fie în urma acțiunilor ilegale sau imorale ale victimei); la grupa circumstanțelor ce caracterizează persoana infractorului – factorii legați de elementul

subiectiv al infracțiunii și subiectul acesteia (de exemplu, săvârșirea infracțiunii de către un minor sau de către o femeie gravidă) [ibidem].

Însă, nu suntem de acord cu această clasificare deoarece, de fapt, nu există circumstanțe atenuante sau circumstanțe agravante ce caracterizează în exclusivitate doar fapta infracțională. În același timp, unele circumstanțe se referă atât la gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și la persoana vinovatului (de exemplu, în cazul în care ca rezultat al săvârșirii infracțiunii, au fost provocate urmări grave, așa o trăsătură obiectivă cum este urmarea social periculoasă, determină, la rândul său, și pericolul social al persoanei vinovatului în sensul sporirii lui). Astfel, într-un mod sau altul, circumstanțele în cauză, oricum vor caracteriza concomitent și persoana infractorului. Mai mult ca atât, argumentarea propusă de autorii N.C. Gorea și S.I. Comarnițchi, în opinia noastră, este contradictorie, prin faptul, că nu reflectă ideea pusă la baza clasificării circumstanțelor cercetate în dependență de elementele componentei infracțiunii; la fel, prin faptul, că la grupuri diferite sunt atribuiți factori, ce caracterizează aceleași elemente ale componentei infracțiunii și în acest aspect criteriul de clasare a unei sau altei circumstanțe la grupa respectivă, nu redă natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante.

Încă o clasificare a circumstanțelor atenuante și agravante, ce prezintă un interes sporit, este propusă de către autorul V.D. Filimonov care, reieșind din faptul, că orice normă de drept constituie o regulă de conduită și respectiv stabilește un anumit comportament, a atras atenția la neomogenitatea, și caracterul diferit al prescripției ce se conține în normele penale privitor la circumstanțele atenuante și agravante. Astfel, în dependență de aceasta, în opinia autorului, urmează a fi evidențiate trei grupuri de circumstanțe. Primul grup îl formează circumstanțele, care după trăsăturile sale sunt neutre și ajută doar la precizarea limitelor și categoriei pedepsei ce poate fi aplicată persoanei vinovate de comiterea infracțiunii (de exemplu: săvârșirea infracțiunii de către un minor; săvârșirea infracțiunii de către o femeie gravidă). Un moment specific al acestei categorii de circumstanțe, constă în faptul, că ele nu au menirea să reglementeze comportamentul persoanelor capabile să comită infracțiuni. Evidențierea celui de-al doilea grup, este condiționată atât de tendința de a stabili mai precis limitele și categoria pedepsei pentru fapta săvârșită, cât și de tendința de a exercita o influență, asupra reglementării comportamentului persoanelor ce comit infracțiuni. Aceste norme de drept stabilesc reguli suplimentare de comportament, care sporesc influența regularizatoare a normelor, ce interzic comiterea faptelor social periculoase. Adică circumstanțele acestui grup sporesc posibilitatea aplicării unei pedepse mai aspre în cazul săvârșirii infracțiunilor prin metode ce denotă un comportament deviant, anormal al persoanei vinovatului. La asemenea circumstanțe sunt atribuite: săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei;

săvârșirea infracțiunii profitând de starea excepțională, de calamitățile naturale, precum și de dezordini în masă. Al treilea grup îl formează circumstanțele legate de stabilirea unor reguli de comportament de sine stătător, ce au ca scop micșorarea pericolului social al persoanei infractorului. Specificul circumstanțelor în cauză, constă în faptul că ele caracterizează acel comportament al persoanelor care este posibil doar după comiterea infracțiunii, la acestea fiind atribuite: autodenunțarea, contribuirea activă la descoperirea infracțiunii sau la identificarea infractorilor ori recunoașterea vinovăției; repararea benevolă a pagubei pricinuite [152, p.12-13]. După părerea autorului, la baza formării circumstanțelor ce au influență regularizatoare asupra comportamentului antisocial al persoanelor până la, în timpul sau după comiterea infracțiunii, stă principiul stimulării preîntâmpinării săvârșirii infracțiunilor, preîntâmpinării urmărilor social periculoase ale acestora, precum și corectării condamnăților, care în dependență de circumstanțele concrete sunt reflectate și se manifestă în mod diferit în legea penală. De exemplu circumstanțele prevăzute la lit. f, g, h art.76 CP al R M, au influență la aplicarea art.57; 59; art.91; alin. (6) al art.278; alin. (4) al art.325 CP al RM.

Apreciind, în general, pozitiv clasificarea dată, totuși considerăm, că ea este destul de convențională și are un caracter auxiliar.

În doctrina penală, la fel merită atenție și clasificarea circumstanțelor atenuante și circumstanțelor agravante propusă de către autorul O.A. Miasnicov, care pune la baza clasificării circumstanțelor cercetate așa un criteriu cum este *influența unei sau altei circumstanțe asupra gradului prejudiciabil al faptei și asupra pericolului social al persoanei vinovatului*. În dependență de acest criteriu autorul împarte circumstanțele în trei grupuri [128, p.32-33]. La primul grup sunt atribuite circumstanțele atenuante și agravante care sporesc sau micșorează esențial gradul prejudiciabil al infracțiunii și pericolului social al persoanei vinovatului, cum sunt de exemplu: recunoașterea vinovăției (lit. f) art.76 CP al RM); săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză, ce presupune existența recidivei, a concursului de infracțiuni sau a cumulului de sentințe (lit. a) art.77 CP al RM). O asemenea sporire sau micșorare a gradului prejudiciabil al infracțiunii și al pericolului social al persoanei vinovatului, direct este fixată de către legislator în anumite limite (de exemplu: art.80; 82; 84; 85 CP al RM). La al doilea grup sunt atribuite circumstanțele, care au o influență relativ mai mică, cum ar fi ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea. Aici, nu este fixat concret, în ce măsură urmează a fi luate în considerație circumstanțele atenuante și agravante, însă ele sunt legate nemijlocit de gradul prejudiciabil al infracțiunii și de pericolul social al persoanei vinovatului. La al treilea grup, autorul atribuie circumstanțe, care după natura sa sunt neutre,

adică, circumstanțe, care nu influențează asupra sporirii sau micșorării gradului prejudiciabil al infracțiunii și asupra pericolului social al persoanei vinovatului, dar se iau în considerație la stabilirea pedepsei, fie reieșind din principiul umanismului, fie pentru a atinge scopul restabilirii echității sociale. Asemenea circumstanțe sunt următoarele: prezența copiilor minori în familia vinovatului; săvârșirea infracțiunii de către o femeie gravidă. În această grupă, nu există legătură directă între infracțiune și circumstanțele cercetate, care doar însoțesc fapta infracțională și persoana infractorului. În același timp, referindu-ne la circumstanțele grupei a treia, se observă o legitate, și anume: *cu cât este mai scăzută gravitatea faptei comise și mai mic pericolul persoanei vinovatului, cu atât mai mult și mai des, aceste circumstanțe sunt luate în considerație la aplicarea pedepsei de către instanța de judecată*. De regulă, circumstanțele, influențând asupra schimbării pericolului social al faptei și al infractorului, influențează totodată în mod corespunzător - categoria și mărimea pedepsei. În opinia autorului, această clasificare are o importanță nu numai teoretică, dar și practică, deoarece instanței de judecată, i se oferă o gradare clară a circumstanțelor atenuante și agravante, ce permite de a aprecia măsura în care o circumstanță sau alta trebuie să influențeze pedeapsa, la fel, permite de a aprecia coraportul în care trebuie să se afle între ele circumstanțele atenuante și agravante existente pe o cauză concretă.

Cu opinia dată nu suntem de acord, reieșind din faptul că clasificarea respectivă determină trei grupuri generale de circumstanțe atenuante, iar gradarea menționată mai sus nu este una precisă, ci convențională și atribuirea unei sau altei circumstanțe la careva din aceste grupuri este subiectivă și se face de către instanța de judecată în fiecare caz în parte. În același timp, aspectul pozitiv al clasificării propuse, constă în faptul, că ea ajută și ne orientează să stabilim importanța unei sau altei circumstanțe și rolul acesteia la individualizarea pedepsei.

Cercetând problematica clasificării circumstanțelor atenuante și agravante, nu putem să nu menționăm clasificarea propusă de autorul L.L. Cruglicov, care expunându-și opinia referitor la problema dată, a lansat părerea că toate circumstanțele atenuante și agravante se împart în două grupuri, și anume:

- a) circumstanțele ce caracterizează concomitent atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și persoana vinovatului;
- b) circumstanțele ce caracterizează doar persoana vinovatului.

În același timp, autorul consideră, că influența circumstanțelor acestor două grupuri asupra pedepsei este diferită. La aplicarea pedepsei, trebuie să fie acordată prioritate, anume circumstanțelor ce se referă la primul grup [106, p.113-115].

În principiu, suntem de acord cu teza propusă de L.L. Cruglicov. În această ordine de idei, vorbind despre clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante, în opinia noastră, nu pot fi scăpate din vedere două momente. În primul rând, circumstanțele atenuante și agravante sunt factori ce caracterizează persoana vinovatului și se manifestă *până la, în momentul și după săvârșirea infracțiunii*. În al doilea rând, toate circumstanțele atenuante și agravante care s-au manifestat în timpul sau în momentul săvârșirii infracțiunii, se răsfrâng asupra răspunderii și pedepsei penale în virtutea influenței lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și al persoanei vinovatului, ceea ce nu se poate de afirmat în mod categoric în cazul circumstanțelor ce caracterizează comportamentul preinfracțional de până la săvârșirea infracțiunii și cel postinfracțional al subiectului – de după săvârșirea infracțiunii.

Astfel, ajungem la teza că există: a) circumstanțe atenuante și agravante ce caracterizează gradul prejudiciabil al infracțiunii și al persoanei vinovatului și b) circumstanțe ce caracterizează doar persoana vinovatului. La prima categorie de circumstanțe se atribuie circumstanțele atenuante și agravante legale, enumerate în alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP al RM. La rândul său, majoritatea circumstanțelor ce se referă la a doua categorie sunt circumstanțe ce nu figurează în lege, dar la stabilirea pedepsei, se considera drept circumstanțe atenuante de către instanța de judecată, în temeiul alin. (2) al art.76 CP.

La fel, autorul L.L. Cruglicov, deosebește două *subgrupuri* de circumstanțe, ce caracterizează doar persoana infractorului. La primul subgrup se atribuie *circumstanțele, care vorbesc despre schimbarea gradului de pericol social al persoanei vinovatului* (de exemplu: autodenunțarea, contribuirea activă la descoperirea infracțiunii sau la identificarea infractorilor ori recunoașterea vinovăției; prevenirea de către vinovat a urmărilor prejudiciabile ale infracțiunii săvârșite, repararea benevolă a pagubei pricinuite sau înlăturarea daunei cauzate; săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei). La al doilea subgrup se atribuie *circumstanțele ce sunt luate în considerație de către instanța de judecată ca fiind drept circumstanțe atenuante, exclusiv în virtutea principiului umanismului și nu în legătură cu influența lor asupra pericolului social al persoanei vinovatului, după cum menționează și autorul O.A. Miasnicov* (de exemplu: săvârșirea infracțiunii de către un minor; prezența copiilor minori în familia vinovatului; afectarea gravă, prin infracțiunea săvârșită a făptuitorului acesteia sau greutatea poverii pedepsei, aplicată pentru el, din cauza vârstei înaintate a acestuia, stării sănătății lui sau altor circumstanțe alin. (1) lit. b), k), alin. (2) art. 76 CP al RM).

În opinia noastră, clasificarea propusă de către L.L. Cruglicov, ni se pare a fi *mai reușită*, comparativ cu clasificările propuse în literatura de specialitate și enumerate mai sus, deoarece ne

oferă posibilitatea, din punct de vedere strict științific, de a urmări geneza factorilor atenuanți și agravanți în sistemul categoriilor de bază a dreptului penal [66, p.19-23].

Deaceia, luând ca bază clasificarea propusă de L.L. Cruglicov, analizând circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante expuse în legea penală, ni se pare oportun, să *propunem* propria clasificare.

După părerea noastră, înainte de a propune o clasificare a circumstanțelor atenuante și agravante trebuie să atragem atenția la următoarele momente. În primul rând, după cum am menționat anterior, circumstanțele atenuante și agravante, sunt niște factori, ce se manifestă în comportamentul persoanei până la, în momentul, fie după comiterea infracțiunii. Reieșind din faptul, că infracțiunea este limitată în timp, care se măsoară din momentul începerii și până la momentul consumării ei, la fel, și circumstanțele cercetate, ce se referă la infracțiune și la persoana infractorului, reprezintă niște factori care s-au format în acest interval de timp. În al doilea – rând, mai corect este să utilizăm terminologia de „*circumstanțe ce influențează*” (în loc de „*circumstanțe ce caracterizează*” sau „*circumstanțe ce se referă ...*”).

Astfel, în urma analizei efectuate, distingem trei criterii principale de clasificare a circumstanțelor atenuante și agravante ce prezintă importanță teoretică și practică și anume:

- după *descrierea circumstanțelor atenuante și agravante în lege*;
- după *manifestarea lor în timp*;
- după *influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului*.

La momentul de față, *după descrierea în lege*, există *circumstanțe atenuante și agravante legale* și *judiciare*. Totodată, circumstanțele atenuante pot fi atât *legale*, cât și *judiciare*, iar circumstanțele agravante pot fi doar circumstanțe *legale*. Circumstanțele atenuante și agravante *legale*, sunt nemijlocit descrise în textul legii (alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP al RM), iar circumstanțele *judiciare*, nu sunt prevăzute expres în legea penală, însă constituie stări, împrejurări ori calități ce influențează gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, în sensul atenuării, fie nu relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, însă influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului și se consideră drept circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în temeiul alin. (2) al art.76 CP. În același timp, atât circumstanțele atenuante și agravante *legale* cât și circumstanțele atenuante *judiciare*, stabilite în modul corespunzător de către instanța de judecată, sunt obligatorii, adică, în mod obligatoriu urmează să fie luate de către instanța de judecată și să influențeze individualizarea răspunderii și pedepsei penale [ibidem, p.19-23].

După *manifestarea lor în timp*, circumstanțele atenuante și agravante sunt *anterioare, concomitente sau subsecvente comiterii infracțiunii*.

După *influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului*, toate circumstanțele atenuante și agravante pot fi împărțite în mai multe grupuri și anume:

1) *Circumstanțe atenuante și agravante ce influențează concomitent atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și cel al persoanei vinovatului* și se manifestă ca regulă de la momentul începerii infracțiunii (de la etapa de tentativă) și până la momentul consumării acesteia.

2) *Circumstanțe atenuante și agravante ce influențează doar gradul prejudiciabil al persoanei vinovatului* și se manifestă ca regulă fie până la momentul începerii infracțiunii, inclusiv și la etapa de pregătire a infracțiunii, fie după consumarea acesteia, inclusiv în faza continuării activității infracționale.

3) *Circumstanțe atenuante și agravante ce influențează atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și cel al persoanei vinovatului, legate de starea, activitatea și comportamentul victimei sau a părții vătămate până la, în timpul, fie după comiterea infracțiunii* (de exemplu: ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea; împăcarea părților în alte cazuri decât cele prevăzute la art. 109 CP al RM; săvârșirea infracțiunii cu depășirea limitelor legale ale legitimei apărări sau a reținerii infractorului; săvârșirea infracțiunii cu bună știință împotriva unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor; săvârșirea infracțiunii asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești).

2.3. Coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante și circumstanțele speciale - semne calificative și semne privilegiate ale componenței de infracțiune

După cum am menționat, în teoria dreptului penal, circumstanțele atenuante și agravante prevăzute de legea penală sunt divizate în circumstanțe legale *generale*, care sunt prevăzute în Partea Generală a CP și în circumstanțe *speciale*, care sunt prevăzute în normele Părții Speciale a CP și au calitatea de semne a componenței de infracțiune.

Înăsprirea sau atenuarea măsurilor represivității penale, aplicate persoanelor ce au încălcat legea, se înfăptuiește nu doar ținându-se cont de circumstanțele atenuante și agravante prevăzute în PG a CP, dar și cu ajutorul circumstanțelor prevăzute în PS a CP. Astfel, în dreptul penal îmbunătățirea sau agravarea situației persoanei ce a comis infracțiunea este legată nu numai de circumstanțele generale, ce sporesc sau micșorează gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau al

persoanei vinovatului, dar și de prezența în fapta comisă a așa numitor *semne calificative* (agravante) sau *privilegiate* (atenuante)*. În literatura de specialitate aceste semne mai sunt numite elemente circumstanțiale ale infracțiunii [23, p.678].

În teoria dreptului penal, unii autori, înțeleg prin semene calificative, toate acele circumstanțe de care legislatorul leagă schimbarea calificării infracțiunii, formarea unei noi diversități a genului respectiv a componentei infracțiunii și respectiv - a unei noi sancțiuni [110, p.15]. Alți autori evidențiază prin acest termen doar circumstanțele ce influențează esențial caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii și atestă prezența unei diversități mai periculoase a genului respectiv a componentei infracțiunii [116, p.92].

În opinia noastră, o trăsătură de bază a semnelor calificative, este legătura lor cu componența infracțiunii. Însă, noțiunea componentei infracțiunii expusă în art.52 CP, poate fi considerată corectă doar în privința componentei infracțiunii de *bază*.

Prin noțiune de „semn” trebuie de înțeles *tot ceia ce arată, indică ceva; notă specifică, trăsătură distinctivă, după care se recunoaște un lucru sau fenomen* [34, p.760]. În opinia savantului Cudreavțev V.N., drept semn al componentei de infracțiune de bază, trebuie de considerat așa o calitate (trăsătură distinctivă) a infracțiunii care satisface următoarele cerințe: a) împreună cu alte semne determină gradul prejudiciabil, ilegalitatea, vinovăția și pasibilitatea faptei infracționale; b) exprimă deosebirea acesteia de alte infracțiuni și încălcări de lege; c) este indicată direct în lege și rezultă în mod evident din interpretarea acesteia; d) nu derivă de la alt semn; e) este specific tuturor infracțiunilor de acest gen [112, p. 95; 112, p. 112].

Astfel, semnele componentei infracțiunii *calificate*, în opinia noastră, servesc drept temei al răspunderii penale. Condiționând calificarea faptei infracționale, circumstanțele atenuante și agravante – semne ale componentei infracțiunii, influențează mărimea pedepsei – tip, stabilite în lege de către legislator, aceasta fiind mai mare sau mai mică, în comparație cu mărimea pedepsei stabilite în sancțiunea normei PS a CP, ce prevede componența de bază a infracțiunii.

În literatura de specialitate se menționează că circumstanțele calificative apar ca *mijloc de diferențiere a răspunderii penale* [98, p.51; 109, p. 4-5]. Totodată prin *diferențiere a răspunderii penale* unii autori înțeleg împărțirea răspunderii efectuată de către legislator, dozarea acesteia, ținându-se cont de anumite circumstanțe, scopul căreia este de a crea pentru organul de drept care aplică legea a unui regim dorit, în procesul stabilirii categoriei și cuantumului răspunderii penale pentru infracțiunea comisă [108, p.62]. Prin intermediul semnelor calificative, legea introduce în elementele componentei infracțiunii factori, ce condiționează prezența gradului

* Este de menționat faptul, că legislatorul evită să denumească aceste circumstanțe ca fiind semne calificative sau privilegiate. Aceste noțiuni sînt acceptate în știința dreptului penal.

prejudiciabil al infracțiunii [140, p.77]. În așa mod, legislatorul folosește circumstanțele cercetate pentru a construi diversitatea unui anumit gen de infracțiune, mai gravă sau din contra, cu o gravitate mai mică.

Reieșind din aceasta, semnele calificative ale componenței infracțiunii capătă semnificația mijloacelor de diferențiere a răspunderii penale și le sunt caracteristice următoarele funcții: 1) influența asupra diferențierii răspunderii penale; 2) influența asupra calificării celor comise și respectiv, asupra stabilirii unei alte pedepse - reduse (atenuate) sau înăsprite (agravate).

Astfel, putem defini *semnele calificative sau privilegiate* ca fiind *circumstanțe esențiale* stabilite de legea penală caracteristice pentru o parte de infracțiuni de un anumit gen, constituind semne ale componențelor acestora, ce reflectă *un grad prejudiciabil-tip* al faptei comise și a pericolului social al persoanei vinovatului *schimbat esențial* în comparație cu cel al componenței de bază și care influențează atât *aprecierea legală* (calificarea) a celor comise, cât și mărimea *răspunderii penale*.

În știința dreptului penal, circumstanțele ce atestă un grad prejudiciabil mai mare al infracțiunii, sunt denumite – *calificative*, iar cele ce atestă un grad prejudiciabil mai redus al acesteia, sunt denumite – *privilegiate* [128, p.35]. În acest sens, susținem opinia acelor savanți, care consideră, că semnele calificative și privilegiate, incluse în componența de infracțiune, schimbă calificarea acesteia și în virtutea faptului dat, ambele feluri de semne pot fi apreciate ca fiind calificative, adică semne ce atrag după sine schimbarea calificării infracțiunii, apariția unei noi sancțiuni, precum și diferențierea pedepsei [98, p.51]. În așa caz, *considerăm*, că este mai corect să definim circumstanțele prezente în Partea Specială a CP în calitate de semne calificative sau privilegiate ale componenței de infracțiune, cu termenii de *circumstanțe calificative atenuante* și *circumstanțe calificative agravante*.

În acest sens, autorul L.A. Prohorov, în genere propune de a abroga utilizarea în lege a termenului de „circumstanțele atenuante și agravante” în diferite calități și a utiliza doar noțiunea de „circumstanțe calificative” [133, p.35]. Savanții români Costică Bulai și Bogdan N.Bulai, consideră că odată ce circumstanțele atenuante sau agravante sunt incluse în componențe de infracțiune, ele servesc la calificarea acesteia și nu la stabilirea și aplicarea pedepsei pentru această infracțiune, deaceia propune să fie denumite nu circumstanțe, ci *elemente circumstanțiale* [23, p.390]. Vizavi de problema dată, considerăm că circumstanțele prevăzute în Partea Specială a CP și incluse în componența de infracțiune, având o natură juridică deferită de cea a circumstanțelor atenuante și agravante generale prevăzute de Partea Generală a CP, trebuie să fie denumite diferit. În acest context, autorul T.A. Lesnievschi-Costariova, propune ca în Partea Generală a legii penale, să fie formată o bază legislativă a institutului semnelor calificative și

privilegiate [119, p.177-178].

Este de menționat și faptul, că însuși discuțiile privind unitatea și deosebirea naturii juridice a circumstanțelor prevăzute în normele PS a CP în calitate de semne calificative a componenței infracțiunii și a circumstanțelor atenuante și agravante generale, prevăzute în PG a CP, au dat naștere ideii unificării acestor categorii juridice.

Așa, luând ca bază ideea unității naturii juridice a circumstanțelor cercetate, A.P. Cozlov a înaintat propunerea despre unificarea circumstanțelor agravante prevăzute în PG a CP și a circumstanțelor agravante speciale – semne calificative prevăzute în normele PS a CP și includerea lor într-o listă comună [97, p.81-85]. După părerea autorului, un argument în apărarea acestei idei, este faptul că în teoria dreptului penal, se vorbește de obicei despre *divizarea felurilor circumstanțelor agravante* în generale și speciale, în timp ce de fapt, trebuie de vorbit despre *delimitarea felurilor aplicării circumstanțelor agravante*: într-un caz circumstanțele agravante se aplică la stabilirea pedepsei, iar în celălalt caz – la calificarea infracțiunii [ibidem]. Însă nu este complicat de combătut această afirmație. În primul rând, însuși cerința de a delimita aceste categorii de circumstanțe vine nu din partea științei, ci din partea legislatorului, care leagă de ele consecințele juridice diferite. În al doilea rând, deosebirea dintre aceste circumstanțe rezultă din specificul trăsăturilor ce sunt proprii circumstanțelor agravante și semnelor calificative. În opinia noastră, anume neglijarea naturii juridice a circumstanțelor agravante generale și circumstanțelor agravante – semne calificative și preocuparea doar de asemănarea externă a acestora, duce la tragerea concluziei false despre necesitatea unificării totale a circumstanțelor cercetate.

Este de menționat și faptul, că A.P. Cozlov analizând întrebarea privind unificarea circumstanțelor agravante, s-a limitat doar la cercul de circumstanțe agravante prevăzute de PG și PS a CP, fără a se expune asupra circumstanțelor atenuante. Însă, dacă să vom implica și circumstanțele atenuante ca destinatar al ideii unificării, atunci realizarea acesteia se va ciocni cu probleme de nerezolvat, din motivul că lista circumstanțelor atenuante este deschisă (alin. (2) art.76 CP) și nu există posibilitate de a descrie și a include în aceeași listă, a unui cerc nedeterminat de circumstanțe. Reieșind din aceste argumente, ajungem la concluzia *netemeinicii ideii unificării totale a circumstanțelor speciale* (semne calificative sau privilegiate) și a circumstanțelor atenuante și agravante generale.

Polemica și opiniile controversate existente în știința dreptului penal privind coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante *generale* și circumstanțele *speciale*, prevăzute în calitate de semne calificative a componenței infracțiunii, sunt condiționate de mai multe momente. Astfel, circumstanțele comparate prezintă multe trăsături comune: și unele și altele se

referă la caracterizarea faptei infracționale și a persoanei vinovatului; au aceeași orientare în direcția micșorării sau măririi răspunderii și pedepsei penale. La fel, comparând circumstanțele enumerate în art.76, 77 CP, cu cele indicate în PS a CP, observăm, că unele circumstanțe chiar au aceeași formulare și conținut, adică, denumirea unor din ele textual coincid. Acest fapt, se observă în majoritatea cazurilor la circumstanțele agravante și parțial la circumstanțele atenuante, de exemplu: „săvârșirea infracțiunii cu bună știință asupra unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor”; săvârșirea infracțiunii asupra unei persoane în legătură cu îndeplinirea de către ea a obligațiilor de serviciu sau obștești (alin. (2) lit. d), e) art.145 CP - art.77 alin. (1) lit. e), f) CP); săvârșirea infracțiunii în stare de afect survenită în mod subit, provocată de acte ilegale sau imorale ale victimei (art.146 CP - art.76 alin. (1) lit. g) CP).

Însă, abordarea sistemică la cercetarea circumstanțelor atenuante și agravante speciale prevăzute în PS a CP, ne permite să afirmăm, că aceste circumstanțe au calități distincte atât în esența sa, cât și după trăsăturile sale caracteristice, în coraport cu circumstanțele atenuante și agravante stabilite în PG a CP.

O deosebire principală între circumstanțele ce atenuază și agravează răspunderea și pedeapsa penală prevăzute în PG a CP, și circumstanțele *speciale* constă în rolul lor diferit în reglementarea juridico-penală. Astfel, circumstanțele atenuante și agravante *generale* constituie un criteriu de *individualizare a pedepsei*, cu ajutorul căreia instanța de judecată poate să dea o apreciere adecvată gradului prejudiciabil al infracțiunii și să aplice o pedeapsă echitabilă în limitele sancțiunii normei Părții Speciale a Codului Penal, pe când, circumstanțele *speciale* prevăzute în PS a Codului Penal, constituie un mijloc de *diferențiere a răspunderii penale*, cu ajutorul căreia legiuitorul construiește noi componente de infracțiuni, determinând gradul prejudiciabil tipic al infracțiunii.

O altă trăsătură distinctă a circumstanțelor supuse comparării este faptul, că legislatorul *nu determină în mod concret măsura de influență* a circumstanțelor prevăzute la art.76, 77 CP, pe când măsura de influență a circumstanțelor *speciale* prevăzute în PS a CP, este strict determinată de legislator, prin stabilirea unor noi limite minimale și maximale a sancțiunii. Astfel, circumstanțele calificative speciale stabilesc limite noi ale pedepsei, pe când circumstanțele atenuante și agravante generale, în procesul individualizării pedepsei, oferă instanței de judecată doar posibilitatea de a alege pedeapsa reieșind din limitele sancțiunii nomei Părții Speciale. De aceea, natura juridică a acestor categorii de circumstanțe este diferită și egalarea lor este inadmisibilă.

Încă o problemă ce ține de coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante generale și circumstanțele calificative sau privilegiate, este folosirea în lege a *diferitor mijloace lexice* pentru desemnarea uneia și aceleiași noțiuni.

Așa de exemplu, la art.146 și 156 CP al RM ste prevăzută în calitate de circumstanță atenuantă calificativă, săvârșirea infracțiunii *în stare de afect*. Cum rezultă din lege, starea respectivă poate fi provocată de: 1) acte de violență; 2) de insulte grave; 3) de alte acte ilegale sau imorale ale victimei. Însă, în lista circumstanțelor atenuante prevăzută la alin. (1) art.76 CP, este prevăzută circumstanța cu următorul conținut: *ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea*. Analizând circumstanțele agravante generale enumerate an alin. (1) art. 77 CP al RM și circumstanțele agravante – semne calificative, stabilite în normele PS a CP, la fel observăm, că și unele din acestea sunt denumite în mod diferit de către legislator. Așa de exemplu, la lit. a) alin. (1) art.77 CP este prevăzută în calitate de circumstanță agravantă - *săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză*, iar la lit. o) alin. (2) al art.145 CP al RM, este prevăzut în calitate de semn calificativ - *săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a mai săvârșit un omor intenționat prevăzut la alin. (1)*. Astfel, pentru existența respectivei circumstanțe agravante în PG a CP, este necesară prezența condamnării anterioare, pe când în PS a CP, circumstanța agravantă similară se aplică în următoarele condiții:1) omorul este săvârșit de o persoană care a comis anterior o infracțiune prevăzută la alin. (1) art.145 CP RM; 2) făptuitorul nu a fost condamnat anterior pentru nici una din faptele de omor care se repetă; 3) nu a expirat termenul de prescripție de tragere la răspundere penală, stabilit la art.60 CP al RM. Circumstanța agravantă analizată este aplicabilă numai în cazul în care se succed două sau mai multe fapte, care sunt prevăzute de alin. (1) art.45 CP RM [22, p.197, 198]. Totodată, semnul calificativ constituie săvârșirea de către infractor în mod repetat a faptei prevăzute de componența de bază, pe când circumstanța agravantă presupune atât săvârșirea infracțiunii similare, cât și săvârșirea altor fapte care au relevanță pentru cauză. La lit. c) alin. (1) al art. 77 CP, este prevăzută în calitate de circumstanță agravantă *săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație*, iar la lit. b) alin. (2), lit. b) alin. (3) al art.186, 187 CP al RM, în calitate de semn calificativ este prevăzut săvârșirea infracțiunii *de două sau mai multe persoane* și respectiv, săvârșirea infracțiunii *de un grup criminal organizat sau o organizație criminală*. Astfel, în PG a CP este vorba despre orice formă de participație, în timp ce în PS a CP se vorbește despre formele concrete ale participației. La lit. h) alin. (1) art.77 CP este prevăzută circumstanța agravantă *săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei*, pe când circumstanța dată în calitate de semn calificativ la lit. j)

alin. (2) art.145 CP constă în săvârșirea infracțiunii *cu o deosebită cruzime, precum și din motive sadice*. Astfel, acțiunile de batjocorire a victimei se referă la latura obiectivă a infracțiunii, iar motivele sadice se referă la latura subiectivă a infracțiunii. La fel, la lit. m) alin. (1) art.77 CP este prevăzută circumstanța agravantă *săvârșirea infracțiunii profitând de starea excepțională, de calamități naturale, precum și de dezordini de masă*, pe când în calitate de semn calificativ la lit. a) alin. (3) la art.186, 187, 188 CP al RM, este prevăzută săvârșirea infracțiunii *în timpul unei calamități*. Astfel, circumstanța agravantă generală presupune anume *profitarea* de fenomenele menționate, adică făptuitorul folosește această situație de fapt, pentru a comite infracțiunea, pe când circumstanța calificativă specială, prezumă comiterea faptei *în timpul* unei calamități, adică în perioada de timp cuprinsă între momentul când se produce evenimentul ce dă naștere stării de calamitate și momentul când această stare încetează [22, p.620]. Totodată, circumstanța agravantă generală se referă doar la calamități naturale (cutremur de pământ, inundație, alunecări de teren, întroienire, furtună, uragan etc.), precum și la starea excepțională și dezordini de masă, iar circumstanța calificativă specială se referă la calamități în general, ceea ce presupune atât calamități naturale, cât și calamități de altă natură: *tehnogenă* (avarii industriale, accidente de proporții în transport, ruperea digurilor, accidente cu degajarea substanțelor puternic toxice, radioactive sau biologice periculoase, incendii, explozii etc.) sau *societală* (război, intervenție militară străină, conflict militar local, lovitură de stat, puci militar etc.) [ibidem, p.619]. La lit. i) alin. (1) art.77 CP este prevăzută circumstanța agravantă generală - *săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit*, pe când circumstanța calificativă specială prevăzută la lit. m) alin. (2) art.145 CP, diferă după conținut și anume este vorba despre omorul săvârșit *prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane*. În acest sens, noțiunea - *pericolul social sporit*, este una mai largă, decât noțiunea - *viața sau sănătatea mai multor persoane*.

În așa mod, în urma cercetării efectuate, raportând circumstanțele atenuante și agravante generale enumerate în alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP al RM la circumstanțele calitative atenuante și agravante – semne ale componentelor de infracțiune prevăzute în PS a CP RM [Tabelul A 1.1, Tabelul A 1.2 RM], am ajuns la următoarele concluzii:

1. Nici o circumstanță calificativă atenuantă– semn calificativ prevăzută în norma PS a CP, nu coincide pe deplin, nici după denumire, nici după conținut cu circumstanțele atenuante generale prevăzute în PG a CP la alin. (1) art. 76 CP.

2. Din 13 circumstanțe agravante enumerate la alin. (1) art.77 CP, 9 circumstanțe sunt prevăzute în normele PS a CP în calitate de circumstanțe calitative, dintre care, 5 circumstanțe calitative agravante nu coincid pe deplin nici după denumire, nici după conținut cu

circumstanțele agravante generale prevăzute în PG a CP, la alin. (1) art.77 CP.

3. Unele circumstanțe calificative atenuante și agravante prevăzute de normele PS a CP, după conținutul său sunt mai înguste, iar altele, dimpotrivă - mai largi, decât circumstanțele atenuante și agravante generale enumerate în PG a CP, la alin. (1) art.76, alin. (1) art.77 CP.

4. Unele circumstanțe atenuante și agravante generale prevăzute la alin. (1) art.76, alin. (1) art.77 CP, în general nu sunt indicate în calitate de semne calificative în normele PS ale CP și, respectiv nu formează componente noi de infracțiuni cu sancțiuni noi și invers, multe circumstanțe calificative atenuante și agravante prevăzute de normele PS a CP, nu se conțin în listele legale prevăzute în PG a CP, la alin. (1) art.76, alin. (1) art.77 CP.

Pledând pentru unificarea terminologiei utilizate în PG și în PS a CP, V.N. Cudreavțev menționează, că în legislație des se întrebuintează omonime și sinonime, în care nu este necesitate [111, p.72], opinie la care ne aliniem.

Circumstanțele calificative atenuante și agravante prevăzute în PS a CP, constituie semne ale componentei de infracțiune și atestă o schimbare esențială a gradului prejudiciabil al infracțiunii în comparație cu cel care este determinat de semnele componentei de infracțiune de bază [65, p.54-59]. Considerăm că legislatorul la legiferarea unor astfel componente a infracțiunii, în fiecare caz, selectează doar acele circumstanțe care în mod deosebit influențează asupra gradului prejudiciabil al genului respectiv de infracțiune și pe baza lor, în raport cu componentele de bază, construiește componente calificative a infracțiunii.

Analizând pedepsele prevăzute de componența infracțiunii de bază, componența infracțiunii cu circumstanțe calificative atenuante și componența infracțiunii cu circumstanțe calificative agravante ale omorului, a vătămării intenționat grave a integrității corporale sau a sănătății și a vătămării intenționat medii a integrității corporale sau a sănătății, observăm o diferență importantă a mărimii acestora. Astfel, comparând de exemplu omorul cu circumstanțe calificative atenuante și anume, omorul săvârșit în stare de afect și pruncuciderea (art.146; 147 CP) cu omorul prevăzut la componența de bază a acestei infracțiuni - omorul simplu (art.145 alin. (1) CP), constatăm, că legislatorul diferențiind răspunderea penală, stabilește la componentele cu circumstanțe calificative atenuante o pedeapsă maximă de 5 ani închisoare, ce este după mărime, sub limita minimă a pedepsei prevăzute pentru omorul simplu – 8 ani închisoare. Totodată, pentru omorul cu circumstanțe calificative agravante, legislatorul stabilește o pedeapsă minimă de 15 ani închisoare, echivalând-o cu maximul pedepsei prevăzute la componența de bază a infracțiunii – 15 ani închisoare. În așa mod, rolul circumstanțelor calificative atenuante și agravante la *diferențierea răspunderii penale* este destul de important.

După cum am mai menționat, stabilirea corectă a naturii juridice a circumstanțelor

atenuante și agravante generale și a celor calificative (speciale), are o mare importanță practică pentru a exclude evaluarea dublă a lor la stabilirea pedepsei. În alin. (3) art.76 CP al RM este prevăzut, că „La stabilirea pedepsei, instanța de judecată *nu consideră drept atenuantă circumstanța care este prevăzută de lege ca element constitutiv al infracțiunii*”. O asemenea privire este legiferată și în alin. (2) al art.77 CP al RM, care stabilește că „Dacă circumstanțele menționate la alin. (1) sunt prevăzute la articolele corespunzătoare din Partea Specială a prezentului cod în calitate de semne ale acestor componente de infracțiuni, *ele nu pot fi concomitent considerate drept circumstanțe agravante*”.

În practica judiciară a RM, la fel nu se admite evaluarea dublă a circumstanțelor atenuante și agravante generale și a celor speciale (calificative). Așa în p. 7 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013 [163], se explică instanțelor de judecată că „*În cazurile în care circumstanța ce atenuează sau agravează răspunderea penală (art.76-77 CP) este indicată în dispozițiile articolului Părții Speciale a Codului penal, ca semn al componentei infracțiunii, în conținutul variante-tip sau în conținutul variantelor agravate, ea nu poate fi luată în considerare la stabilirea pedepsei pentru această infracțiune*”. O asemenea interdicție este prevăzută, de exemplu și în art. 61 alin. 3 și art. 63 alin. 2 CP al Federației Ruse, la fel și în alin. (3) art.46 și art.50 CP al Germaniei [148; 150].

Este de menționat faptul, că în literatura de specialitate autohtonă, la momentul de față, interdicția evaluării duble a circumstanțelor atenuante și agravante generale și a celor speciale (calificative) este discutată superficial [51, p.69, 60-71]. Totodată, la cercetarea problemei date este necesar a clarifica întrebarea privind *natura juridică a interdicției* de a evalua dublu circumstanțele cercetate. În opinia noastră, răspunsul la această întrebare îl putem afla dacă vom înțelege just coraportul dintre sferele de diferențiere și individualizare a răspunderii penale.

În această ordine de idei, savantul rus Carpeț I.I., consideră că există doar un singur proces – individualizarea pedepsei penale, realizată în două sfere: 1) de către legislator în lege și 2) de către instanța de judecată la stabilirea pedepsei. Nu suntem de acord cu această opinie, deoarece sferele amintite mai sus, se deosebesc după subiect, precum și după temeiuri și mijloace de realizare a lor. O opinie, opusă celei expuse de către Carpeț I.I., o are Iu. B. Melnicova, care apreciază *diferențierea răspunderii penale* ca fiind o stabilire în lege a formelor, volumului și măsurii acesteia, în dependență de caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii, persoanei celui vinovat și circumstanțele ce atenuează și agravează răspunderea. În așa mod, răspunderea penală fiind inițial diferențiată, ulterior, în procesul realizării ei, ea este individualizată de către organele de drept, iar în cele din urmă - de către instanța de judecată. De aceia, în opinia

autorului, *individualizarea răspunderii penale* constituie stabilirea de către organele de drept a măsurii răspunderii persoanei concrete pentru comiterea infracțiunii concrete în strictă corespundere cu gravitatea celor comise și a persoanei celui vinovat [123].

Astfel, Iu.B. Melnicova, pe bună dreptate deosebește două sfere menționate mai sus și anume cea a diferențierii și cea a individualizării răspunderii penale. Noi la fel, susținem că *subiect al diferențierii* este legislatorul, iar *subiect al individualizării* sunt organele de drept, iar în cele din urmă – instanța de judecată. Totodată, diferențierea răspunderii penale se realizează în lege până la comiterea infracțiunii, pe când individualizarea răspunderii penale este posibilă doar după comiterea infracțiunii concrete de către individ. Temei al diferențierii răspunderii penale constituie gradul prejudiciabil tipic al infracțiunii, pe când temei al individualizării răspunderii penale îl constituie evaluarea gradului prejudiciabil individual al infracțiunii concrete și al persoanei celui vinovat.

În așa mod, necătând la faptul, că procesele de *diferențiere* și *individualizare* sunt legate din punct de vedere juridic și logic, totuși diferențierea și individualizarea răspunderii *constituie procese calitativ diferite* [59, p.83-84].

În literatura de specialitate se încearcă de a argumenta științific posibilitatea evaluării duble a circumstanțelor atenuante și agravante generale și a celor speciale (calificative). Așa, T.A. Lesnievski-Costariova, a înaintat opinia, conform căreia, în dependență de faptul, în ce măsură fiecare circumstanță calificativă a componentei infracțiunii își găsește exprimare într-o infracțiune concretă (de exemplu, *exprimarea calitativă sau cantitativă*), ea poate influența răspunderea persoanei vinovate atât în calitate de circumstanță calificativă sau privilegiată, cât și în calitate de circumstanță atenuantă sau agravantă generală și prin urmare, circumstanțele prevăzute la articolele corespunzătoare din PS a CP în calitate de semne calificative ale acestor componente de infracțiuni, concomitent pot fi luate în considerație și ca circumstanțe atenuante și agravante la stabilirea pedepsei [118, p.53]. Nu susținem această opinie.

Totalizând cercetările efectuate în acest compartiment, concluzionăm, că circumstanțele atenuante și agravante – *semne calificative* sau *privilegiate* ale componentei infracțiunii sunt destinate pentru a diferenția răspunderea penală și vorbesc despre o schimbare esențială a gradului prejudiciabil al infracțiunii în care ele sunt prezente, în comparație cu componenta de bază a infracțiunii. Prin aceasta ele se deosebesc de circumstanțele atenuante și agravante generale, prevăzute în Partea Generală a CP și constituie un institut de sine stătător al dreptului penal. Totodată, considerăm că este necesar de a delimita în legea penală circumstanțele atenuante și agravante generale de cele speciale prevăzute de normele PS a CP în calitate desemne calificative sau privilegiate a componentei infracțiuni, prin atribuirea ultimelor a denumirii de *circumstanțe calificative agravante* și respectiv -

circumstanțe calificative atenuante. În acest sens, propunem a modifica art. 117 din CP al RM.

2.4. Concluzii la capitolul 2

Investigațiile efectuate în prezentul capitol permit formularea următoarelor concluzii:

1. Nu toate circumstanțele ce se referă la infracțiune și la persoana celui vinovat, și care au importanță juridico-penală, sunt atenuante sau agravante. Noțiunea de „*circumstanțe ale cauzei*” și „*circumstanțe atenuante și agravante*” nu coincid după conținut, iar ultimele, în aspectul cercetat, au un conținut mai larg.

2. Circumstanțele atenuante și agravante generale, influențează atât la *diferențierea* cât și la *individualizarea răspunderii penale*.

3. Natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante *generale* prevăzute la alin. (1) și (2) art.76 și alin. (1) art.77 CP și a circumstanțelor atenuante și agravante *speciale* – semne calificative sau privilegiate a componenței infracțiunii, prevăzute de normele Părții Speciale a CP este diferită și egalarea lor este inadmisibilă. Astfel, *circumstanțele atenuante și agravante generale* prevăzute la alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP, nu constituie semne ale componenței infracțiunii, ele doar *influențează la realizarea formelor răspunderii penale, precum și asupra stabilirii de către instanța de judecată a categoriei concrete de pedeapsă și a cuantumului ei, în limitele pedepsei stabilite de sancțiunea normei Părții Speciale a CP*. La rândul său, *circumstanțele atenuante și agravante – semne calificative a componenței infracțiunii* reflectă un grad-tip prejudiciabil al infracțiunii, schimbat esențial în comparație cu cel al componenței de bază și *influențează calificarea faptei infracționale comise*.

4. În cazul sancțiunilor alternative, circumstanțele atenuante și agravante influențează în l-rând alegerea *categoriei* pedepsei penale, iar apoi – *cuantumul* acestei pedepse. Totodată, în cazul sancțiunilor cumulative, când aplicarea pedepsei complementare nu este obligatorie, circumstanțele atenuante și agravante pot să influențeze la neaplicarea categoriei respective de pedeapsă.

6. Cea mai mare parte a circumstanțelor atenuante și agravante caracterizează gradul prejudiciabil al infracțiunii precum și gradul de pericol social al persoanei vinovatului, iar unele din ele - mai frecvent cele atenuante, - deși nu sunt legate de infracțiunea săvârșită și nu caracterizează gradul de pericol social al acesteia și a persoanei celui vinovat, totuși trebuie luate în considerație de către instanța de judecată la aplicarea pedepsei, reieșind din *principiul umanismului*.

7. *Circumstanțele atenuante* reprezintă prin sine date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, sau recunoscute în calitate de asemenea circumstanțe de către instanța de judecată în temei legal, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii

infracțiunii, ce relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, care influențează la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, fie nu relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, însă influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului.

Circumstanțele agravante, reprezintă prin sine date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil sporit al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

8. Noțiunea de „*circumstanțe ce atenuează și agravează răspunderea*” utilizată în legislația penală și procesual - penală a Republicii Moldova, nu corespunde conținutului capitolului VIII al CP al RM deoarece ele influențează nu numai stabilirea pedepsei, dar și celelalte forme de realizare a răspunderii penală: liberarea de răspundere și de pedeapsă penală.

9. Distingem trei criterii principale de clasificare a circumstanțelor atenuante și agravante ce prezintă importanță teoretică și practică și anume:

- după descrierea în lege a circumstanțelor atenuante și agravante;
- după manifestarea lor în timp;
- după influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului.

După descrierea în lege, există *circumstanțe atenuante și agravante legale și judiciare*. După manifestarea lor în timp, circumstanțele atenuante și agravante sunt *anterioare, concomitente sau subsecvente comiterii infracțiunii*. După influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, toate circumstanțele atenuante și agravante pot fi împărțite în *circumstanțe atenuante și agravante ce influențează concomitent atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și cel al persoanei vinovatului, circumstanțe atenuante și agravante ce influențează doar gradul prejudiciabil al persoanei vinovatului, circumstanțe atenuante și agravante ce influențează atât gradul prejudiciabil al infracțiunii, cât și cel al persoanei vinovatului, legate de starea, activitatea și comportamentul victimei sau a părții vătămate până la, în timpul, fie după comiterea infracțiunii*.

10. Influențând calificarea faptei, circumstanțele atenuante și agravante speciale ce se conțin în dispozițiile normelor Părții Speciale a CP RM, capătă semnificația de *mijloace de diferențiere a răspunderii penale*, fapt, ce le deosebește de circumstanțele atenuante și agravante generale, prevăzute în Partea Generală a CP RM și accentuează sine statornicia lor ca institut al

dreptului penal. În același timp, în legătură cu faptul, că în Partea Generală și Partea Specială a CP, legislatorul folosește atât mijloace lexice diferite, cât și mijloace lexice identice, nu sunt excluse admiterea unor greșeli la aplicarea legii penale, cum ar fi de exemplu, evaluarea dublă, concomitentă a circumstanțelor atenuante și agravante la alegerea categoriei și măsurii pedepsei penale.

14. Este necesar, ca în legea penală să fie delimitate circumstanțele atenuante și agravante generale de cele speciale prevăzute de normele Părții Speciale a CP în calitate de semne calificative sau privilegiate a componenței infracțiunii, prin atribuirea ultimelor a denumirii de *circumstanțe calificative agravante* și respectiv - *circumstanțe calificative atenuante*. În acest sens, propunem a modifica art. 117 din CP al RM.

3. INFLUENȚA CIRCUMSTANȚELOR ATENUANTE ȘI AGRAVANTE LA STABILIREA PEDEPSEI PENALE

3.1. Circumstanțele atenuante și agravante – criteriu de bază al individualizării pedepsei penale

După cum am mai menționat, despre *circumstanțele atenuante și agravante* în sensul propriu al cuvântului se vorbește în art.75 al CP al RM, unde sunt formulate criteriile generale de individualizare a pedepsei. De aici rezultă că ele, în primul rând, constituie unul din criteriile generale ale aplicării pedepsei și, în al doilea rând, contribuie la alegerea corectă a categoriei și cuantumului pedepsei. Însă care pedeapsă, ținând cont de circumstanțele atenuante și agravante, poate fi considerată corectă, echitabilă și adecvată faptei săvârșite? Este cunoscut, faptul că pedeapsa nu constituie scopul în sine, ci are menirea de a fi un mijloc, ce contribuie la atingerea scopurilor și sarcinilor puse în fața dreptului penal. După cum se vede din alin. (1) art.2 al Codului penal, Legea penală are ca sarcină ocrotirea vieții și sănătății persoanei, drepturile și libertățile cetățenilor, proprietatea, mediul înconjurător, orânduirea constituțională, suveranitatea, independența și integritatea teritorială a Republicii Moldova, pacea și securitatea omenirii, precum și întreaga ordine de drept. La scopurile pedepsei, alin. (2) art.61 CP al RM atribuie restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni atât din partea condamnaților (prevenția specială), cât și din partea altor persoane (prevenția generală). În acest sens, Profesorul M.D. Șargorodski, spunea că pedeapsa urmărește doar două scopuri - prevenția generală și cea specială, corectarea și reeducarea fiind considerate ca una din diversitățile prevenției speciale [154, p.31]. În opinia noastră, reeducarea și corectarea sunt un mijloc de atingere a scopului prevenției speciale, iar pedeapsa penală, are drept scop atât prevenția generală și specială, cât și stabilirea echității sociale [61, p.331-335].

Astfel, criteriile generale de aplicare a pedepsei, fiind obligatorii pentru instanța de judecată, trebuie să contribuie la stabilirea unei pedepse raționale și adecvate, ceea ce corespunde scopurilor și sarcinilor dreptului penal. De pe poziția *raționamentului* instanța de judecată trebuie să numească o pedeapsă vinovatului care ar fi suficientă pentru atingerea scopurilor și sarcinilor formulate în Legea penală. Însă, trebuie să ținem cont de faptul, că stabilirea unei pedepse raționale, în general, este prerogativa legislatorului și nu a judecătorului. Astfel, prin Legea RM nr. 277-XVI din 18.12.2008, în vigoare din 24.05.2009, au fost modificate un șir de sancțiuni a normelor a Codului penal prin care au fost îmblânzite pedepsele penale pentru majoritatea categoriilor de infracțiuni. Judecata nu poate alege o măsură de constrângere arbitrară, chiar dacă ea ar considera-o necesară pentru atingerea scopurilor, deoarece aceasta ar contrazice normei prevăzute la alin. (1) art.75 CP al RM, care stabilește că persoanei recunoscute vinovate de

săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea Specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții Generale a prezentului cod. De aici, rezultă că nu putem discuta despre orice raționament, dar trebuie de vorbit doar despre un raționament juridico-penal și anume este vorba despre alegerea doar a celor mijloace, și într-un așa volum care nu contravin legislației penale în vigoare.

Din punctul de vedere al *raționamentului* pedeapsa stabilită de instanța de judecată după categorie și mărime, trebuie să fie un mijloc susceptibil să atingă scopurile ce stau în fața ei. Inșă așa calitate posedă atât pedeapsa minimă necesară, cât și o pedeapsă mai mare. De exemplu, art.188 alin. (1) al CP al RM prevede pentru tâlhărie închisoare pe un termen de la 3 la 6 ani. Să presupunem că judecata decide că pentru realizarea scopurilor prevenției generale și speciale este necesară izolarea infractorului de societate pe un termen nu mai puțin de trei ani. Ce mărime de pedeapsă este în drept și obligată să aplice instanța de judecată: minim necesară (3 ani) sau orice pedeapsă, în intervalul de la trei la șase ani? La această întrebare poate fi doar un singur răspuns: *pedeapsa nu poate fi exagerată*.

De rând cu faptul că pedeapsa trebuie să corespundă scopurilor sale și să nu fie exagerată, instanța de judecată trebuie să se conducă și de principiul *umanismului*. Acest principiu îi obligă pe judecători să fie mai indulgenți la alegerea pedepsei, mai ales în cazul când sunt prezente anumite circumstanțe atenuante ce țin de persoana celui vinovat, cum sunt comportamentul lui până la săvârșirea infracțiunii (de exemplu, a participat la luptele pentru apărarea suveranității Republicii Moldova), vârsta fragedă sau înaintată, boală grea, precum și urmările negative care ar surveni pentru membrii familiei în cazul condamnării lui, mai ales pentru persoanele întreținute de cel condamnat.

Așadar, numai o pedeapsă *legală, rațională și umană* este corectă, echitabilă și întemeiată.

Stabilirea, unei astfel de pedepse, în opinia noastră, poate fi atinsă doar prin *individualizarea* răspunderii și pedepsei penale. În același timp, între teoreticieni și lucrătorii practici nu există o opinie unică referitor la momentele de bază ce vizează problema dată și anume: ce numim individualizare, care sunt formele individualizării, limitele acesteia etc.. Pentru a înțelege just esența individualizării, în opinia noastră, trebuie să apelăm în primul rând la sensul etimologic al acestei noțiuni. Astfel, potrivit „Dicționarului limbii române moderne”, „*individ*” (lat. *Indiviuus*) înseamnă: 1) persoană privită ca unitate distinctă față de alte persoane; 2) ființă privită ca unitate distinctă a speței din care face parte, exemplar dintr-o categorie de ființe. La rândul său, „*individualitate*” înseamnă: 1) totalitatea particularităților fiecărui individ; 2) persoană cu însușiri deosebite, personalitate. Și în sfârșit, a „*individualiza*”, înseamnă: a scoate în evidență individualitatea, particularitatea, specificul unui personaj, al unui fapt, al unei

situații etc.. De aici, „*individualizare*” înseamnă acțiunea de a individualiza și rezultatul ei; adaptarea și aplicarea unei concepții, a unei legi etc. la cazuri particulare [34, p.381].

La momentul de față, noțiunea de *individualizare* a răspunderii penale și pedepsei penale, precum și a altor măsuri de influență juridico-penală, tot mai larg este folosită în știința dreptului penal, în legislația penală și în practica judiciară. Totodată, legea penală nu conține nici o definiție a noțiunii menționate mai sus. Aceasta, însă nu înseamnă că legislația penală a RM, nu stabilește prevederi referitoare la individualizarea răspunderii și pedepsei penale și a anumitor forme de realizare a acestora.

Individualizarea înrâuririi juridico-penale asupra persoanelor ce au comis infracțiuni, iar în cadrul acestei înrâuriri, individualizarea răspunderii și pedepsei penale, precum și a altor măsuri cu caracter juridico-penal, constituie una din cele mai importante și principiale dispoziții de drept stabilite în legea penală. În special astfel de dispoziții sunt reflectate în art.6; 7; 23¹; 54; 57; 64; 65; 66; 67; 70; 71; 72; 75; 76; 77; 78; 79; 83; 90; 91; 92; 93, 95; 96; 107; 108; alin. (5) art.217 CP al RM ș. a.. Însuși faptul, că dispozițiilor de drept referitoare la individualizarea răspunderii și pedepsei penale le sunt consacrate aproximativ 30 de articole din Partea Generală și Partea Specială a CP al RM, vorbește despre importanța juridico-penală deosebită a individualizării.

Cum am mai menționat, legislația penală în vigoare a Republicii Moldova, în art.7 CP, stabilește principiul individualizării răspunderii și pedepsei penale, conform căruia, la aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală. În același timp, individualizării pedepsei, este consacrat Capitolul VIII din Partea Generală a CP al RM, care este intitulat - „Individualizarea pedepselor”.

În doctrina penală, la momentul de față nu există o unitate de opinii, referitor la instituția individualizării răspunderii și pedepsei penale. Astfel, vorbind despre principiile răspunderii penale, autorii români Constantin Mitrache și Cristian Mitrache, definesc *principiul individualizării răspunderii penale* ca fiind un principiu potrivit căruia răspunderea penală trebuie diferențiată în funcție de gravitatea infracțiunii, de persoana infractorului pentru a asigura atât sancționarea corectă a infractorului cât și realizarea prevenției generale și speciale. Mai menționează autorii că individualizarea răspunderii penale are loc în conformitate cu legea, care consacră dispoziții special privitoare la individualizarea pedepsei care constituie obiectul răspunderii penale. Astfel, din această definiție rezultă că diferențierea răspunderii penale se efectuează în funcție de gravitatea infracțiunii, de persoana infractorului și se realizează în ultimă instanță prin individualizarea pedepsei care constituie obiectul răspunderii penale [48, p.338].

Alți autori, de exemplu Vasile Dobrinioiu, menționează că individualizarea răspunderii

penale se realizează, în primul rând, prin sistemul de sancțiuni adoptat la un anumit moment dat, sistem care cuprinde un ansamblu de sancțiuni ce nu reprezintă altceva decât mijloacele considerate eficiente în contextul reacției sociale, în general și al represiunii penale, în special, în raport cu evoluția fenomenului infracțional și cu nevoile de apărare socială [35, p.422].

La rândul său, doctrinarii români Costică Bulai și Bogdan Bulai, analizând principiile răspunderii penale, echivalează principiul caracterului personal al răspunderii penale (adică principiul personalității răspunderii penale) cu principiul individualizării răspunderii penale. Astfel, autorii menționează în calitate de principiu al răspunderii penale – *personalitatea și individualizarea răspunderii penale*, care în opinia lor, constă în aceea, că răspunderea are caracter personal, ea incubă exclusiv persoanei care, având obligația de a respecta legea penală și săvârșind cu vinovăție fapta prevăzută de norma incriminătoare, a devenit subiect pasiv al răspunderii penale. Personalitatea răspunderii penale are drept consecință personalitatea pedepsei sau măsurii educative, care trebuie să fie aplicată și să fie executată personal de către subiectul pasiv al răspunderii penale, fiind inadmisibilă transferarea ei asupra altei persoane [23, p.337]. Nu putem fi de acord cu această concluzie, deoarece, în opinia noastră, *principiul caracterului personal al răspunderii penale* și *principiul individualizării răspunderii*, deși sunt principii ale aceleiași ramuri de drept, totuși ele vizează instituții diferite. Astfel, primul din ele se referă la subiectul pasiv al răspunderii penale, care în cele din urmă fiind și subiect al infracțiunii este obligat să suporte măsurile de înrâurire juridico-penală, pe când al doilea principiu, se referă la fapta concretă pentru care subiectul pasiv urmează să fie supus măsurilor de înrâurire juridico-penală și se realizează prin procedee ce țin de încadrarea juridică corectă a celor comise în cazul concret, individualizarea răspunderii în comparație cu alți participanți la infracțiune, iar în ultimă instanță - prin aplicarea pedepsei penale, liberare de pedeapsă, fie prin liberare de răspundere penală prevăzută atât de Partea Generală, cât și de Partea Specială a Codului penal. În același timp, autorii vizați, definesc *individualizarea pedepsei* ca fiind o operațiune prin care pedeapsa, ca expresie a reacției antiinfracționale, este adaptată în raport cu gravitatea abstractă sau concretă a infracțiunii și cu persoana infractorului, în așa fel, încât pedeapsa să-și poată îndeplini cu maximă eficiență funcțiile și să-și realizeze scopul [ibidem].

Autorul Carpeț I.I., cercetând problema dată, își expune opinia, potrivit căreia *individualizarea pedepsei* este un principiu, care înseamnă a lua în considerație caracterul și gradul pericolului social al infracțiunii săvârșite, persoana vinovatului, circumstanțele agravante și atenuante și cu ajutorul pedepsei penale, care cauzează anumite lipsuri și restricții drepturilor condamnatului, fiind un mijloc de educare a acestuia, ne permite în cele din urmă a obține corectarea și reeducarea infractorului, precum și a preîntâmpina comiterea de noi infracțiuni atât

din partea condamnaților cât și din partea altor categorii de persoane [94, p.10, 12]. Totodată, autorul consideră că există un singur proces - *individualizarea pedepsei*, care se realizează în două sfere și anume: 1) în lege și 2) în instanța de judecată la examinarea cauzei concrete.

Nu suntem de acord cu poziția autorilor menționați mai sus, vis-a-vis de individualizarea răspunderii și pedepsei penale, deoarece toți autorii de fapt, confundă *individualizarea răspunderii* și pedepsei penale cu *diferențierea răspunderii* penale [68, p.259-262].

În opinia noastră, această confundare are loc datorită faptului, că autorii menționați mai sus, consideră că individualizarea se realizează în trei faze: faza elaborării legii, faza stabilirii și aplicării pedepsei concrete și faza executării pedepsei concrete stabilită prin hotărâre judecătorească. Pornind de la această idee, dâșii disting trei forme de individualizare și anume: individualizarea legală, individualizarea judiciară și individualizarea administrativă, totodată, la individualizarea legală fiind atribuită operațiunea de individualizare efectuată de legiuitor în procesul elaborării legii penale [23, p.375, 376; 94, p.12]. În acest sens, suntem de părerea că nu este corect să folosim termenul de individualizare, când este vorba despre activitatea legislatorului ce ține de procesul elaborării legii penale, din simplu motiv, că după cum am constatat, pornind de la sensul etimologic, individualizarea este adresată individului, persoanei concrete, iar în cadrul elaborării normelor penale de către legislator, acesta lipsește, legislatorul stabilind răspunderea și pedeapsa penală, în dependență de caracterul și gradul *tipic* de pericol social al infracțiunii și al persoanei infractorului.

În acest context, în opinia noastră, mai aproape de adevăr, este autorul Iu. B. Melnicova, care făcând distincție între *procesul de individualizare* și *procesul de diferențiere* a răspunderii penale, exprimă o poziție opusă celei expuse de către Carpeț I.I., și definește *diferențierea răspunderii penale* ca fiind stabilirea în legea penală a formelor, mărimii și măsurii acesteia în dependență de caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii, a persoanei infractorului și a *circumstanțelor cauzei ce atenuează și agravează răspunderea*. Fiind diferențiată astfel, în cadrul realizării răspunderii penale, ea este individualizată deja de către organele de drept, iar în ultimă instanță - de către instanța de judecată. Respectiv, *individualizarea răspunderii penale*, în opinia autorului, constă în stabilirea de către organele de drept a măsurii răspunderii persoanei concrete pentru comiterea infracțiunii concrete în strictă corespundere cu gravitatea celor comise și persoana infractorului [123, p.38-39].

În așa mod, în opinia noastră, Iu. B. Melnicova, distinge în mod corect sferele menționate. Suntem solidari cu autorul în ce privește determinarea subiecților diferențierii și individualizării și anume: legislatorul și organele de drept. Însă, nu putem fi de acord cu *temeiurile* diferențierii răspunderii invocate de autor. Astfel, în opinia cercetătoarei, aceste temeiuri sunt: caracterul și

gradul de pericol social al infracțiunii, persoana vinovatului și circumstanțele cauzei ce atenuează și agravează răspunderea. Considerăm însă, că legislatorul diferențiind răspunderea în legea penală, se orientează la caracterul și gradul *tipic* (supus tipizării) al pericolului social al faptei, iar caracterul și gradul *individual* al acesteia se ia în considerație în procesul individualizării. Caracterul răspunderii deja este luat în considerație de către legislator în procesul criminalizării. În același timp, trăsăturile persoanei infractorului ce nu s-au manifestat în cadrul comiterii infracțiunii, nu trebuie să fie folosite pentru construirea componentelor de infracțiune și diferențierea răspunderii.

Din aceste considerente, nu putem fi de acord și cu A.S. Gorelic, care scrie, că *individualizarea pedepsei constituie una din formele diferențierii și individualizării răspunderii* [84 p. 22-23], deoarece dreptul penal prevede posibilitatea de a aplica persoanelor ce au comis infracțiunea, a măsurilor ce nu au caracter juridico-penal. Astfel, în opinia noastră, drept formă a diferențierii răspunderii poate fi doar diferențierea pedepsei, iar formă a individualizării răspunderii poate fi doar individualizarea pedepsei. Ultima nici cum nu poate apărea în calitate de formă a *diferențierii răspunderii*.

Sferele *diferențierii și individualizării* răspunderii penale au natură juridică diferită. Diferențierea se atribuie la activitatea legislatorului, iar individualizarea – la sfera de aplicare a legii penale [68, p.259-262]. De aceea, ele se deosebesc după mai multe trăsături și anume:

a) *După subiecți*. Subiect al diferențierii este legislatorul, pe când subiect al individualizării pedepsei este organul care aplică legea, iar în ultimă instanță - organul judecătoresc. Distanța în competența subiecților este un fapt real. Astfel, gradarea limitelor pedepsei tipice are loc, în limitele reglementării legislative. Anume legislatorul în mod autoritar, obligatoriu determină cercul exhaustiv de cazuri și condiții în care pot fi schimbate aceste limite a pedepsei. Aici, în cazul dat, opinia și propria convingere a organului ce aplică legea se exclude. Dimpotrivă, la individualizarea răspunderii și pedepsei penale, părerea și propria convingere a organului de drept, iar în cele din urmă a instanței de judecată, capătă o importanță mare (evident în limitele recomandărilor legislative).

b) *După actele de drept* diferențierea se face în lege sau alt act normativ, pe când individualizarea răspunderii și pedepsei penale se face în actul organului de urmărire penală sau actul judecătoresc.

c) *După temeiurile sale*. Astfel, *temei al diferențierii* răspunderii penale este caracterul și gradul *tipic* de pericol social al infracțiunii și a persoanei infractorului, iar *temei al individualizării* răspunderii și pedepsei penale constituie caracterul și gradul *individual* de pericol social al infracțiunii și a persoanei infractorului, datele despre persoana ce a comis

infracțiunea, gravitatea infracțiunii comise, circumstanțele ce atenuează și agravează răspunderea, influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și condițiile de viață ale familiei acestuia.

d) *După timpul, procedura și ordinea realizării*, diferențierea răspunderii se efectuează în lege, în prealabil, până la comiterea infracțiunii, pe când individualizarea răspunderii și pedepsei penale este posibilă doar după comiterea infracțiunii concrete de către individ. *Esența diferențierii* constă în împărțirea, divizarea răspunderii în legea penală. Diferențierea are loc atât în Partea Generală, cât și în Partea Specială. În realitate, diferențierea se exprimă prin aceea, că legislatorul stabilind răspunderea pentru diferite infracțiuni tipice și fixând sancțiunile corespunzătoare în PS a CP, în același timp evidențiază și componente de infracțiuni cu semne calificative în cadrul anumitor categorii de infracțiuni. În PG a CP, răspunderea penală este diferențiată prin instituțiile liberării de răspundere și pedeapsă penală și anume, în cazurile când legislatorul prin lege, obligă organele de drept să aplice aceste instituții (de exemplu art.56; 60; 95; 97 CP). La fel, diferențierea răspunderii este strâns legată de gradarea (clasificarea) infracțiunilor în cinci categorii (art.16 CP), care în mare parte condiționează structura sancțiunilor în PS a CP. La rândul său, după cum am menționat, *individualizarea* răspunderii penale se efectuează *în actul de aplicare a legii* și în baza criteriilor stabilite în lege. *Esența individualizării* răspunderii și pedepsei penale constă în alegerea măsurii de înrăurire juridico-penală concrete persoanei concrete. Aceasta se poate exprima prin liberarea persoanei de răspundere sau pedeapsă penală, în cazul când legea lasă aceasta la aprecierea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată, fie prin aplicarea pedepsei concrete în limitele sancțiunii prevăzute de norma PS a CP, inclusiv și în afara limitelor respective, în cazurile când aceasta este permis prin lege (de exemplu art.79; 84; 85 CP etc.). Astfel, la *individualizarea* răspunderii penale se atribuie: 1) institutul liberării de răspundere penală; 2) institutul liberării de pedeapsă penală; 3) precum și institutul individualizării pedepsei penale.

e) Mai există încă un moment important. Dacă diferențierea este *imperativă*, adică este obligatorie pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată, atunci individualizarea, invers, *poartă un caracter dispozitiv* și acordă instanței de judecată libertatea de a stabili pedeapsa luând în considerație circumstanțe diferite după caracterul lor [119, p.51]. Doar prin aprecierea corectă a așa circumstanțe cum sunt caracterul și gradul individual al pericolului social al infracțiunii, motivul acesteia, persoana celui vinovat, *circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea*, influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și condițiile de viață ale familiei acestuia, poate fi individualizată pedeapsa în cadrul examinării fiecărui caz concret. Acest lucru nu poate fi efectuat de către legislator,

deoarece acesta nu poate să reflecte în lege toată gama de caracteristici a infracțiunilor concrete și a persoanelor concrete ce le-au săvârșit.

Astfel, susținem autorii L.L. Cruglicov și A.V. Vasilevschii, care definesc *diferențierea răspunderii penale ca fiind împărțirea, dozarea răspunderii, efectuată de către legislator ținând cont de un anumit gen de circumstanțe, scopul căreia (dozării) este crearea pentru autoritățile ce aplică legea a unui cadru dorit pentru stabilirea măsurii (categoriei și cuantumului) răspunderii penale pentru fapta comisă* [108, p.62]. Însă, considerăm că această definiție nu este chiar completă.

De aceea, propunem următoarea definiție a diferențierii și anume: **Diferențierea răspunderii penale** este un proces, o activitate ce se efectuează de către legislator, în actul legislatorului și constă în gradarea, împărțirea, divizarea răspunderii în legea penală, în rezultatul căreia de către legislator sunt stabilite diferite consecințe juridico-penale în dependență de caracterul și gradul prejudiciabil tipic al infracțiunii și al persoanei infractorului, care se realizează în Partea Specială prin stabilirea răspunderii pentru diferite infracțiuni tipice și fixarea sancțiunilor corespunzătoare, la fel și prin evidențierea, crearea în limitele anumitor categorii de infracțiuni, a componentelor de infracțiuni cu semne calificative, iar în Partea Generală a CP, se realizează prin instituțiile liberării de răspundere și pedeapsă penală în cazurile când legislatorul obligă organele de drept să aplice aceste instituții.

Respectiv, am ajuns la concluzia că **individualizarea răspunderii penale** este un proces, o activitate, ce se efectuează în actul organului de urmărire penală, sau în actul judecătoresc și constă în evaluarea caracterului și gradului prejudiciabil individual al infracțiunii și al persoanei infractorului, datelor despre persoana ce comis infracțiunea, gravității infracțiunii comise, circumstanțelor ce atenuează și agravează răspunderea, luându-se în considerație influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și condițiile de viață ale familiei acestuia, și se exprimă fie prin condamnare publică, în numele legii, a faptelor infracționale concrete și a persoanelor concrete care le-au săvârșit, urmată de aplicarea pedepsei penale concrete, fie cu liberarea persoanei de răspundere sau de pedeapsa penală, în cazurile stabilite de lege, când legea lasă aceasta la aprecierea organului de urmărire penală sau a instanței de judecată.

Dorim să atragem atenția și la faptul, că în literatura de specialitate individualizarea răspunderii penale, deseori se reduce de fapt la individualizarea pedepsei. Autorii reies din aceea, că răspunderea se supune diferențierii, iar pedeapsa – individualizării. Nu suntem de acord cu această interpretare și ne expunem părerea că răspunderea penală și pedeapsa penală *sunt niște fenomene care nu coincid*, de aceea individualizarea uneia din ele, nu poate să coincidă cu

individualizarea celeilalte. Mai mult decât atât, individualizarea răspunderii penale, poate fi exprimată nu numai prin aplicarea pedepsei penale concrete persoanei ce a comis infracțiunea, dar și prin liberarea persoanei de răspundere sau pedeapsă penală. Astfel, *subiect al individualizării răspunderii penale*, în opinia noastră, poate fi atât organul de urmărire penală, cât și instanța de judecată. Totodată, în conformitate cu alin. (1) art.61 CP al RM, pedeapsa penală este o măsură de constrângere statală și un mijloc de corectare și reeducare a condamnatului ce se aplică doar de către instanțele de judecată, în numele legii, persoanelor care au săvârșit infracțiuni, cauzând anumite lipsuri și restricții drepturilor lor. Analizând această prevedere legală, ajungem la concluzia că *subiect al individualizării pedepsei penale*, este doar instanța de judecată. Reieșind din faptul, că săvârșirea infracțiunii, atrage după sine răspunderea și pedeapsa penală, concluzionăm că *individualizarea în dreptul penal, trebuie să se refere atât la răspunderea cât și la pedeapsa penală*. Individualizarea răspunderii penale însă, este o noțiune mai largă decât cea a individualizării pedepsei penale. Individualizarea răspunderii penale, nu în toate cazurile, dar totuși în majoritatea sa, se realizează prin stabilirea și aplicarea pedepsei penale. În dreptul penal răspunderea este personalizată, adică apare doar față de persoana sau persoanele care au săvârșit nemijlocit infracțiunea fie au participat la săvârșirea ei. Astfel, trebuie de avut în vedere, că sunt individuale și de aceea se deosebesc între ele nu numai infracțiunile dar și persoanele ce le săvârșesc. De aceea, *individualizarea pedepsei*, constă în alegerea categoriei și mărimii concrete a acesteia, față de persoana concretă. În așa mod, **individualizarea pedepsei penale este un act al instanței de judecată și constă în stabilirea pedepsei concrete persoanei recunoscute vinovată de comiterea infracțiunii, pedeapsă care corespunde caracterului și gradului prejudiciabil individual al infracțiunii și al persoanei infractorului, datelor despre persoana ce comis infracțiunea, gravității infracțiunii comise, circumstanțelor ce atenuează și agravează răspunderea, luându-se în considerație influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și condițiile de viață ale familiei acestuia**. Totodată, trebuie de ținut cont de faptul, că individualizării este supusă nu numai pedeapsa principală, dar și cea complementară.

Din definițiile *individualizării răspunderii penale* și *individualizării pedepsei penale* date mai sus, rezultă că aceasta este o operațiune complexă și se realizează în mai multe etape în dependență de subiectul individualizării și anume:

- etapa individualizării la faza de urmărire penală;
- etapa individualizării la faza judecării cauzei;
- precum și etapa individualizării la faza executării pedepsei penale.

Analizând legea penală (art.7; 50; 53; 113-118 CP RM) ajungem la concluzia, că

individualizarea răspunderii penale se realizează prin liberarea de răspundere penală, fie prin condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, fie prin liberarea de pedeapsă penală. Unele cazuri de liberare de răspundere penală pot efectuate atât la faza urmăririi penale de către organul de urmărire penală, cât și la faza judecării cauzei penale, de către instanța de judecată. La rândul său, condamnarea publică, în numele legii, a faptelor infracționale și a persoanelor care le-au săvârșit, se realizează doar la faza judecării cauzei penale și doar de către instanța de judecată. În același timp, în opinia noastră, condamnarea publică se manifestă prin calificarea faptelor, adică prin individualizarea temeiurilor răspunderii penale, deoarece suntem de părerea că a individualiza răspunderea, înseamnă a stabili mai întâi de toate, cine concret și pentru ce fapte concrete este tras la răspundere penală, care este încadrarea juridică a faptelor, fiind necesar a delimita și a individualiza răspunderea (de exemplu: în cazul excesului de autor, tentativei de infracțiune, pregătirii de infracțiune, concurenței normelor etc.). Următorul pas de realizare a răspunderii penale, îl constituie individualizarea pedepsei penale. Aici trebuie de avut în vedere că individualizarea pedepsei constituie un proces, ulterior individualizării răspunderii și necătfind la faptul că individualizarea pedepsei în mod obiectiv constituie forma principală de realizare a răspunderii și derivă din aceasta, totuși aceste procese sunt diferite unul de altul.

Astfel, individualizarea pedepsei penale se realizează de către instanța de judecată la faza de judecare a cauzei, precum și la faza de executare a pedepsei. De aici avem două forme a individualizării pedepsei penale și anume: 1) individualizarea judiciară și 2) individualizarea administrativă.

Individualizarea judiciară, este un act al instanței de judecată și constă în alegerea, stabilirea și aplicarea categoriei pedepsei principale concrete și quantumului acesteia, precum și în stabilirea și aplicarea quantumului pedepsei complementare persoanei recunoscute vinovată de comiterea infracțiunii, pedeapsă care corespunde caracterului și gradului prejudiciabil individual al infracțiunii și al persoanei infractorului, datelor despre persoana ce a comis infracțiunea, gravității infracțiunii comise, circumstanțelor ce atenuează și agravează răspunderea, luându-se în considerație influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și condițiile de viață ale familiei acestuia.

Individualizarea administrativă a pedepsei penale se efectuează de către organele administrative de executare a pedepsei, constă în executarea pedepsei și se realizează prin adaptarea regimului de executare a pedepselor privative de libertate în raport cu conduita condamnaților în locul de deținere. Individualizarea administrativă poate cuprinde nu numai regimul de executare, dar și durata executării pedepsei, care poate fi redusă de către organele

administrative prin compensarea privilegiată a zilelor de muncă (art.238 Codul de executare al RM), fie prin liberarea condiționată de pedeapsă înainte de termen, fie prin grațiere. Deși individualizarea administrativă poate avea un caracter judiciar sau mixt, totuși rolul organelor administrative în realizarea executării pedepsei este unul principal și de o importanță mare.

Vorbind despre individualizarea administrativă a pedepsei penale, totuși considerăm, că aceasta se referă nu doar la pedeapsa privativă de libertate dar și la pedepsele alternative - de exemplu munca neremunerată în folosul comunității (art.67 CP al RM). În acest caz, individualizarea administrativă, la fel este efectuată de către organele administrative și anume de către autoritățile administrației publice locale și se realizează prin stabilirea numărului de ore de lucru executate pe zi, prin locul prestării, la fel și prin durata prestării.

Cadrul legal al individualizării administrative îl constituie Codul penal al Republicii Moldova și Codul de executare al Republicii Moldova [27].

Încă o problemă, care este discutată puțin în teoria dreptului penal, dar care merită a fi abordată, o constituie problema determinării *limitelor individualizării pedepsei* la stabilirea acesteia. Cu alte cuvinte, urmează a fi clarificată întrebarea dacă individualizarea pedepsei are careva limite sau este nelimitată? Așa, în conformitate cu alin. (1) art.75 CP al RM, la aplicarea pedepsei, aceasta urmează a fi individualizată în limitele fixate în Partea Specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții Generale a prezentului cod. Astfel, suntem de părerea că *limitele individualizării pedepsei* la stabilirea acesteia (în cazul în care nu este temei de a libera persoana de răspundere sau pedeapsă penală), sunt mărginite și se află în cadrul limitelor diferențierii acesteia, fie în limitele prevăzute de criteriile speciale de aplicare a pedepsei (art.79-82; 84, 85 CP al RM). În afară de aceasta, pedeapsa poate fi aplicată doar ținându-se cont de lista categoriilor de pedepse prevăzute de lege pentru persoanele fizice și juridice (art.62; 63 CP), precum și de limitele minimale și maximele prevăzute de lege în PG a CP pentru fiecare pedeapsă în parte. Anume de aceia, individualizând pedepsei, nu poate fi aplicată închisoarea pe un termen de 2 luni, sau muncă neremunerată în folosul comunității pe un termen de 50 de ore. Totodată la individualizarea pedepsei permanent trebuie să se respecte principiul egalității în fața legii.

Astfel, conchidem că *individualizarea pedepsei nu poate fi infinită, ea are limitele sale* [68, p.259-262].

Principiul individualizării pedepsei penale în Legea penală, este realizat în Capitolul VIII din CP al RM, intitulat - *Individualizarea pedepsei*. În alin. (1) art.75 CP din capitolul respectiv, legislatorul stabilește următoarele criterii generale de individualizare a pedepsei:

- 1) limitele de pedeapsă fixate în Partea specială a Codului penal;

- 2) dispozițiile Părții generale a Codului penal;
- 3) gravitatea infracțiunii săvârșite;
- 4) motivul infracțiunii săvârșite;
- 5) persoana celui vinovat;
- 6) circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea;
- 7) influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului;
- 8) condițiile de viață ale familiei celui vinovat.

Enumerarea are caracter exhaustiv.

Cu ajutorul acestor criterii legislatorul a urmărit îndeplinirea principiului individualizării pedepselor în justiția penală și totodată să asigure respectarea întocmai a principiului legalității.

La diferite etape a dezvoltării institutului individualizării pedepsei, elementele ce stau la baza acestuia erau denumite diferit. Astfel în art.36 CP al RM, în redacția Legii penale din 24.03.1961, legislatorul utilizat denumirea de *principii generale ale aplicării pedepsei*. La momentul de față, cum am mai menționat, legislatorul în alin. (1) art.75 CP, vorbește despre *criteriile generale de individualizare a pedepsei*.

În doctrina dreptului penal, la fel este discutabilă întrebarea privind conceptul criteriilor generale ale aplicării pedepsei, existând mai multe opinii referitor la această problemă.

Astfel, unii autori consideră că criteriile generale de individualizare a pedepsei sunt anumite norme sau principii referitoare la unele date sau elemente ce caracterizează ori sunt de natură să ajute la caracterizarea faptelor penale și a infractorilor și de aceea sunt prevăzute de lege ca mijloace de care trebuie să se folosească instanța de judecată la individualizarea pedepsei [23, p.386; 43, p.556]. Autorul Veliev S.A. este de părerea că principiile aplicării pedepsei sunt niște idei diriguitoare întărite în legea penală sau care rezultă din interpretarea acesteia, care stabilesc întreaga natură a sistemului de pedepse penale și de care se conduc instanțele de judecată la aplicarea pedepsei pe un caz concret [79, p.113].

În opinia noastră, neajunsul unei asemenea abordări constă în înlocuirea unei noțiuni - noțiunii de *principiu*, cu altă noțiune - noțiunea de *criteriu general* de individualizare a pedepsei. Delimitarea *principiilor* de *criteriile generale de individualizare a pedepsei* trebuie făcută atât după destinația și scopurile acestora, precum și după reglementarea lor în CP al RM. Suntem de părerea că, nu constituie un principiu, de exemplu acel fapt, că instanța de judecată trebuie să stabilească pedeapsa „în limitele fixate în Partea specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a prezentului cod ” etc.

Alți autori, definesc criteriile generale de individualizare a pedepsei ca fiind niște **elemente** consacrate ca atare prin lege de care judecătorul trebuie să țină sama în procesul de aplicare a

unei sancțiuni concrete persoanei care se face vinovată de săvârșirea unei infracțiuni sau fapte prevăzute de legea penală [35, p.426]. Nu suntem de acord și cu această afirmație din motivul, că reieșind din sensul său etimologic, cuvântul „*element*” înseamnă *parte componentă a unui întreg; parte care contribuie la formarea unui întreg*, etc. [34, p.273]. Astfel, deși criteriile generale de individualizare a pedepsei sunt destinate de a garanta concordanța dintre pedeapsa concretă stabilită de către instanța de judecată și caracterul și gradul prejudiciabil individual al infracțiunii concrete, precum și al persoanei concrete vinovate de săvârșirea infracțiunii, la fel și a asigura stabilirea unei pedepse legale, raționale și umane, totuși fiecare criteriu prezintă o entitate de sine stătătoare, iar individualizarea pedepsei nu reprezintă prin sine ceva întreg, ci constituie un anumit *proces*, ceea ce înseamnă mersul, *desfășurarea sau evoluția unui fenomen, a unui eveniment* etc. [ibidem].

În opinia altor autori, la baza individualizării pedepsei penale stau anumite **criterii**, după cum este stabilit și în art.75 CP al RM. De exemplu, Bajanov M.I., definește acești factori ca fiind „criterii stabilite de lege, de care trebuie să se conducă instanța de judecată la stabilirea pedepsei pe fiecare cauză penală concretă” [73, p.23].

Suntem de părerea, că este nereușită definirea a ceea ce stă la baza aplicării pedepsei penale ca fiind niște **criterii**. Astfel, reieșind din sensul etimologic al cuvântului, *criteriu* (fr. *critérium*) înseamnă *punct de vedere, principiu, normă pe baza căreia se face o clasificare, o definire, o apreciere* [160]. Procesul de individualizare, însă, nu constituie în sine o clasificare, de aceea termenul de criteriu în cazul dat, nu se potrivește.

Încă un grup de autori, tratează criteriile generale de individualizare a pedepsei ca fiind niște **reguli** de aplicare a pedepsei. De exemplu, O.A. Measnicov scrie: „Criteriile generale ale aplicării pedepsei constituie reguli, de care trebuie să se conducă instanța de judecată la determinarea pedepsei fiecărei persoane, ce a comis o faptă social-periculoasă” [128, p.8].

Susținem parțial această părere. Astfel, conform sensului său etimologic, cuvântul „*regulă*” (fr. *règle*) înseamnă – *normă, lege pe baza căreia are loc un proces, se desfășoară o activitate, sau se produce un fenomen* [159]. În cazul individualizării, anume este vorba de un anumit proces legat de stabilirea unei pedepse echitabile și întemeiate persoanei, ce a comis o faptă prevăzută de legea penală. În opinia noastră, prevederile alin. (1) art.75 CP al RM, care stabilesc că „*Persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea Specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții Generale a prezentului cod*”, constituie anume o regulă, pe care instanța de judecată este obligată să o respecte. Totodată, cum am mai menționat, pedeapsa trebuie să fie întemeiată. În același timp, în conformitate cu alin. (1) art.51 CP al RM, răspunderea penală a

persoanei presupune anumite temeiuri și anume, *temeiul real*, care este infracțiunea și *temeiul juridic*, care este componenta de infracțiune, de aceea, în cazul în care instanța de judecată a hotărât să aplice pedeapsa penală, față de persoana ce a comis infracțiunea, atunci alegerea categoriei și mărimii acesteia, la fel trebuie să fie întemeiată, adică să se bazeze pe anumite temeiuri.

Analizând sensul etimologic al cuvântului „*temei*” (din sl. temelī) care înseamnă *solid, serios; însemnat, important* [159] și suprapunându-l cu prevederile alin. (1) art.75 CP al RM și anume că la *stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvârșite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia*, vedem, că factorii menționați mai sus, au o importanță deosebită la stabilirea pedepsei, deoarece se referă la caracterul și gradul prejudiciabil individual al infracțiunii, precum și la gradul de pericol social al persoanei infractorului.

Astfel, fapta prejudiciabilă, precum și componenta infracțiunii constituie *temeiuri ai răspunderii penale*, iar factorii prevăzuți la art.75 CP al RM, constituie *temeiuri generale de aplicare a pedepsei*.

Analizând art.75 CP al RM, vedem că criteriile de care trebuie să se țină cont la stabilirea categoriei și termenului pedepsei constituie, orientări *obligatorii* pentru instanța de judecată, ele indicând direcția în care trebuie să fie căutate și constatate datele și elementele de individualizare. Caracterul obligatoriu rezultă direct din dispoziția imperativă a normei date, în care se folosește expresia „*judecata ține cont*”, ceea ce înseamnă, că la stabilirea pedepsei, instanța de judecată *este obligată* să țină seama de toate criteriile de individualizare arătate în textul legal. Astfel, stabilirea pedepsei fără a lua în considerație vre-unul dintre acești factori, va conduce la netemeinicia sau ilegalitatea pedepsei aplicate (art.444 alin. (1) p. 9) CPP al RM).

În același timp, criteriile prevăzute la art.75 CP, au caracterul de *reguli generale*, întrucât ele sunt menționate la modul general, având în vedere stabilirea pedepsei pentru infracțiunea săvârșită de către autor și dusă până la capăt (consumată) și nu cuprind particularitățile tuturor situațiilor și circumstanțelor eventual posibile, supuse aprecierii din partea judecății. Caracterul de *reguli generale* a criteriilor date, se manifestă și prin aceea, că de fapt, de ele se ține cont în toate cazurile de aplicare a măsurilor de constrângere cu caracter penal (pedepse, măsuri de constrângere cu caracter educativ), inclusiv și în situații în care ar fi aplicabile și unele criterii speciale de individualizare, (de exemplu, în cazul participației, tentativei și pregătirii de infracțiune, pluralității de infracțiuni etc.). Așa, de criteriile generale de individualizare a

pedepsei, la care se atribuie și *circumstanțele atenuante și agravante*, se ține cont în egală măsură atât la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei definitive în cazul unui cumul de infracțiuni, cât și în același rând, la stabilirea pedepsei pentru fiecare infracțiune în parte din cumulul respectiv de infracțiuni [69, p.170, 174]. La rândul său, varierea metodelor absorbției, adunării totale sau parțiale, la fel sunt forme de manifestare a individualizării, la baza căreia stau aceleași criterii generale prevăzute la art.75 CP.

O altă caracteristică a criteriilor generale este *pluralitatea* lor, în sensul că ele trebuie să fie luate în considerație de către instanța de judecată, toate împreună, *cumulativ*, individualizarea pedepsei neputând fi realizată prin folosirea numai a unuia sau a unora dintre temeiuri.

Astfel, *criteriilor generale de individualizare a pedepsei* le sunt specifice următoarele *trăsături caracteristice*:

- sunt *obligatorii* pentru instanța de judecată;
- au caracterul de *reguli generale*;
- trebuie să fie luate în considerație de către instanța de judecată, doar toate împreună, *cumulativ*.

În așa mod, **criteriile generale de individualizare a pedepsei** sunt anumite reguli și temeiuri generale stabilite de lege, de care instanța de judecată trebuie să țină cont în mod obligatoriu, *cumulativ*, la determinarea categoriei și cuantumului pedepsei, *fiecărei persoane ce a comis o faptă prejudiciabilă prevăzută de legea penală*.

Unul din principalele criterii de individualizare a pedepsei penale, de care instanța de judecată trebuie să țină cont în mod obligatoriu, la determinarea categoriei și cuantumului pedepsei, îl constituie *circumstanțele atenuante și agravante*. Însă, analizând aceste circumstanțe în calitate de criteriu al individualizării pedepsei *sub aspectul obligativității* lor, observăm că circumstanțele atenuante se deosebesc de cele agravante. Astfel, circumstanțele atenuante se iau în considerație la stabilirea pedepsei indiferent de perceperea lor subiectivă (conștientizare) de către vinovat, de aceea pentru a fi luate în considerație este suficient ca instanța de judecată să constate efectiv existența lor. Altfel stau lucrurile când este vorba despre circumstanțele agravante: în afară de constatarea prezenței lor pe cauza penală, instanța de judecată trebuie să stabilească și atitudinea subiectivă a vinovatului față de asemenea circumstanțe [62, p.166-168]. În opinia noastră, dacă astfel de circumstanțe există doar formal, adică în esență nu influențează asupra sporirii pericolului social din motiv că vinovatul nu conștientiza faptul că comite infracțiunea cu circumstanțe agravante, atunci ele nu pot fi luate în considerație la aplicarea pedepsei. De exemplu, infracțiunea a fost comisă în timpul unei calamități naturale (alin. (1), lit. m) art.77 CP), însă infractorul la săvârșirea crimei nu a profitat de această stare. În așa caz,

agravarea pedepsei nu va fi întemeiată.

În legea penală a RM și anume, în art.7 CP, este reglementat principiul individualizării răspunderii penale și pedepsei penale, care stabilește că *„La aplicarea legii penale se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală”*.

După cum menționează unii autori, circumstanțele atenuante și agravante constituie niște factori ce se referă la persoana vinovatului și fapta comisă [73, p.39]. În așa mod, în opinia noastră, *circumstanțele atenuante și agravante*, de rând cu *gravitatea infracțiunii săvârșite și persoana celui vinovat*, constituie criterii de bază a individualizării pedepsei, deoarece anume aceste trei criterii se referă la caracterul și gradul prejudiciabil al faptei și/sau al persoanei vinovatului și au influență hotărâtoare la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei în fiecare caz în parte.

În Codul penal precedent (în redacția Legii din 24.03.1961), în unele cazuri era prescris de a ține cont de: caracterul și gradul pericolului social al infracțiunii, de persoana vinovatului și de alte circumstanțe ale cauzei (art.23 alin. 7; 24¹ alin. 1; 36; 44¹ alin. 1 CP al RM, în redacția Legii din 24.03.1961), adică *„circumstanțele cauzei”* includeau în sine pe lângă alte circumstanțe, la fel și pericolul social (gradul prejudiciabil) al faptei săvârșite și persoana vinovatului. În alte cazuri (art.32 alin. 1, 43 alin. 5 CP al RM, în redacția Legii din 24.03.1961) situația amintește prevederile alin. (1) art.7 al actualului CP al RM, în care este prescris, că la aplicarea legii penale *se ține cont de caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite, de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea penală*. Însă, în cazul unei asemenea abordări a problemei, se prezumă, că „persoana celui vinovat” și „gradul prejudiciabil al infracțiunii săvârșite”, sunt scoase în afara limitelor noțiunii de *„circumstanțe ale cauzei”*, și reprezintă noțiuni *egale* între ele după importanța sa. În același timp, analizând circumstanțele enumerate la art.76, 77 CP, în actuala redacție, observăm, că multe din ele se află în afara limitelor componenței de infracțiune, și caracterizează comportamentul persoanei vinovate, atât până, cât și după săvârșirea faptei, adică se află în afara limitelor circumstanțelor nemijlocite ale cauzei. De aici, ajungem la concluzia că noțiunea de „circumstanțe ale cauzei” și „circumstanțe atenuante și agravante” *nu coincid după conținut*, iar ultimele, în aspectul cercetat, au un conținut mai larg.

Totodată, suntem de părerea că pentru a aplica o pedeapsă echitabilă și umană, este necesar să înțelegem just raportul dintre criteriile generale de individualizare a pedepsei. În legătură cu faptul dat, apare întrebarea, dacă respectivele criterii au un conținut propriu, adică sunt oare ele de sine stătătoare, fie se condiționează unul pe altul, fie împreună constituie un tot

întreg?

Analizând din punct de vedere gramatical norma art.75 alin. (1) CP, observăm că „gravitatea infracțiunii săvârșite”, „persoana celui vinovat” și „circumstanțele atenuante și agravante”, sunt indicate separat și prin aceasta legislatorul, în opinia noastră, accentuează inadmisibilitatea confundării sau echivalării acestor noțiuni. În același timp, reieșind din faptul că *circumstanțele atenuante și agravante*, caracterizează fie infracțiunea, fie persoana celui vinovat, fie concomitent infracțiunea și persoana celui vinovat, la prima vedere, putem să ne îndoim de faptul că ele, de rând cu *gravitatea infracțiunii săvârșite* și *persoana celui vinovat*, constituie criterii aparte de individualizare a pedepsei. Sinestătornicia *gravității infracțiunii săvârșite*, a *persoanei celui vinovat* și a *circumstanțelor atenuante și agravante*, ca criteriu de individualizare a pedepsei, în opinia noastră *nu poate fi absolută, ea este relativă*. Totodată, dacă nu vom aprecia corect coraportul dintre aceste criterii de individualizare a pedepsei, atunci într-adevăr putem ajunge la concluzia că *gravitatea infracțiunii săvârșite* și *persoanei celui vinovat*, includ în sine circumstanțele *atenuante și agravante* și nu este necesar să fie incluse în lege în calitate de criteriu de individualizare separat, sau invers, putem ajunge la concluzia, de a exclude din cercul criteriilor de individualizare a pedepsei *gravitatea infracțiunii săvârșite* și *persoana celui vinovat*, lăsând doar *circumstanțele atenuante și agravante*, întrucât toate cele mai importante semne ale faptei și a persoanei ce a comis-o, deja sunt luate în considerație de către legislator la construirea componentelor de infracțiuni.

În opinia noastră, sensul stabilirii în lege a *circumstanțelor atenuante și agravante*, în calitate de criteriu de sine stătător de individualizare a pedepsei, constă în importanța practică a acestui pas și anume, orientează organele judecătorești, să țină cont la stabilirea pedepsei, de cele mai importante circumstanțe care se întâlnesc în viața cotidiană (tipice), ce se referă la gradul prejudiciabil al infracțiunii și la pericolul social al persoanei vinovatului, datorită cărui fapt, influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

Aici este important de înțeles că majoritatea circumstanțelor atenuante și agravante pot să nu se refere nemijlocit la semnele componentei infracțiunii, fie să caracterizeze persoana vinovatului (de exemplu: ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea (lit. g) alin. (1) art.76 CP), săvârșirea infracțiunii cu folosirea încrederii acordate(art.77 alin. (1) lit. n) CP) ș. a.), însă instanța de judecată trebuie să țină cont de ele la stabilirea pedepsei, în virtutea aceluia fapt că ele, fără a caracteriza nemijlocit infracțiunea și persoana vinovatului, totuși influențează gradul prejudiciabil al lor, iar în cele din urmă influențează individualizarea pedepsei.

Analizând coraportul dintre noțiunile „circumstanțele atenuante și agravante” și „gravitatea

infracțiunii săvârșite”, în opinia noastră, mai întâi de toate trebuie studiată legătura între componența infracțiunii și circumstanțele atenuante și agravante. Considerăm că între aceste noțiuni este o legătură strânsă. Astfel, art.15 CP, stabilește că gradul prejudiciabil al infracțiunii se determină conform semnelor ce caracterizează elementele infracțiunii: obiectul, latura obiectivă, subiectul și latura subiectivă. În alin. (1) art.51 CP, este stabilit că prezența în fapta persoanei a semnelor componenței de infracțiune, constituie temei al răspunderii penale, iar prin urmare și un temei de aplicare a pedepsei. În același timp, categoria și mărimea pedepsei este determinată inclusiv, de circumstanțele atenuante și agravante. În acest context, în cazul în care o circumstanță atenuantă sau agravantă este prevăzută de norma PS în calitate de semn calificativ al componenței de infracțiune, atunci lipsa acestui semn ar însemna lipsa componenței de infracțiune, în timp ce lipsa circumstanței atenuante sau agravante, ce urmează a fi luată în considerație la aplicarea pedepsei de rând cu semnele componenței de infracțiune, nu înseamnă lipsa componenței de infracțiune ci doar influențează alegerea de către instanță a categoriei și cuantumului pedepsei. Totodată, circumstanțele atenuante și agravante caracterizează diferite aspecte ale comportamentului criminal care se află în afara componenței de infracțiune, cum ar fi: comportamentul preinfracțional și postinfracțional. În așa mod, rămânând în afara limitelor componenței de infracțiune, ele la fel influențează individualizarea pedepsei deoarece determină gradul prejudiciabil al comportamentului criminal.

Cu referire la coraportul dintre noțiunile „circumstanțele atenuante și agravante” și „persoana celui vinovat”, în literatura de specialitate întâlnim părerea, conform căreia instanța de judecată, la aplicarea pedepsei, trebuie să țină cont de datele ce se referă la persoana vinovatului, indiferent de faptul dacă ele sunt sau nu, indicate în listele legale (alin. (1) art.76; alin. (1) art.77 CP) [79, p.233]. Parțial nu putem fi de acord cu această părere deoarece, în opinia noastră, la stabilirea pedepsei au importanță doar acele semne, trăsături și calități ale persoanei, ce determină pericolul social al acesteia. Totodată, atât în calitate de semne ce caracterizează persoana vinovatului, cât și în calitate de circumstanțe atenuante și agravante, pot apărea doar datele care vădesc despre pericolul social mai mare sau mai mic al persoanei vinovatului. De aici, apare întrebarea: dacă unele și aceleași date, pot fi luate în considerație la aplicarea pedepsei atât ca semn ce caracterizează persoana vinovatului cât și în calitate de circumstanță ce atenuază sau agravează răspunderea și pedeapsa penală și ca urmare, dublu, fie să micșorăm, fie să mărim gradul pericolului social ? Considerăm că nu.

Potrivit unei alte păreri expuse în doctrina penală, *pericolul social al persoanei vinovatului* se compune din cumulul circumstanțelor cauzei ce atenuază și agravează pedeapsa, precum și din totalitatea altor calități a persoanei, ce țin de datele social-demografice și psihofiziologice ale

acesteia [131, p.57-60]. Ideea dată, în opinia noastră la fel nu este convingătoare, deoarece duce la suprapunerea criteriilor generale de aplicare a pedepsei, iar în cele din urmă dă temei pentru a argumenta posibilitatea aplicării pedepsei doar după semnul pericolului social al persoanei vinovatului, lipsind circumstanțele atenuante și agravante ca criteriu de individualizare, de importanță de sine stătătoare.

În așa mod, fiecare dintre cele trei criterii de individualizare își are rolul și ponderea sa, operând distinct în raport cu celelalte criterii, în procesul individualizării pedepsei penale. La individualizarea pedepsei, instanța de judecată trebuie să le aibă în vedere pe toate, evaluându-le pe fiecare și dându-le semnificația care li se cuvine. Aici nu este vorba de o contopire a lor, ci de o apreciere în ansamblu și care se va reflecta într-o pedeapsă unică și adecvată tuturor cerințelor și datelor particulare ale cazului judecat.

Este de menționat și faptul că în cazul săvârșirii infracțiunii de către un minor, legea penală a RM nu prevede o reglementare separată, specială a individualizării pedepsei, ceea ce în opinia noastră este un neajuns al legii penale. De exemplu, în art.100 CP al României este reglementat modul de aplicare a pedepsei față de minorii care au împlinit vârsta răspunderii penale, la fel și normele prevăzute la art.88, 89 CP al Federației Ruse, stabilesc un sistem de pedepse aparte pentru minori, la fel stabilesc reguli și temeiuri speciale de aplicare a pedepsei minorilor.

În legea penală a RM, și anume alin. (3) art.75 CP al RM, este stabilit că pentru săvârșirea unei infracțiuni ușoare sau mai puțin grave, pedeapsa se aplică minorului numai dacă se apreciază că luarea măsurii cu caracter educativ nu este suficientă pentru corectarea minorului. Conform alin. (1), lit. b) art.76 CP, la stabilirea pedepsei se consideră circumstanțe atenuante săvârșirea infracțiunii de către un minor, iar în alin. (1) al art.79 CP al RM, este stabilit că minoratul persoanei care a săvârșit infracțiunea se consideră circumstanță excepțională.

În p. 10, 19, 20 din Hot. Plen. CSJ a RM „Despre practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației în cadrul examinării cauzelor privind infracțiunile săvârșite de minori” nr. 37 din 12.11.1997 [41], era menționat că instanțele judecătorești trebuie să acorde atenție deosebită datelor cu privire la persoana inculpatului minor, condițiilor lui de trai și de educație, motivelor infracțiunii, la fel și cauzelor și condițiilor care au contribuit la săvârșirea ei. La stabilirea pedepsei minorilor instanțele judecătorești vor ține cont de faptul că pedeapsa pentru asemenea persoane în mare măsură trebuie să fie subordonată scopului de corectare și reeducare a celor vinovați și prevenirii săvârșirii de noi infracțiuni. Este necesar de a exclude din practica judiciară cazurile de aplicare neîntemeiată pentru minori a pedepsei de privare de libertate pe un termen scurt, când în conformitate cu legea lor li se poate aplica o pedeapsă neprivativă de libertate. În cazul stabilirii pedepsei minorului pentru săvârșirea unor infracțiuni grave instanțele

judecătorești sunt obligate, să țină cont nu numai de caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii săvârșite, ci și de persoana celui vinovat și de circumstanțele cauzei care atenuează sau agravează răspunderea, cât și de cauzele și condițiile ce au contribuit la săvârșirea infracțiunii. Instanțele judecătorești nu trebuie să admită cazuri de aplicare a pedepsei penale față de minorii care au săvârșit o infracțiune ce nu prezintă un mare pericol social, dacă corectarea și reeducarea lor poate fi obținută pe calea aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ.

Totodată, în p. 19, 20, din Hot. Plen. CSJ a RM „Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii”, nr. 39 din 22.11.2004 [42], prin care a fost abrogată Hotărârea Plenului menționată mai sus, este explicat că la adoptarea sentinței în cauza minorului, este necesar de examinat posibilitatea liberării de pedeapsa penală în conformitate cu dispozițiile art. 93 Cod penal sau suspendarea condiționată a executării pedepsei în conformitate cu dispozițiile art. 90 Cod penal. În acest context, urmează să se întreprindă toate măsurile prevăzute de lege pentru a aplica inculpatului minor pedeapsa nonprivativă de libertate, sau pentru a-i stabili o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege (art.79 Cod penal). La individualizarea pedepsei minorului, pe lângă criteriile enunțate în art.75 Cod penal (gravitatea infracțiunii săvârșite, motivul acesteia, persoana celui vinovat, circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, condițiile de viață ale familiei acestuia) este necesar de a ține cont și de circumstanțele enunțate în art.475 CPP, stabilite de instanța de judecată. Conform art.76 lit. b) Cod penal, la stabilirea pedepsei, săvârșirea infracțiunii de către un minor se consideră circumstanță atenuantă. Reieșind din prevederile art.385 CPP, la stabilirea pedepsei minorului se iau în considerație și recomandările serviciului de resocializare, expuse în raportul anchetei sociale.

Legislația procesual-penală la fel stabilește o procedură aparte în cazurile privind minorii [28, art.474-487]. În acest sens, conform art.475 CPP al RM, în cadrul urmăririi penale și judecării cauzei penale privind minorii, afară de circumstanțele prevăzute în art.96 CPP și în special în afară de circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului (p. 2) alin. (1) art.96 CPP al RM), urmează a se stabili:

- 1) vârsta minorului (ziua, luna, anul nașterii);
- 2) condițiile în care trăiește și este educat minorul, gradul de dezvoltare intelectuală, volitivă și psihologică a lui, particularitățile caracterului și temperamentului, interesele și necesitățile lui;
- 3) influența adulților sau a altor minori asupra minorului;
- 4) cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea infracțiunii.

Toate aceste circumstanțe care urmează a fi stabilite de către instanța de judecată, de fapt,

nu sunt altceva decât *criterii speciale (suplimentare) de individualizare a pedepsei*, pe care instanța de judecată este obligată să le stabilească din punct de vedere procedural.

Astfel, examinarea cauzelor penale privind minorii au specificul său determinat de particularitățile subiectului infracțiunii, iar *minoratul persoanei infractorului constituie o circumstanță atenuantă specială ce micșorează esențial gravitatea faptei în coraport cu persoana celui vinovat și constituie o situație specială de stabilire a pedepsei*.

În acest sens, Codul penal al RM trebuie să fie în concordanță și cu normele internaționale referitoare la drepturile copilului și anume: Ansamblul de reguli minime ale ONU cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing) adoptate prin Rezoluția 40/33 din 29.11.1985; Normele ONU pentru protecția minorilor privați de libertate, adoptate prin Rezoluția 45/113 din 14.12.1990; Recomandarea REC (2003) 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre cu privire la noile modalități de tratare a delicvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei la 24.09.2003 [33] ș. a..

De aceea, în opinia noastră este necesar a introduce în Codul penal al RM o normă aparte în care să fie reglementate criteriile speciale de stabilire a pedepsei penale infractorului minor.

3.2. Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale. Efectele circumstanțelor atenuante și agravante

În legea penală și anume în alin. (1) art.76, alin. (1) art.77 CP RM, sunt stabilite circumstanțele atenuante și agravante care trebuie să fie luate în considerație de către instanța de judecată la stabilirea pedepsei. Aceste circumstanțe au fost enumerate în Capitlul 2, p. 2.2 din prezenta lucrare. Totodată, conform alin. (2) art.76 CP RM, la stabilirea pedepsei, instanța de judecată poate considera ca fiind drept atenuante și alte circumstanțe, neprevăzute la alin. (1) art.76 CP RM, însă care vădesc un grad prejudiciabil mai mic al infracțiunii, cât și un grad de pericol social mai mic al persoanei vinovatului.

Este important să menționăm, că *circumstanțele atenuante*, după natura lor, influențează la stabilirea pedepsei penale indiferent de perceperea lor subiectivă de către persoana vinovatului. Principalul este ca ele să influențeze în cazul concret gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau pericolului social al persoanei vinovatului. Deaceea, pentru a lua în considerație la stabilirea pedepsei circumstanțele atenuante, este suficient ca instanța de judecată să constate efectiv existența și prezența lor pe cauza penală concretă [62, p.166-168].

Altfel stau lucrurile când este vorba despre circumstanțele agravante și anume, în afară de fixarea trăsăturilor lor obiective, instanța de judecată trebuie să clarifice și atitudinea subiectivă a vinovatului față de asemenea circumstanțe, adică pentru a incrimina circumstanțele agravante persoanei vinovate de comiterea infracțiunii, este necesar de a constata, că infractorul își dădea

seama despre faptul, că săvârșește infracțiunea în prezența circumstanței sau circumstanțelor agravante prevăzute de lege.

Deci, trebuie de recunoscut că în cazurile când persoana nu-și dădea seama, și cu atât mai mult nici nu putea și nu trebuia să-și dea seama de existența caracterului agravant al circumstanțelor care în mod obiectiv influențează gradul prejudiciabil al infracțiunii, ultimele nici într-un caz nu pot fi incriminate, și să agraveze răspunderea. La așa o concluzie ajungem, reieșind atât din conținutul art.20 CP al RM (fapta săvârșită fără vinovăție (cazul fortuit)), cât și bazându-ne pe *principiul vinovăției*, în conformitate cu care persoana este supusă răspunderii penale și pedepsei penale numai pentru fapte săvârșite cu vinovăție (conținutul principiului vinovăției corespunde prevederilor art.6 alin. (1) CP al RM). Așa, de exemplu, în cazul în care persoana vinovată de comiterea infracțiunii nu conștientiza și nu putea să conștientizeze, faptul că, pricinuieste prin infracțiune urmări grave sau că fapta este îndreptată împotriva unui minor sau a unei femei gravide, atunci instanța de judecată nu este în drept să facă trimitere la art.77 alin. (1) lit. b), e) CP RM, chiar dacă astfel de circumstanțe există [ibidem].

Totodată, în opinia noastră, unele circumstanțe agravante din cele enumerate în alin. (1) art.77 al CP, pot avea un caracter subiectiv specific și anume: unele din ele pot presupune în calitate de temei obligatoriu de înăsprire a răspunderii - conștientizarea de către infractor a conținutului circumstanței respective, iar altele pot agrava răspunderea și atunci când cel vinovat trebuia și putea să-și dea seama despre existența circumstanțelor de acest ordin, și despre conținutul lor antisocial (de exemplu în cazul săvârșirii infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit (art.77 alin. (1) lit. i) CP RM).

Aceste concluzii rezultă din faptul că circumstanțele prevăzute de lege care atenuează sau agravează răspunderea penală a făptuitorului, constituie obiect al probării și instanța de judecată este obligată să constate dacă partea acuzării a dovedit existența lor (art. 96 alin. (1) p. 2); 385 alin. (1), p. 6); 394 alin. (1), p. 3) CPP). Este de menționat faptul că enumerarea circumstanțelor agravante prevăzute de lege în art. 77 CP, are caracter exhaustiv, de aceea instanța de judecată la individualizarea pedepsei, nu este în drept să recunoască ca agravante alte circumstanțe, care nu sunt prevăzute de lege. În același timp, datele, stările, situațiile, împrejurările, calitățile, de ordin obiectiv și subiectiv menționate la alin. (1) art. 77 CP, pot fi considerate drept circumstanțe agravante, doar în cazul în care nu sunt incluse în componența infracțiunii în calitate de semne obligatorii a laturii obiective a componenței de infracțiune respectivă, de aceea, ele nu influențează calificarea faptei, ci doar agravează pedeapsa în limitele sancțiunii normei Părții Speciale a CP prevăzute pentru infracțiunea concretă săvârșită.

La stabilirea pedepsei, pot fi recunoscute drept circumstanțe agravante numai acele împrejurări, care sunt strict prevăzute de lege, stabilite de organele de urmărire penală și incluse în conținutul rechizitoriului (art. 296 alin. (2) CPP). În cazul în care vreuna din circumstanțe agravante enumerate în art.77 CP imputată inculpatului, fiind cercetată în ședință judiciară, nu și-a găsit confirmare, aceasta urmează a fi exclusă din învinuire, din oficiu, de către instanța de judecată, cu indicarea motivelor în partea descriptivă a sentinței [162].

Totodată, în opinia noastră, în cazul în care circumstanța agravantă prevăzută la art. 77 alin. (1) lit. c) CPP, nu a fost indicată în rechizitoriu, instanțele judecătorești la stabilirea pedepsei pot recunoaște această circumstanță ca agravantă, doar în cazul modificării acuzării în ședința de judecată în sensul agravării ei, în condițiile stabilite de art. 326 alin. (2) CPP, în cazul în care în cadrul judecării cauzei, se va constata că infracțiunea incriminată a fost comisă în coparticipare cu altă persoană care a fost scoasă neîntemeiat sau ilegal de sub urmărire penală și dacă *săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație* a fost indicată ca circumstanță agravantă în noua învinuire.

Sistemele legislațiilor penale ale unor țări formulează regulile ce stabilesc în mod concret *caracterul și gradul influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei*, la fel stabilesc ordinea, și modul în care trebuie să țină cont instanța de judecată de circumstanțele cauzei în momentul alegerii măsurii de înrăurire juridico-penală. Asemenea prevederi găsim în art.76 al CP al României, art.62 CP al Federației Ruse, art.65 CP al Elveției, art.49 CP al Germaniei, art.66 p. 2)- 4) CP al Spaniei [30, p.46; 148, p.29-30; 151, p.40; 150, p.124; 146, p.149].

Legislația penală în vigoare a Republicii Moldova, nu prevede astfel de reguli stricte. Sigur că reieșind din sensul termenilor folosiți în art.76, 77 a Codului penal, reiese că circumstanțele atenuante scad, ușurează pedeapsa, iar cele agravante, din contra, o măresc, o agravează. Inșă suntem de părerea că pentru ca activitatea instanței de judecată privind aplicarea pedepsei să se bazeze pe o temelie științifică dură, o singură constatare a direcției influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei, nici pe departe nu este suficientă. Este necesar ca judecătorul să-și imagineze clar următoarele momente: dacă aceste circumstanțe influențează indispensabil categoria și mărimea pedepsei, dacă da, atunci în ce măsură; poate oare să fie stabilită o pedeapsă maximă în cazul în care sunt prezente circumstanțele atenuante și o pedeapsă minimă - în cazul existenței circumstanțelor agravante; referitor la care pedeapsă instanța de judecată trebuie să facă atenuarea sau agravarea – la cea principală, la cea complementară sau la ambele feluri de pedepse, precum și alte momente. Aceste întrebări importante ce țin de

stabilirea pedepsei penale nu sunt clarificate în teoria dreptului penal [60, p.336-340], iar tratarea lor în practica judiciară, în opinia noastră este superficială [162].

Legea penală a RM, stabilește criteriile de care trebuie să țină cont instanța de judecată la stabilirea pedepsei, adică legea, oferă răspuns doar la întrebarea: *ce trebuie de luat în considerație la stabilirea pedepsei ?* Inșă, în lege nu găsim răspuns la întrebarea *cum, în ce mod, în ce ordine și volum, în ce măsură* instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele cauzei pentru a nu admite greșeli la stabilirea pedepsei. Cu alte cuvinte, legea nu oferă răspuns la întrebarea - *care este mecanismul luării în considerație a circumstanțele atenuante și agravante la stabilirea pedepsei?* A se baza în întregime doar pe conștiința de drept și pe propria convingere a judecătorului, ca pe un oarecare mijloc universal, ce garantează alegerea și numirea unei pedepse echitabile, credem că nu este chiar corect: ca un garant subiectiv, conștiința de drept și propria convingere, apar doar în cumul cu puțința judecătorului de a aplica corect legea și de a stabili corect pedeapsa. Cercetând această problemă, putem să ne axăm pe poziția autorului I.S. Noi, care și-a expus opinia că „în general este imposibil de a întemeia din punct de vedere logic stabilirea pedepsei concrete pentru infracțiunea concretă” [132, p.85], judecătorul numește pedeapsa în esență de pe poziția emotivă. În așa caz clarificarea întrebărilor abordate își pierde orice importanță.

În opinia noastră, activitatea privind stabilirea pedepsei penale, cere de la judecător o gândire logică și o analiză profundă a cauzei penale, la fel necesită nu numai formarea unei impresii generale în urma studierii materialelor dosarului, dar și chibzuirea asupra grupurilor de circumstanțe și și asupra fiecărei circumstanțe în parte, într-o anumită consecutivitate, pentru a nu scăpa cu vederea unele din ele. Susținem că activitatea instanței de judecată ce ține de stabilirea pedepsei este nu numai emoțională, dar și rațională, logică, ea se supune anumitelor legi ale logicii și poate fi înfăptuită în conformitate cu anumite reguli. Anume datorită acestui fapt, legislatorul impune instanței de judecată obligația de a soluționa în sentință într-o anumită consecutivitate unele chestiuni ca de exemplu: dacă inculpatul trebuie să fie pedepsit pentru infracțiunea săvârșită; dacă există circumstanțe care atenuază sau agravează răspunderea inculpatului și care anume; ce măsură de pedeapsă urmează să fie stabilită inculpatului; dacă măsura de pedeapsă stabilită inculpatului trebuie să fie executată de inculpat sau nu (art.385 alin. (1) p. 5) - 8) CPP al RM), la fel impune obligativitatea instanței de judecată, de a indica în partea descriptivă a sentinței circumstanțele care *atenuază sau agravează răspunderea* (art.394 alin. (1) p. 3) CPP al RM), precum și obligația de a motiva următoarele: stabilirea pedepsei cu închisoare, dacă sancțiunea legii penale prevede și alte categorii de pedepse; aplicarea unei

pedepse mai ușoare decât cea prevăzută de lege; aplicarea unei condamnări cu suspendarea condiționată a executării pedepsei (art.394 alin. (2) p. 1) - 3) CPP al RM) etc.

Aceste prevederi legale bazate pe faptul că activitatea judecătorească ce ține de stabilirea pedepsei penale trebuie să fie una logică și rațională, asigură o atitudine uniformă a tuturor judecătorilor față de stabilirea pedepsei, precum și oferă posibilitatea verificării corectitudinii stabilirii măsurii de înrâurire juridico-penală. Din acest punct de vedere, în practica judiciară este nevoie de exactitate, claritate și temeinicie științifică a sentințelor.

Astfel, concluzionăm că activitatea judiciară ce ține de stabilirea pedepsei în realitate poartă un caracter logic, rațional și se supune reglementării juridice.

Totodată, în opinia noastră, activitatea judecătorului privind constatarea *circumstanțelor atenuante și agravante*, iar ulterior atenuarea sau agravarea pedepsei, trebuie să aibă anumite limite, adică să fie limitată de anumite reguli stabilite de lege, ceea ce ar contribui la întărirea principiului *supunerii judecătorilor numai legii* consfințit în alin. (2) al art.26 CPP al RM, iar principiul judecării cauzei penale și aprecierii probelor *după propria convingere* a judecătorului ar putea fi exclus din legea procesual-penală sau cel puțin ar trece pe planul doi, deoarece în opinia noastră, indiferent de convingerile pe care și le-a format judecătorul, el trebuie să judece cauza, să aprecieze probele, să califice fapta sau faptele infractorului, să stabilească pedeapsa precum și să o atenueze sau să o agraveze doar în conformitate cu legea. Aici reiterez, că fiecare circumstanță atenuantă sau agravantă, constituie obiectul probării în procesul penal (art.96 alin. (1) p. 2) CPP al RM). Astfel, aceste circumstanțe pot fi puse la baza sentinței judecătorești, doar cu condiția că este dovedită cu certitudine prezența lor pe cauza penală.

În așa mod, în lumina celor expuse, considerăm că în activitatea sa privind evaluarea circumstanțelor atenuante și agravante, instanțele de judecată trebuie să se conducă de următoarele reguli:

1. Regula privind ordinea sau consecutivitatea în care instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele cauzei la stabilirea pedepsei.

În conformitate cu art.75 al CP al RM, la stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată ține cont de gravitatea infracțiunii săvârșite, de motivul acesteia, de persoana celui vinovat, de circumstanțele cauzei care atenuează ori agravează răspunderea, de influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și de condițiile de viață ale familiei acestuia. De aceia, numeroasele circumstanțe, ce urmează a fi luate în considerație de către instanța de judecată, trebuie în primul rând, să fie grupate, recunoscându-le fie ca circumstanțe atenuante sau agravante, fie ca circumstanțe ce se referă la celelalte criterii de individualizare a pedepsei (gravitatea infracțiunii săvârșite; motivul acesteia; persoana celui

vinovat; influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului; condițiile de viață ale familiei acestuia) [63, p.292-302].

Dar, care este ordinea în care trebuie să se țină cont de aceste circumstanțe în procesul stabilirii pedepsei? Legislația penală a RM în vigoare, nu conține răspuns la această întrebare. Însă, reieșind din sensul conținutului fiecăruia din criteriile aplicării pedepsei enumerate în art.75 al CP al RM și din consecutivitatea descrierii lor în lege (art.75 – 77 CP), este rațional a stabili următoarea ordine de evidență a circumstanțelor cauzei:

În primul rând, instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele ce se referă la celelalte temeuri de individualizare a pedepsei, decât circumstanțele atenuante și agravante, în următoarea consecutivitate:

- a) circumstanțele ce se referă la gravitatea infracțiunii săvârșite;
- b) circumstanțele ce se referă la motivul acesteia;
- c) circumstanțele ce se referă la persoana celui vinovat;
- d) circumstanțele ce se referă la influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului;
- e) circumstanțele ce se referă la condițiile de viață ale familiei vinovatului [ibidem].

În al doilea rând instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele atenuante și agravante, în următoarea consecutivitate:

- a) circumstanțele atenuante și agravante legale (alin. (1) art.76 alin. (1); 77 CP RM);
- b) alte circumstanțe, neprevăzute la alin.(1) art.76 CP, considerate drept circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în temeiul alin. (2) art.76, CP RM, care influențează gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau gradul de pericol social al persoanei vinovatului, fie sunt recunoscute ca fiind atenuante reieșind din principiul umanismului.

circumstanțele recunoscute ca fiind atenuante, în baza dreptului acordat prin lege instanței de judecată (alin. (2) art.76, CP RM) și care influențează gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau gradul de pericol social al persoanei vinovatului, fie sunt recunoscute ca fiind atenuante reieșind din principiul umanismului.

2. Regula privind criteriile aprecierii influenței circumstanțelor cauzei asupra pedepsei.

Stabilind consecutivitatea aprecierii circumstanțelor cauzei, este necesar de rezolvat problema *criteriului* care trebuie să fie pus la baza procesului de apreciere a influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei și anume: cel *cantitativ* ori cel *calitativ*. Cu alte cuvinte trebuie oare instanța de judecată să reiasă numai din faptul, în ce cantitate sau număr sunt prezentate pe cauză circumstanțele ce atenuează sau agravează pedeapsa, fie că este important și acel fapt, în ce măsură influențează ele asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii,

precum și asupra pericolului social al persoanei infractorului, adică, ce schimbări suferă gradul prejudiciabil, odată cu apariția unei sau altei circumstanțe. Or, se poate întâmpla ca o singură circumstanță să influențeze gradul prejudiciabil al infracțiunii într-o măsură mai mare decât un cumul de alte circumstanțe ale cauzei, influențând respectiv și stabilirea unei pedepse mai aspre sau mai blânde.

Cercetând acest aspect al problemei, observăm în Codul penal al Spaniei - p. 2) art.66, este stabilită obligațiunea instanței de judecată de a aplica pedeapsa la limita minimă a sancțiunii, dacă sunt prezente *una sau mai multe* circumstanțe atenuante. În p. 3) al aceleiași norme este stabilit că instanța de judecată va aplica pedeapsa la limita maximală a sancțiunii, dacă sunt prezente *una sau mai multe* circumstanțe agravante. În același timp, conform p. 4) art. 66 Codul penal al Spaniei, prevede că dacă există *două și mai multe* circumstanțe atenuante, instanțele pot aplica pedeapsa cu una sau două trepte mai puțin decât este stabilit de lege [146]. În așa mod, este simplu să concluzionăm că în legislația penală a Spaniei, la baza aprecierii influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale stă *criteriul cantitativ*.

Analizând art.78 CP RM, observăm că legislația penală a RM, la fel încearcă să reglementeze efectele circumstanțelor atenuante și agravante, legiferând dreptul instanței de judecată de a stabili pedeapsa penală într-un anumit mod. Totodată, alin. (1) și (2) al art.78 CP RM, prevede: „În cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează.....”. La fel și alin. (3) al art.78 CP RM, prevede: „În cazul în care există circumstanțe agravante se poate aplica pedeapsa maximă prevăzută la articolul corespunzător din Partea specială a prezentului cod”. Interpretând din punct de vedere gramatical aceste prevederi legale, tragem concluzia că legislatorul impune anumite efecte, doar în cazul când sunt prezente mai multe circumstanțe atenuante sau agravante, dar nu și atunci când există o singură circumstanță atenuantă sau agravantă, ceea ce înseamnă că și în legislația penală a RM la baza aprecierii influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale stă *criteriul cantitativ*. Același lucru se întâmplă și în practica judiciară a Republicii Moldova. Așa, de exemplu, în p. 10 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013, este menționat următoarele: „Reducerea pedepsei în cazurile prevăzute de lit. a) sau b) trebuie să fie în raport cu numărul circumstanțelor atenuante stabilite de instanța de judecată. O pedeapsă, redusă până la minimul prevăzut de sancțiune, se consideră echitabilă atunci când s-au constatat un cumul de circumstanțe atenuante din cele enumerate la art.76 Cod penal” [162].

Referindu-ne la acest aspect al problemei, considerăm că nu este corect de a pune la baza aprecierii influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale doar *criteriul cantitativ*. Astfel, spre exemplu, în CP al Germaniei (art.49, 50) [150], precum și în CP al Elveției (art.64) [151], instanța de judecată procedează la atenuarea sau agravarea pedepsei, reieșind în special, din *conținutul* circumstanțelor atenuante și agravante.

Referitor la problema dată, în știința dreptului penal, la fel nu există unitate de opinii. Astfel, Veliev S.A., este de părerea că „însuși circumstanța atenuantă sau agravantă în sine, nu duce în mod automat la atenuarea sau agravarea măsurii de înrâurire juridico-penală aplicată celui condamnat. Circumstanțele atenuante și agravante prezente într-o cauză penală concretă pot influența asupra categoriei și mărimii pedepsei doar în măsura, în care ele respectiv, micșorează sau sporesc pericolul social al faptei și al persoanei ce a comis-o” [79, p.245].

În opinia lui Deadichin D.S., instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele atenuante și agravante doar în cazul în care acestea influențează pericolul faptei și al persoanei vinovatului, micșorându-l sau sporindu-l. La aplicarea pedepsei este inadmisibil a ține cont de circumstanțele respective, dacă prezența lor este una formală, iar în esență ele nu influențează pericolul social al comportamentului criminal [89, p.231].

Susținem parțial aceste opinii. Astfel, reieșind din definiția circumstanțelor atenuante și agravante, dată de noi în prezenta lucrare, o trăsătură obligatorie a acestor circumstanțe este faptul că ele *sporesc sau atenuează gradul prejudiciabil concret al infracțiunii și/sau pericolul social al persoanei vinovatului*. Deaceia, considerăm că dacă pe cauza penală sunt prezente circumstanțe atenuante și/sau agravante prevăzute în listele legale ale CP, ele nu pot să nu influențeze gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau gradul de pericol social al persoanei vinovatului, ele în mod obligatoriu se răsfrâng asupra comportamentului criminal în întregime, deaceia instanța de judecată este obligată să țină cont de ele la aplicarea pedepsei. Însă, stabilirea categoriei și mărimii concrete a pedepsei celui vinovat, deja va depinde de faptul, în ce măsură circumstanțele atenuante și agravante influențează gradul prejudiciabil al faptei și/sau pericolul social al persoanei vinovatului, adică va depinde de criteriul *calitativ*. Faptul dat este recunoscut și de practica judiciară a RM. Așa, de exemplu, în p. 8 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013, este menționat că „*La soluționarea chestiunii privind considerarea drept circumstanță agravantă săvârșirea infracțiunii în stare de ebrietate, survenită în urma consumului de băuturi alcoolice sau mijloace narcotice sau toxice (art.77 alin.(1) lit.(j) CP), instanțele de judecată trebuie să verifice datorită căror circumstanțe persoana a ajuns în această stare. În deosebi, poate să nu fie considerată ca circumstanță agravantă starea de*

ebrietate a minorului în timpul săvârșirii infracțiunii, dacă el a fost adus premeditat la această stare pentru a săvârși infracțiunea. Astfel, în funcție de caracterul infracțiunii, instanța de judecată este în drept să nu considere aceasta ca o circumstanță agravantă” [162].

Astfel, este evident faptul că la stabilirea categoriei și mărimii pedepsei vinovatului, instanța de judecată, trebuie să aprecieze gradul de influență a circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, reieșind atât *criteriul cantitativ*, cât și din *criteriul calitativ*.

3. Regula privind modul influenței circumstanțelor atenuante și agravante ale cauzei asupra pedepsei.

Legislația penală a RM în vigoare, în art.78 CP RM, prevede modul de stabilire a pedepsei penale în cazul constatării circumstanțelor atenuante și/sau agravante și anume:

(1) În cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează:

a) dacă minimul pedepsei cu închisoare prevăzut la articolul corespunzător din Partea specială a prezentului cod este mai mic de 10 ani, pedeapsa poate fi redusă până la acest minim;

b) dacă se aplică amenda, aceasta se poate coborî până la limita de jos;

c) dacă pentru infracțiunea săvârșită se prevede detențiune pe viață, aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani.

(2) În cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa complementară, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, poate fi înlăturată.

(3) În cazul în care există circumstanțe agravante se poate aplica pedeapsa maximă prevăzută la articolul corespunzător din Partea specială a prezentului cod.

(4) În caz de concurs al circumstanțelor agravante și celor atenuante, coborîrea pedepsei până la minimul sau ridicarea ei până la maximul prevăzut la articolul corespunzător din Partea specială a prezentului cod nu este obligatorie.

(5) Dacă există circumstanțe atenuante excepționale, pedeapsa poate fi aplicată conform prevederilor art.79.

În general în știința dreptului penal unii autori abordează problema *mecanismului* influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, însă la momentul de față nu există o părere unică privind această întrebare.

Așa, de exemplu, Nepomneșceaia T.V., propune a include în lege clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante, ceea ce va permite a le plasa într-un anumit sistem într-o legătură reciprocă între ele. La rândul său, abordarea sistemică va ajuta de a înțelege mai profund esența fiecărei circumstanțe și respectiv, influența lor la aplicarea pedepsei [131, p.69].

Deadichin D.S. la fel propune de a reglementa clasificarea circumstanțelor atenuante și agravante în lege. În special autorul propune un model în care circumstanțele cercetate sunt plasate într-un sistem strict, ce cuprinde atât circumstanțele legale, cât și cele judiciare care cel mai des sunt aplicate de instanțele judecătorești. Fiecare circumstanță reprezintă prin sine un element aparte al modelului propus și are numărul său individual. Totodată, toate circumstanțele sunt clasificate în mai multe categorii. La rândul său, pentru fiecare categorie de circumstanțe sunt prevăzute formele sale specifice de apreciere printr-un anumit punctaj. Astfel, aprecierea circumstanțelor atenuante și agravante conform modelului propus, presupune în primul rând stabilirea prezenței circumstanțelor după anumite reguli, iar în al doilea rând, presupune aprecierea gradului influenței circumstanțelor, prin atribuirea fiecărei circumstanțe a unei valori numerice corespunzătoare. În continuare este necesar de a efectua numărarea punctelor respective, iar punctajul acumulat va determina evaluarea definitivă a pericolului social al faptei infracționale și al persoanei vinovatului și respectiv, va determina stabilirea categoriei și mărimii pedepsei [89, p.238-239].

Nu suntem de acord cu abordarea matematică a problemei date, deoarece în primul rând, o circumstanță atenuantă sau agravantă într-o cauză penală concretă, poate să influențeze cu o intensitate diferită gradul prejudiciabil al faptei infracționale, precum și pericolul social al persoanei vinovatului, sporindu-l sau micșorându-l și respectiv, să influențeze în mod diferit stabilirea categoriei și mărimii pedepsei. În al doilea rând, este imposibil de atribuit din timp o anumită valoare numerică pentru circumstanțele ce nu sunt incluse în lege, dar care pot fi considerate ca fiind atenuante de către instanța de judecată în temeiul alin. (2) art.76 CP al RM. În acest sens, într-o anumită măsură îi dăm dreptate autorului V.S. Minscaia, care susține ideea conform căreia, „cât n-am încerca să extindem lista circumstanțelor atenuante prevăzută de lege, ea nici o dată nu poate deveni exhaustivă, deoarece combinațiile anumitor semne a infracțiunii concrete, a persoanei vinovatului și a altor circumstanțe, sunt într-atât de individuale, specifice și în același timp diverse, încât este imposibil să le înscriem și să le plasăm într-o anumită schemă” [124, p.106-116].

Din aceste considerente susținem opinia lui Cruglicov L.L., conform căreia, reglementarea în lege în mod separat a gradului de influență a fiecărei circumstanțe atenuante sau agravante asupra pedepsei, practic este imposibilă, 1) pe de o parte datorită faptului că ele sunt numeroase, - în special este vorba despre circumstanțele atenuante; 2) pe de altă parte din cauza că fiecare circumstanță într-o infracțiune concretă, capătă o *individualitate calitativă*. Aceasta, însă, nu exclude compararea circumstanțelor după puterea influenței lor asupra pedepsei [103, p.72].

Legea penală a RM, utilizează ideea formalizării gradului de influență a circumstanțelor asupra pedepsei, însă, doar în privința a unor circumstanțe atenuante și agravante. Nemijlocit în lege, de exemplu, este limitat maximul pedepsei privative de libertate în cazul existenței circumstanțelor atenuante cum este săvârșirea infracțiunii de către un minor (lit. b) alin. (1) art.76 CP RM). Astfel, în alin. (2) și (3) art.70 CP RM, este prevăzut că la stabilirea pedepsei închisorii pentru persoana care, la data săvârșirii infracțiunii, nu a atins vârsta de 18 ani, termenul închisorii se stabilește din maximul pedepsei, prevăzute de legea penală pentru infracțiunea săvârșită, reduse la jumătate, în caz de concurs de infracțiuni, pedeapsa închisorii nu poate depăși 12 ani și 6 luni pentru minori, iar în caz de cumul de sentințe - 15 ani pentru minori. Conform alin. (3) art.71 CP RM detențiunea pe viață nu poate fi aplicată femeilor și minorilor. Conform alin. (4) art.67 CP RM, munca neremunerată în folosul comunității nu poate fi aplicată persoanelor recunoscute ca invalizi de gradele I și II, militarilor prin contract, femeilor gravide, femeilor care au copii în vârstă de până la 8 ani, persoanelor care nu au atins vârsta de 16 ani și persoanelor care au atins vârsta de pensionare.

Astfel, în cazurile enumerate mai sus, calitatea persoanei și anume: femeie, invalid de gradele I sau II, femeie gravidă, femeie care are copii în vârstă de până la 8 ani, precum și persoană care a atins vârsta de pensionare, constituie, de fapt, circumstanțe atenuante în temeiul alin. (2) art.76 CP al RM.

O astfel de individualizare a pedepsei în lege permite legislatorului să corecteze în mod rațional influența doar a unor circumstanțe ale cauzei asupra măsurii de înrâurire juridico-penală. Însă, în opinia noastră, este necesar de a stabili o modalitate sau o formulă, care ar permite instanței de judecată să evalueze influența tuturor circumstanțelor atenuante și/sau agravante prezente într-o cauză penală concretă asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii, precum și asupra pericolului social al persoanei vinovatului și respectiv, să stabilească o pedeapsă echitabilă, capabilă să-și atingă scopurile sale.

Cercetând legislația unor țări, observăm, că circumstanțele atenuante și agravante, au efecte asupra răspunderii și pedepsei penale strict reglementate prin lege, în unele cazuri acestea sunt obligatorii, iar în alte cazuri, a ține cont de ele la aplicarea pedepsei, este un drept al instanței de judecată. Așa de exemplu, art.65 CP al Elveției, în cazul prezenței circumstanțelor atenuante legale, prevede schimbarea obligatorie a pedepsei, în strictă conformitate cu legea, iar în art.66 CP al Elveției, este stabilit că în cazul în care legea prevede atenuarea pedepsei la aprecierea instanței, judecătorul nu este legat de categoria și mărimea pedepsei care este prevăzută pentru infracțiunea comisă, însă este legat de minimul general stabilit de lege pentru pedeapsa aplicată. Totodată, CP al Elveției în art.67; 68, prevede o înăsprire a pedepsei în cazul recidivei și

respectiv în cazul cumulului faptelor infracționale sau a sancțiunilor normelor juridico-penale [151]. În CP al Spaniei în art. 66, sunt stabilite reguli stricte de aplicare a pedepsei în corespundere cu prezența sau absența circumstanțelor atenuante și agravante [146]. În CP al României, în art.76, sunt stabilite în mod concret *efectele* circumstanțelor atenuante, care sunt obligatorii pentru instanța de judecată, ca de exemplu: „În cazul în care există circumstanțe atenuante, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă, după cum urmează: a) când minimul special al pedepsei închisorii este de 10 ani sau mai mare, pedeapsa se coboară sub minimul special, dar nu mai jos de trei ani; b) când minimul special al pedepsei închisorii este de 5 ani sau mai mare, pedeapsa se coboară sub minimul special, dar nu mai jos de un an” etc. În art.77 CP al României este stabilită schimbarea obligatorie a pedepsei detențiunii pe viață cu pedeapsa închisorii de la 10 la 25 de ani, dacă există circumstanțe atenuante. În art.78 al aceluiași Cod penal, sunt reglementate *efectele* circumstanțelor agravante, care însă nu sunt obligatorii pentru judecată și anume: „În cazul în care există circumstanțe agravante, se poate aplica o pedeapsă până la maximul ei special. Dacă maximul special este neîndestulător, în cazul închisorii se poate adăuga un spor până la 5 ani, care nu poate depăși o treime din acest maxim, iar în cazul amenzii se poate aplica un spor de cel mult jumătate din maximul special”. Tot în CP al României în art.80, alin. 2, se spune că „ în caz de concurs de circumstanțe atenuante și agravante, coborârea pedepsei sub minimul special nu este obligatorie” [30]. În art.62 CP al Federației Ruse, este prevăzută o atenuare obligatorie a pedepsei și anume, în cazul în care există circumstanțele atenuante prevăzute în punctele „и” (autodenunțarea, contribuirea activă la descoperirea infracțiunii, denunțarea altor participanți la infracțiune, și căutarea bunurilor dobândite în urma infracțiunii) și „к” (acordarea ajutorului medical și a altui ajutor părții vătămate imediat după săvârșirea infracțiunii, restituirea benevolă a pagubei materiale și morale, pricinuite ca rezultat al săvârșirii infracțiunii, alte acțiuni îndreptate spre repararea daunei pricinuite părții vătămate) alin. 1, art. 61 al prezentului Cod, iar circumstanțele agravante lipsesc, termenul sau mărimea pedepsei nu pot depăși trei pătrimi din termenul sau mărimea maximă a celei mai aspre categorii de pedeapsă, prevăzute de articolul respectiv al Părții Speciale a prezentului Cod.

Legea penală a RM, în art.78 CP, la fel prevede o reglementare a efectelor circumstanțelor atenuante și agravante. Însă, cercetând conținutul normei respective, observăm că legislatorul nu stabilește o atenuare fie o agravare strictă și obligatorie a pedepsei, în cazul prezenței circumstanțelor atenuante și/sau agravante, ci lasă acest fapt la discreția instanței de judecată.

Așa, alin. (1) al art.78 CP al RM, stabilește că *în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa principală se reduce sau se schimbă după cum urmează* la literele a), b) și c) al acestui alineat. Deci, sintagma - „pedeapsa

principală se reduce sau se schimbă”, impune un caracter obligatoriu al atenuării pedepsei principale și anume, în cazul în care există circumstanțe atenuante, instanța de judecată în mod obligatoriu o reduce sau o schimbă. Însă, în continuare, legislatorul stabilind cazurile de reducere a pedepsei principale, la literele a) și b) al acestui alineat, utilizează expresia „*poate*”. Astfel, la lit. a) alin. (1) al art.78 CP, este prevăzut: dacă minimul pedepsei cu închisoare prevăzut la articolul corespunzător din Partea specială a prezentului cod este mai mic de 10 ani, pedeapsa *poate fi redusă* până la acest minim. La rândul său, la lit. b) alin. (1) al art.78 CP al RM este prevăzut: dacă se aplică amenda, aceasta *se poate coborî* până la limita de jos. În așa mod, legislatorul la literele a) și b) alin. (1) al art.78 CP, omite caracterul obligatoriu al atenuării pedepsei principale și stabilește doar dreptul instanței de judecată de a reduce pedeapsa respectivă. Deci, în urma acestei analize, conchidem că alin. (1) al art.78 CP conține prevederi contradictorii ce dau dovadă de lipsă de consecvență și care de fapt, înlătură efectele obligatorii a circumstanțelor atenuante.

În același timp, dacă suprapunem și comparăm alin. (1) al art.78 CP al RM și alin. (1) art.75 CP al RM, observăm că instanța de judecată poate aplica o pedeapsă mai aproape de limita minimală a sancțiunii PS a prezentului cod, ținând cont de circumstanțele atenuante, precum și de alte temeiuri de individualizare a pedepsei, anume în temeiul alin. (1) art.75 CP al RM, indiferent de aceia, dacă minimul pedepsei cu închisoare prevăzut la articolul corespunzător din PS a prezentului cod este mai mic sau mai mare de 10 ani, fie că este vorba despre amendă.

La rândul său, schimbarea obligatorie a pedepsei în cazul prezenței circumstanțelor atenuante, este prevăzută la lit. c) alin. (1) al art.78 CP al RM, care stabilește: *dacă pentru infracțiunea săvârșită se prevede detențiune pe viață, aceasta se înlocuiește cu închisoare de la 15 la 25 de ani*. În așa mod, datorită sintagmei „*se înlocuiește*”, rezultă caracterul obligatoriu al acestei norme. Însă, acest fapt vine în contradicție cu sancțiunile normelor PS ale CP al RM, deoarece cercetând toate sancțiunile care conțin pedeapsa detențiune pe viață, observăm că ele conțin și pedepse alternative, adică pe lângă detențiune pe viață, prevăd în mod obligatoriu pedeapsa cu închisoare, limita maximală a căreia este ca regulă de 20 de ani. De aceia, în cazul în care pentru infracțiunea săvârșită norma PS prevede detențiune pe viață, aceasta nu se înlocuiește și nu se schimbă cu închisoare, dar pur și simplu nu se aplică. În așa caz, se aplică pedeapsa alternativă – *închisoarea* în limitele prevăzute de sancțiunea normei respective a PS a CP al RM (de exemplu: alin. (2) art.135; alin. (3) art.137; alin. (2) art.139; alin. (2) art.143; alin. (2) art.145; alin. (2) art.284 CP al RM etc.).

O altă problemă generată de lit. c) alin. (1) al art.78 CP al RM constă în situația paradoxală care apare când comparăm norma dată cu norma prevăzută la alin. (4) art.79 CP al RM, conform

căreia, nu se aplică o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege persoanelor adulte *în cazul aplicării pedepsei detențiunii pe viață, în cazul recidivei de infracțiuni sau al săvârșirii de infracțiuni prevăzute la art.166¹ alin. (2)–(4)*, deși există circumstanțe excepționale ale cauzei, la care se atribuie inclusiv și circumstanțele atenuante. Cu alte cuvinte, situația paradoxală constă în aceea că în cazul în care există circumstanțe atenuante *simple* (care nu sunt excepționale) iar pentru infracțiunea săvârșită se prevede detențiune pe viață, aceasta nu se aplică, aplicându-se pedeapsa alternativă – închisoarea, iar în cazul în care deși există *circumstanțe atenuante excepționale* ce întrunesc condițiile prevăzute de alin. (1) art.79 CP al RM, care au o pondere mai mare comparativ cu circumstanțele atenuante simple și care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, totuși rezultă că pedeapsa - *detențiune pe viață*, poate fi aplicată. În opinia noastră, o asemenea prevedere legală este greșită. De aceea, norma alin. (4) art.79 CP al RM, trebuie interpretată în felul următor și anume, *nu se aplică o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege persoanelor adulte în cazul aplicării pedepsei detențiunii pe viață (cu excepția cazurilor prevăzute la lit. c) alin. (1) al art.78 CP al RM, când instanța de judecată constată doar circumstanțe atenuante excepționale la săvârșirea infracțiunii)*, *în cazul recidivei de infracțiuni sau al săvârșirii de infracțiuni prevăzute la art.166¹ alin. (2)–(4)*. În acest sens, alin. (5) art.78, urmează a fi completat după cum urmează, după cuvintele „.....pedeapsa poate fi aplicată conform prevederilor art.79”, se adaugă cuvintele „alin. (1) și (3)”.

Conform alin. (3) al art. 78 CP al RM, *în cazul în care există circumstanțe agravante se poate aplica pedeapsa maximă prevăzută la articolul corespunzător din Partea Specială a prezentului cod*. Totodată, în conformitate cu alin. (4) al art.78 CP al RM, *în caz de concurs a circumstanțelor agravante și a celor atenuante, coborârea pedepsei până la minimul sau ridicarea ei până la maximul prevăzut la articolul corespunzător din Partea Specială a prezentului cod nu este obligatorie*. Aceste prevederi legale, la fel nu atribuie nici un efect circumstanțelor atenuante și agravante, deoarece în așa mod, pedeapsa poate fi aplicată și în temeiul alin. (1) art.75 CP al RM. Mai mult decât atât, conform p. 10 din Hotărârea Plenului CSJ a RM „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013, „*În cazul circumstanțelor agravante, înăsprirea pedepsei este facultativă pentru instanța de judecată*” [162].

Ce ține de efectele circumstanțelor atenuante asupra pedepsei complementare, ele sunt reglementate de alin. (2) al art.78 CP al RM. Conform acestei norme, *în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa complementară, prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, poate fi înlăturată*. Aici, la fel ca și în cazul pedepsei principale, observăm că legislatorul utilizează expresia „poate”, ceea ce vădește dreptul

instanței de judecată de a înlătura pedeapsa complementară și respectiv, exclude careva efecte strict obligatorii a circumstanțelor atenuante asupra acestei categorii de pedepse. În același timp, legislatorul nu menționează la ce cazuri se referă norma dată: la cazurile în care aplicarea pedepsei complementare nu este obligatorie (este opțională - „cu sau fără”) sau și la cazurile în care aplicarea pedepsei complementare este obligatorie. Astfel, spre deosebire de norma prevăzută la alin. (1) art. 79 CP, în care este vorba despre pedeapsa complementară obligatorie, în alin. (2) art. 78 CP, legislatorul se referă la pedeapsa complementară în general. Reieșind din faptul că legea penală prevede atât *pedeapsa complementară obligatorie*, cât și *pedeapsa complementară opțională*, care nu este obligatorie - „cu sau fără”, în opinia noastră, norma prevăzută la alin. (2) art. 78 CP se referă la ambele categorii de pedeapsa complementară: atât la cea *obligatorie*, cât și la cea *opțională* or, reieșind din sensul normei date, constatarea doar a circumstanțelor atenuante, înlătură în general orice pedeapsă complementară. Totodată, considerăm că în alin. (2) art. 78 CP nu poate fi vorba doar despre posibilitatea înlăturării pedepsei complementare *opționale*, or, în cazul în care pedeapsa complementară este *opțională* (nu este obligatorie „cu sau fără”), instanța de judecată poate să nu o aplice, la discreția sa, ținând cont de celelalte criterii generale de individualizare a pedepsei prevăzute la alin. (1) art.75 CP, chiar și în cazul în care instanța de judecată nu a constatat circumstanțe atenuante.

În acest sens, nu suntem de acord Hotărârea Plenului CSJ a RM „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013, care în p. 10 explică următoarele: „Potrivit prevederilor art.78 alin.(2) CP, în cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, pedeapsa complementară care nu este obligatorie („cu sau fără”) prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită poate fi înlăturată. Pedeapsa complementară obligatorie poate fi înlăturată numai în condițiile art.79 alin.(1) CP” [ibidem].

Astfel, conchidem că *influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, se exprimă prin influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau asupra pericolului social al persoanei vinovatului, precum și prin efectele pe care aceste circumstanțe le au la stabilirea pedepsei.*

Totodată, în opinia noastră, alin. (1), (3) și (4) al art.78 CP al RM, dublează prevederile alin. (1) art.75 CP al RM, iar alin. (2) și (5) al art.78 CP al RM, dublează prevederile art.79 CP RM și în realitate din conținutul art.78 CP al RM, nu rezultă un efect strict obligatoriu al circumstanțelor atenuante și agravante așa cum se prezumă din denumirea articolului 78 CP RM și cum este prevăzut în legislația altor țări. De aceea, în opinia noastră, norma dată urmează a fi modificată încât să fie înlăturate toate contradicțiile.

4. Regula privind punctul de referință la stabilirea pedepsei.

În opinia noastră, instanța de judecată, ținând cont de *circumstanțele atenuante și/sau agravante* concrete ale cauzei, poate să atenueze și să reducă pedeapsa, fie să o agraveze și respectiv să o mărească, doar cu condiția că există un anumit *punct de reper*, un anumit *punct de referință*, adică o mărime de pedeapsă orientativă, în raport cu care și de la care se efectuează calcularea pedepsei și anume reducerea sau mărirea (coborârea sau ridicarea) acesteia, în funcție de o circumstanță sau alta. Însă apare întrebarea unde este amplasat acest punct de reper: în minimul pedepsei, în maximum acesteia sau undeva în intervalul dintre extremitățile minimale și maximale ale pedepsei prevăzute de sancțiunea normei PS a CP, de exemplu în mijlocul ei?

Credem că acest punct de reper al calculării pedepsei nu poate fi situat în minimul pedepsei prevăzute de sancțiune - în așa caz orice reducere a pedepsei luând în considerație circumstanțele atenuante, ar putea conduce de fapt, la aplicarea pedepsei conform regulelor stabilite la art.79 al CP al RM, fie ar duce la aplicarea pedepsei în alte limite decât cele prevăzute de legea penală, ceea ce este inadmisibil. La fel, punctul de reper nu poate fi situat în maximum pedepsei prevăzute de sancțiune, deoarece în cazul existenței exclusiv doar a circumstanțelor agravante, ar fi imposibilă agravarea (înăsprirea) pedepsei în limitele sancțiunii normei PS a CP, dat fiind faptul că alin. (1) art.75 CP al RM, care spune că „*persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea Specială a prezentului cod*”, nu permite depășirea limitei maximale a pedepsei stabilite de sancțiunea respectivă a normei PS a CP.

În opinia noastră, *punctul de referință*, în raport cu care și de la care trebuie să se efectuează calcularea pedepsei, atenuarea sau agravarea acesteia, este situat în intervalul dintre extremitățile minimale și maximale a pedepsei relativ determinate prevăzută de sancțiunea normei PS a CP. În acest context, susținem părerea lui Cruglicov L.L., conform căreia, acestui punct de reper îi corespunde mărimea medie a pedepsei aflate între limitele minimale și maximale ale pedepsei prevăzute la sancțiunea normei respective [103, p.73] (de exemplu sancțiunea alin. (2) al art.188 CP al RM prevede pedeapsa cu închisoarea pe un termen de la 6 la 10 ani, în acest caz punctul de reper de la care urmează a fi atenuată sau agravată pedeapsa ținându-se cont de circumstanțele atenuante și agravante ale cauzei, este de 8 ani).

În așa mod, în urma cercetărilor efectuate putem afirma următoarele:

Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, se exprimă prin influența lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau asupra pericolului social al persoanei vinovatului, precum și prin efectele pe care aceste circumstanțe le au la stabilirea pedepsei. Astfel, dacă într-o cauză penală sunt prezente exclusiv doar *circumstanțe agravante*

sau acestea prevalează din punct de vedere calitativ față de circumstanțele atenuante, atunci mărimea pedepsei stabilite trebuie să fie *mai aproape de limita maximă* a pedepsei prevăzute de sancțiunea normei Părții Speciale a CP. La fel, dacă într-o cauză penală sunt prezente exclusiv doar *circumstanțe atenuante* sau acestea prevalează din punct de vedere calitativ față de circumstanțele agravante, acest fapt conduce la următoarele:

- a) mărimea pedepsei stabilite trebuie să fie *mai aproape de limita minimă* prevăzută pentru pedeapsa respectivă de sancțiunea normei Părții Speciale a CP;
- b) la neaplicarea pedepsei - detențiune pe viață;
- c) la posibilitatea înlăturării atât a pedepsei complementare obligatorii, cât și a pedepsei complementare opționale (care nu este obligatorie - „cu sau fără”);
- d) la posibilitatea aplicării pedepsei conform prevederilor art.79 CP al RM, dacă există circumstanțe atenuante excepționale.

Reieșind din cercetările efectuate, considerăm oportun și necesar de operat mai multe modificări și completări în Codul penal al RM, ce vor îmbunătăți calitatea efectuării justiției în aspectul ce ține de aplicarea pedepsei penale, care vor fi expuse în concluzii și recomandări generale.

3.3. Influența circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege

În legea penală, pedeapsa este individualizată pentru a-și atinge scopurile sale și anume: restabilirea echității sociale, corectarea condamnatului, precum și prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni din partea condamnaților (art.61 CP RM). În acest sens, criteriile generale de individualizare a pedepsei, stabilesc regulile de care trebuie să se conducă instanța de judecată la aplicarea pedepsei și anume prescriu că persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a prezentului cod (alin. (1) art.75 CP RM).

Însă, în cazul prezenței anumitor circumstanțe excepționale, sau a unui cumul de asemenea circumstanțe, care micșorează esențial gradul prejudiciabil al infracțiunii sau pericolul social al persoanei vinovatului, pedeapsa prevăzută de sancțiunea normei PS a CP, poate deveni mult prea severă și respectiv, să nu corespundă cerințelor pedepsei echitabile. În așa caz, instanța de judecată poate aplica o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege pentru infracțiunea respectivă.

Astfel, aplicarea de către instanța de judecată a pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de sancțiunea normei legii penale, pentru comiterea unei infracțiuni concrete, este un mijloc,

acordat instanței de judecată pentru o individualizare maximă a pedepsei penale [64, p.132-137].

În teorie, această normă este apreciată în mod diferit. Așa, în opinia autorului Borodin S.V., norma ce prevede aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, admite o abatere de la principiile generale de individualizare a pedepsei [130, p.169]. La fel, și Stanovschii M.N. consideră, că aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege constituie, o excepție de la regulile generale de aplicare a pedepsei [138, p.277]. Cercetătorul rus Stepașin V.M., menționează, că dispozițiile Părții Generale a Codului Penal, în mod obligatoriu trebuie să fie luate în considerație la stabilirea pedepsei [175]. Un alt criteriu general de stabilire a pedepsei, constă în necesitatea de a lua în considerație caracterul prejudiciabil al infracțiunii și pericolul social al persoanei vinovatului, inclusiv circumstanțele atenuante, la fel și influența pedepsei asupra corectării condamnatului, precum și asupra condițiilor de viață ale familiei acestuia. De aceea, în opinia autorului, regulile Codului penal privind aplicarea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege, întru totul corespunde criteriilor generale ale stabilirii pedepsei și principiilor răspunderii penale [138, p.286].

În opinia noastră, această prevedere a legii constituie o abatere, o derogare de la criteriile generale de individualizare a pedepsei și anume de la acea regulă, că persoanei vinovate de săvârșirea unei infracțiuni, i se aplică o pedeapsă, în limitele fixate în Partea Specială a Codului penal, și este stabilită pentru acele cazuri, când aplicarea chiar și a unei pedepse minimale în limitele stabilite de lege, este prea aspră și vădit neechitabilă. De aceea, norma prevăzută la art.79 CP, întrunește cerințele criteriului general de individualizare a pedepsei, privind pedeapsa echitabilă.

În ultimele decenii regulile referitoare la aplicarea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege au suferit mai multe modificări și completări, însă, cu toate acestea, aplicarea în practică a respectivelor prevederi ale legii nu a fost schimbată esențial.

Astfel, Codul penal al Republicii Moldova în redacția Legii R.S.S. Moldovenești din 24 martie 1961 (Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, 1961, nr. 10, art.41, cu modificările ulterioare, în alin. 1 al art.42 prevedea, că *„Instanța de judecată, ținând seama de circumstanțele excepționale ale cauzei, și de persoana vinovatului, și socotind necesar să i se aplice o pedeapsă sub limita minimă, prevăzută de lege pentru infracțiunea respectivă, sau să treacă la o altă categorie de pedeapsă, mai blândă, poate admite o asemenea ușurare a pedepsei, arătând în mod obligatoriu motivele ei”* [31]. Astfel, aici observăm că exista doar un singur temei, pentru aplicarea pedepsei mai ușoare decât cea prevăzută de lege, și anume - prezența circumstanțelor excepționale ale cauzei, care erau luate în considerație doar ținându-se cont, în mod obligatoriu de persoana celui vinovat. Prin Legea Parlamentului Republicii

Moldova nr. 229 din 01.06.2001 [44], art.42, a fost exclus din Codul Penal al RM.

La 18 aprilie 2002, însă, Parlamentul Republicii Moldova adoptă noul Cod Penal, în vigoare de la 12.06.2003, care, în art.79, iarăși prevede temeiurile și modul aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. Astfel, în alin. (1) art.79 CP, este prevăzut că „*Ținând cont de circumstanțele excepționale ale cauzei, legate de scopul și motivele faptei, de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii, de comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii, de alte circumstanțe care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și de contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, instanța de judecată poate aplica o pedeapsă sub limita minimă, prevăzută de legea penală pentru infracțiunea respectivă, sau una mai blândă, de altă categorie, ori poate să nu aplice pedeapsa complementară obligatorie*” [29].

Făcând o analiză comparativă a normelor menționate mai sus, observăm că spre deosebire de art. 42 Cod penal în redacția Legii RSS Moldovenești din 24 martie 1961, noul Cod penal încearcă să contureze noțiunea de circumstanțe excepționale ale cauzei, subliniind, că aceste circumstanțe *micșorează esențial* gravitatea faptei și a consecințelor ei. În același timp, art.79 din actualul Cod penal, prevede deja *două temeiuri* pentru aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege și anume:

a) prezența circumstanțelor excepționale ale cauzei care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, legate de scopul și motivele faptei, de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii, de comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii, de alte circumstanțe;

b) contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia.

Analizând aceste temeiuri, ajungem la *concluzia*, că circumstanțele prezente într-o cauză penală pot fi împărțite în două grupe: 1) circumstanțe ce se referă nemijlocit la infracțiune și la persoana infractorului și 2) circumstanțe ce se referă la comportamentul vinovatului după comiterea infracțiunii.

La *prima grupă* putem atribui acele circumstanțe care sunt legate de scopul și motivele faptei, de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii, de comportarea lui în timpul comiterii infracțiunii. La *a doua grupă* se atribuie circumstanțe legate de comportarea vinovatului după consumarea infracțiunii, precum și contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia.

Analizând evoluția legislației penale a Republicii Moldova în ce privește institutul juridico-penal de aplicare a pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, *ne-am propus ca scop* să răspundem la următoarele întrebări:

1) Ce numim circumstanțe excepționale ale cauzei și este oare necesară în genere prezența unei asemenea noțiuni sau instituții în cazul aplicării art.79 CP al RM?

2) La baza aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege, pot fi luate în considerație ca fiind excepționale, doar circumstanțele atenuante enumerate în alin. (1) al art.76 CP, sau și cele neprevăzute în lista legală, dar care sunt apreciate ca fiind atenuante, în temeiul alin. (2) al art.76 CP ?

3) Este necesar de a stabilit în lege, o listă de circumstanțe atenuante obligatorii pentru instanța de judecată la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege?

4) Care anume circumstanțe trebuie să fie luate în considerație de către instanța de judecată la aplicarea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege - circumstanțele atenuante legale, circumstanțele atenuante neincluse în lista legală și apreciate ca fiind atenuante, în temeiul alin. (2) al art.76 CP, sau și alte categorii de circumstanțe?

5) Care este rolul circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege conform art.79 CP?

Astfel, cum am menționat anterior, Codul penal al Republicii Moldova în redacția Legii R.S.S. Moldovenești din 24 martie 1961 (Veștile Sovietului Suprem al RSS Moldovenești, 1961, nr. 10, art. 41) [31], cu modificările ulterioare, în alin. (1) al art.42, prevedea că o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege poate fi aplicată doar ținându-se seama de circumstanțele excepționale ale cauzei și de persoana vinovatului. Astfel, stabilirea pedepsei sub limita minimă prevăzută de lege pentru infracțiunea respectivă, sau trecerea la o altă categorie de pedeapsă mai blândă se admitea doar în cazul existenței circumstanțelor excepționale, ținând seama de personalitatea vinovatului. În acest caz, instanța de judecată era obligată să indice în sentință, circumstanțele cauzei care sunt considerate excepționale și în corelație cu care date despre persoana vinovatului, ele servesc drept temei pentru aplicarea art.42 CP. În același timp, norma dată, nu conținea prevederi, referitor la faptul, despre care circumstanțe excepționale anume este vorba, de ce sunt legate și la ce se referă acestea. Însă, reieșind din aceia, că art.36 al CP RM în redacția Legii R.S.S. Moldovenești din 24 martie 1961, prevedea în calitate de *principii generale* de care trebuie să țină seama instanța de judecată la stabilirea pedepsei, doar caracterul și gradul de pericol social al infracțiunii săvârșite; persoana celui vinovat; și circumstanțele cauzei care atenuază ori gravează răspunderea, și nu prevedea o interpretare extensivă a acestor criterii, putem conchide că aplicarea unei pedepse mai ușoare decât cea prevăzută de lege conform regulilor prevăzute de art.42, putea avea loc, ținându-se seama anume de *circumstanțele excepționale ale cauzei ce atenuază ori gravează răspunderea*.

Noul Cod penal, în alin. (1) al art.79, deja prevede, că aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege poate avea loc ținându-se cont de circumstanțele excepționale ale cauzei, legate de un șir de factori cum sunt: scopul și motivele faptei; rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii; comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii; alte circumstanțe care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei; precum și contribuirea activă a participatului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia. În același timp, legislatorul menționează în norma dată, că minoratul persoanei care a săvârșit infracțiunea, se consideră circumstanță excepțională, ceea ce înseamnă, că de fiecare dată, când un minor comite o infracțiune, calitatea de minor, constituie o circumstanță excepțională prestabilită, indiferent de categoria infracțiunii comise.

În alin. (2) al art.79 CP RM, inițial, legea prevedea că: „Poate fi considerată excepțională atât o circumstanță atenuantă, cât și o totalitate de asemenea circumstanțe”. În acest sens, temei pentru aplicarea art.79 CP serveau atât circumstanțele atenuante prevăzute la alin. (1) CP RM, cât și acele circumstanțe, care nu erau prevăzute de lege, dar care se considerau ca fiind atenuante în temeiul alin. (2) al art.76 al CP. La fel și în p. 13 al Hot. Plen. CSJ a RM „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale” nr.16 din 31.05.2004 [40], era menționat, că: „Circumstanțele prevăzute la art.79 alin. (2) CP se aplică numai în cazul dacă sunt respectate condițiile indicate la alin.(1) al aceluiași articol”, adică în cazul când atât o circumstanță atenuantă, cât și o totalitate de asemenea circumstanțe, *micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei*. Însă, după părerea noastră, această situație a fost actuală, până la 24.05.2009, când a intrat în vigoare Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 277 – XVI, din 18.12.2008, prin care a fost exclus alin. (2) al art.79 CP [46]. Astfel, a fost exclusă acea prevedere legală, prin care era stabilit, că la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege poate fi considerată excepțională atât o circumstanță atenuantă, cât și o totalitate de asemenea circumstanțe, fapt care a generat necesitatea unei noi abordări a problemei cercetate.

Hotărârea Plenului CSJ a RM „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013 [162], explică că în conformitate cu art.79 CP, stabilirea pedepsei sub limita minimă sau a unei pedepse mai blânde, care nu este prevăzută în sancțiunea articolului corespunzător din Codul penal, în baza căruia este încadrată infracțiunea, se admite luând numai în considerare personalitatea vinovatului în cazul existenței circumstanțelor excepționale, legate de scopul, motivele, rolul vinovatului și comportamentul acestuia până la săvârșirea infracțiunii, în timpul și după săvârșirea infracțiunii. La fel, se explică că în spiritul acestei norme penale, se înțelege că trebuie să existe ori în împrejurările în care s-a derulat fapta infracțională, ori în datele privind personalitatea infractorului, circumstanțe, împrejurări,

particularități, situații sau stări de lucruri, care constituie excepție de la starea obișnuită a lor ori a personalității inculpatului. Împrejurările obișnuite sânt cele care predomină și caracterizează majoritatea cetățenilor și nu pot fi considerate excepționale.

Analizând conținutul art.79 CP RM, în redacția legii din 18 aprilie 2002, în vigoare de la 12.06.2003, conchidem că o condiție necesară pentru aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, conform regulilor prevăzute în aceeași normă, constituie prezența în cauza penală a *circumstanțelor excepționale*. În acest context, una din problemele ce țin de aplicarea art.79 CP al RM, o constituie noțiunea de „*excepționalitate*” a circumstanțelor. Legislatorul, referindu-se la necesitatea de a lua în considerație circumstanțele excepționale ale cauzei, nu ne descoperă noțiunea de „*circumstanțe excepționale*”, aprecierea acestora ca fiind excepționale lăsând pe seama instanței de judecată. Așa, actuala redacție a art.79 CP, conține doar o singură circumstanță concretă, care în mod obligatoriu, se consideră circumstanță excepțională și anume - *minoratul persoanei care a săvârșit infracțiunea*. În rest, în noul CP, legislatorul nu descoperă noțiunea de „*excepționalitate*” și nu ne dă o listă în care să fie enumerate circumstanțele excepționale, limitându-se doar la o formulare generală - „*circumstanțe excepționale ale cauzei*”, menționând, doar că acestea trebuie să *micșoreze esențial* gravitatea faptei și consecințele ei și leagă circumstanțele excepționale menționate în norma cercetată, de așa factori cum sunt: 1) scopul și motivele faptei; 2) rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii; 3) comportarea vinovatului în timpul și după consumarea infracțiunii; 4) contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia; 5) alte circumstanțe care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei.

Noțiunea de „*circumstanțe excepționale*”, nu este dată nici de autorii Comentariului Codului Penal al RM, în care la p. 1 al art.79, doar se menționează, că „*Temei pentru stabilirea unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege servește existența unor circumstanțe excepționale ce micșorează considerabil dauna infracțiunii săvârșite*” [19, p.168]. O asemenea noțiune de „*circumstanțe excepționale*”, nu se conținea și în Hotărârea Plenului CSJ nr. 16 din 31.05.2004 „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale” s-a limitat doar la unele indicații generale. Așa, în p. 13 a prezentei hotărâri, se explica următoarele: „*Dacă există circumstanțe atenuante excepționale, pedeapsa poate fi aplicată conform prevederilor art.79 CP. Temei pentru aplicarea unei pedepse mai ușoare decât cea prevăzută de lege, conform art.79 CP, pot servi numai circumstanțele excepționale ale cauzei inclusiv și caracteristica persoanei vinovatului. Instanțele de judecată trebuie să studieze multilateral, în deplină măsură și obiectiv, toate circumstanțele și datele prezentate care caracterizează atât negativ cât și pozitiv persoana inculpatului și care au o importanță esențială*

pentru stabilirea categoriei și mărimii pedepsei”. La fel și în p. 14 al hotărârii menționate mai sus, era stabilit, că: *„Săvârșirea unei infracțiuni grave sau deosebit de grave nu exclude posibilitatea stabilirii unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege. În acest caz instanțele de judecată trebuie să studieze minuțios excepționalitatea circumstanțelor care servesc drept temei pentru aplicarea art.79 CP ”*.

O astfel de abordare a problemei, însă, nu ne dă răspuns la întrebarea: care circumstanțe urmează a fi recunoscute ca fiind excepționale ? În teoria dreptului penal, la fel nu există o opinie unică referitor la noțiunea de *„circumstanțe excepționale”*, nu există o opinie unică referitor la faptul, care circumstanțe urmează a fi considerate ca fiind excepționale, în cazul aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege.

Astfel, autorul Grama Mariana menționează, că prin *„circumstanțe excepționale ale cauzei”* poate fi considerată excepțională atât o circumstanță atenuantă, cât și o totalitate de asemenea circumstanțe [20, p.580]. Însă, după cum am mai menționat, această situație a fost actuală, până la 24.05.2009, când a intrat în vigoare Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 277 – XVI, din 18.12.2008 pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova, prin care, a fost exclus alin. (2) al art.79 CP.

Autorul Macari Ivan, menționa, că prin circumstanțe excepționale ale cauzei trebuie de înțeles nu pur și simplu o oarecare circumstanță ce atenuează răspunderea penală, dar o totalitate de asemenea circumstanțe [47, p.313]. Acestea pot fi indicate sau nu, la art.76 CP. Important este ca circumstanța sau grupul de circumstanțe atenuante, să reflecte, toate împreună, un grad mai redus de pericol social al faptei concrete și al făptuitorului, în comparație cu alte infracțiuni de același tip [121, p.341].

În opinia lui Veliev S.A., prin *„circumstanțe excepționale”*, trebuie de înțeles așa circumstanțe ale cauzei, în virtutea cărora, un anumit caz concret, iese în afara limitelor cazurilor obișnuite de acest gen [79, p.244].

La rândul său, Stanovschii M.N., susține că trebuie de considerat drept *„circumstanțe excepționale”* îmbinarea oricăror circumstanțe, inclusiv și a circumstanțelor atenuante, care în cumul atestă, o micșorare esențială a gradului de pericol social al persoanei vinovatului și a infracțiunii comise de ea, în comparație cu alte cazuri de săvârșire a infracțiunilor de acest gen [139, p.278].

Este de menționat faptul că în ultima perioadă, unificând practica judiciară în scopul aplicării corecte și uniforme de către instanțele judecătorești a principiului individualizării pedepsei penale, Plenul Curții Supreme în p. 11 din hotărârea sa *„Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale”* nr. 8 din 11.11.2013, prin care a fost abrogată

Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție nr.16 din 31.05.2004 „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”, a explicat următoarele: „În spiritul acestei norme penale (alin. (1) art.79 CP), se înțelege că trebuie să existe ori în împrejurările în care s-a derulat fapta infracțională, ori în datele privind personalitatea infractorului, circumstanțe, împrejurări, particularități, situații sau stări de lucruri, care constituie excepție de la starea obișnuită a lor ori a personalității inculpatului. Împrejurările obișnuite sânt cele care predomină și caracterizează majoritatea cetățenilor și nu pot fi considerate excepționale. Ca excepționale, instanța urmează să stabilească astfel de împrejurări care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și date privind personalitatea făptuitorului (grad de invaliditate – I, II (persoana cu dizabilități severe și accentuate), merite deosebite față de societate, alte circumstanțe de importanță majoră)” [162].

Astfel, ajungem la concluzia, că majoritatea autorilor, cât și practica judiciară evidențiază ca una din trăsăturile caracteristice distinctive a circumstanței sau circumstanțelor, ce urmează a fi recunoscute ca fiind excepționale, anume acel fapt, că într-un caz concret, ele *micșorează esențial* gradul prejudiciabil al infracțiunii precum și gradul de pericol social al persoanei vinovatului, anume *în comparație cu alte cazuri de comitere a infracțiunilor de același gen*.

Parțial nu putem fi de acord cu aceasta, deoarece conform art.325 CPP al RM, judecarea cauzei în primă instanță se efectuează numai în privința persoanei puse sub învinuire și numai în limitele învinuirii formulate în rechizitoriu [28]. În același timp, conform art.384, alin. (4) CPP al RM, instanța își întemeiază sentința numai pe probele care au fost cercetate în ședința judiciară respectivă și nu în alte ședințe judiciare examinate în baza altor învinuiri. Astfel, nu putem compara influența circumstanțelor într-o cauză penală, cu influența lor pe altă cauză penală. Reieșind din aceste prevederi legale, în procesul stabilirii pedepsei, apreciind faptul, dacă o anumită circumstanță, fie o totalitate de circumstanțe sunt excepționale, instanța de judecată nu are dreptul să compare circumstanțele de pe cauza penală pe care o examinează, cu circumstanțele de pe alte cauze penale de comitere a infracțiunilor de același gen. De aceea, considerăm că noțiunile ce definesc „*circumstanțe excepționale*”, enunțate mai sus, nu pot fi utilizate de către instanțele de judecată la stabilirea pedepsei, în partea comparării acestora cu alte cazuri de același gen.

Este de menționat și faptul, că lipsa noțiunii de „*circumstanțe excepționale*” la nivel legislativ, cât și în practica judiciară și teoria dreptului penal, deseori provoacă probleme ce țin de stabilirea și aprecierea „*circumstanțelor excepționale*”, ceea ce în consecință, în opinia noastră, duce la pronunțarea unor sentințe și decizii neîntemeiate. Astfel, în sentința pronunțată pe cauza penală nr. 1-273/2008, Judecătoria s.Ciocana mun. Chișinău, recunoscându-l pe P.G.,

vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute de art.186 alin. (2) lit. c), d) CP al RM, în partea descriptivă a sentinței a menționat următoarele: „*Circumstanțe excepționale care ar servi drept temei de aplicare a prevederilor art.79 CP al RM, nu au fost stabilite*”. La fel, și prin sentința pronunțată pe cauza penală nr. 1-116/2009, de către aceeași Judecătorie Ciocana mun.Chișinău [10], B.I., a fost recunoscut vinovat de comiterea infracțiunii prevăzute de art.217 alin. (2) CP al RM. Astfel, în partea descriptivă a sentinței, instanța a menționat următoarele: „*Circumstanțe atenuante excepționale care ar servi drept temei de aplicare a prevederilor art.79 CP al RM, și temeiuri de suspendare condiționată a executării pedepsei de către instanța de judecată nu au fost stabilite*”. În opinia noastră, instanța de judecată, greșit a făcut aceste constatări în partea descriptivă a sentințelor menționate mai sus. Astfel, conform art.385 alin (1) p. 6), 7) CPP al RM, la adoptarea sentinței instanța de judecată soluționează chestiunea, dacă există circumstanțe care atenuează sau agravează răspunderea inculpatului și care anume, la fel și chestiunea, cu privire la măsura de pedeapsă ce urmează să fie stabilită inculpatului. În conformitate cu art.394 alin. (1) p. 3) CPP al RM, partea descriptivă a sentinței de condamnare trebuie să cuprindă indicații asupra circumstanțelor care atenuează sau agravează răspunderea. În alin. (2) p. 2) a aceleiași norme a CPP al RM, instanța de judecată este obligată să motiveze aplicarea unei pedepse mai ușoare decât cea prevăzută de lege. În așa mod, în conformitate cu normele menționate mai sus, judecătorul, în mod special trebuie să motiveze de ce a aplicat o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege și nu faptul, de ce nu a aplicat o asemenea pedeapsă.

O altă problemă legată de aplicarea acestui institut și care este *actuală* la momentul de față, în opinia noastră, constituie cazurile de casare de către instanțele ierarhic superioare a sentințelor sau deciziilor pronunțate de instanțele ierarhic inferioare, pe motiv că primele incorect și neîntemeiat au constatat prezența în cauza penală a circumstanțelor excepționale și respectiv, neîntemeiat au aplicat art.79 CP. Astfel, prin sentința judecătoreiei s. Rîșcani mun. Chișinău, S.M. și R.T. au fost condamnați în baza art.236 alin. (1) și art.361 alin. (2) CP. Sentința a fost atacată cu apel. Prin decizia Curții de apel Chișinău, a fost admis apelul acuzatorului de stat, a fost rejudecată cauza în modul stabilit pentru prima instanță, iar S.M. și R.T., le-a fost stabilită pedeapsa cu aplicarea prevederilor art.79 CP RM. Prin decizia Curții Supreme de Justiție a RM, a fost casată decizia Curții de Apel în partea aplicării art.79 CP. Motivând soluția instanța de recurs a constatat: „*Aplicând art.79, Curtea de Apel a indicat ca circumstanțe excepționale: vârsta tânără a ambilor inculpați, parțial și-au recunoscut vina, au contribuit parțial la descoperirea infracțiunilor săvârșite, ambii se caracterizează pozitiv la locul de trai și anterior nu au fost condamnați. Instanța de recurs consideră că aceste circumstanțe sunt caracteristice pentru majoritatea cetățenilor, exprimă comportamentul obișnuit al fiecăruia, astfel, că*

circumstanțele reținute de instanțe nu pot fi considerate ca excepționale. În opinia instanței de recurs, ca excepționale, circumstanțele pot fi considerate atunci când sunt ieșite din comun și țin de personalitatea vinovatului, de starea sănătății, a familiei acestuia ori aflate în strînsă legătură cu circumstanțele cauzei, legate de scopul, motivele, rolul vinovatului și comportamentul acestuia până la săvârșirea infracțiunii, în timpul și după săvârșirea infracțiunii. Prin urmare, Colegiul penal lărgit al Curții Supreme de Justiție consideră că la aplicarea pedepsei lui S.M. și R.T. pentru infracțiunea comisă, instanța de apel nu a acordat deplină eficiență prevederilor art.61 și 75 Cod penal, astfel, pripit a ajuns la concluzia despre aplicarea prevederilor art.79 Cod penal, nu a argumentat care sunt circumstanțele excepționale ale cauzei, ce ar permite aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege” [160; 161].

În urma studierii cauzelor penale, reieșind din situația existentă la ziua de azi, apar mai multe întrebări ce țin de aplicarea art.79 CP al RM, și anume:

- În ce temei, instanța de judecată, poate să constate prezența sau absența circumstanțelor excepționale care ar servi drept temei de aplicare a prevederilor art.79 CP al RM, în condițiile în care, în legea penală, în general nu există noțiunea „*circumstanțelor excepționale*” ale cauzei?

- În ce temei, instanța de judecată ierarhic superioară, poate să caseze hotărârile judecătorești a instanțelor ierarhic inferioare, pe motiv, că anumite circumstanțe prezente în cauza penală, incorect și neîntemeiat au fost reținute ca fiind circumstanțe excepționale și respectiv, neîntemeiat a fost aplicat art.79 CP, în condițiile, în care, în legea penală, lipsește în general noțiunea de „*excepționalitate*” a circumstanțelor, cât și de „*circumstanțe excepționale*” ale cauzei ?

La fel, apar și alte întrebări, cum ar fi de exemplu: Poate oare aceiași circumstanță atenuantă să fie luată în considerație de către instanța de judecată și în calitate de circumstanță excepțională ca temei de aplicare a art.79 CP, iar ulterior, și ca circumstanță atenuantă deja la stabilirea cuantumului concret al pedepsei ? Care este deosebirea dintre o circumstanță atenuantă și o circumstanță excepțională, ce servește drept temei de a aplica prevederile art.79 CP al RM ?

În teoria dreptului penal, cât și în practica judiciară, de mai mult timp se duc discuții privind înțelegerea naturii circumstanțelor excepționale, care permit instanței de a aplica o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege. În același timp, în literatura de specialitate sunt recunoscute ca excepționale diferite categorii de circumstanțe. Astfel, unii autori consideră, că în calitate de circumstanțe excepționale pot fi recunoscute doar circumstanțe atenuante deosebite care nu sunt incluse în lista circumstanțelor atenuante prevăzute de legea penală [78, p.75-87]. Alți autori consideră, că pentru aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, nu este necesar de stabilit careva circumstanțe atenuante deosebite și că pot fi recunoscute drept

excepționale atât circumstanțele atenuante enumerate în lege, cât și circumstanțele, neincluse lista legală, dar care sunt recunoscute ca atenuând pedeapsa de către instanța de judecată [155, p.359-361]. Principalul este ca circumstanțele atenuante să atribuie cauzei penale așa particularități și trăsături, care vorbesc despre faptul, că infracțiunea concretă se deosebește de alte infracțiuni tipice de acest gen.

Practica judiciară din ultimele decenii, în domeniul aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, a ținut cont atât de circumstanțele atenuante prevăzute de lege, cât și de circumstanțele atenuante ce nu sunt indicate în lista legală [6].

Aceiași opinie este expusă și de către Borodin S.V. [130, p.170] și Ișcenco A.V. [93, p.46], care susțin, că în calitate de circumstanțe excepționale, la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, pot fi considerate atât o circumstanță atenuantă din lista celor prevăzute de norma respectivă a PG a CP, cât și un cumul de asemenea circumstanțe atenuante, la fel și *alte* circumstanțe care nu sunt indicate în legea penală în calitate de circumstanțe ce atenuază pedeapsa, însă după părerea instanței de judecată *au importanță pentru stabilirea unei pedepse echitabile*. Totodată, la asemenea circumstanțe excepționale, după părerea autorilor, pot fi atribuite așa circumstanțe cum sunt: lipsa unor motive josnice la săvârșirea infracțiunii; rolul secundar al vinovatului la comiterea infracțiunii; acordarea de ajutor vinovatului pentru a micșora consecințele negative ale infracțiunii. Tot aici, în viziunea autorilor enunțați, trebuie de atribuit motivele și scopurile, prevăzute în legea penală ca circumstanțe atenuante, apărute ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial; săvârșirea infracțiunii ca rezultat al constrângerii fizice sau psihice, ce nu înlătură caracterul penal al faptei, sau dată fiind dependența materială, de serviciu sau de altă natură; săvârșirea infracțiunii cu depășirea limitelor legale ale legitimei apărări, reținerii infractorului, stării de extremă necesitate, riscului întemeiat sau ca rezultat al executării ordinului sau dispoziției superiorului; comportamentul amoral sau ilegal al părții vătămate și/sau al victimei, dacă aceasta a provocat infracțiunea. La circumstanțele excepționale ale cauzei legate de *comportamentul vinovatului*, în opinia autorilor menționați mai sus, pot fi atribuite acțiunile, ce țin de comportamentul vinovatului după comiterea infracțiunii, în timpul urmăririi penale și a judecării cauzei, inclusiv așa circumstanțe cum sunt de exemplu: acordarea ajutorului părții vătămate inclusiv celui medical imediat după comiterea faptei; restituirea bunurilor sustrate, recuperarea pagubei materiale, compensarea daunei morale; participarea activă la descoperirea infracțiunii ori identificarea altor participanți la comiterea infracțiunii, precum și alte acțiuni ce contribuie la efectuarea justiției și la repararea consecințelor infracționale. Totodată, în opinia unor autori, aplicarea pedepsei sub limita minimă, prevăzută de legea penală pentru infracțiunea respectivă, trebuie să coreleze cu

gravitatea infracțiunii și anume, cu cât este mai periculoasă fapta, comisă, cu atât mai esențiale trebuie să fie circumstanțele pe care instanța de judecată le consideră ca fiind excepționale [141, p.106].

Studiind practica judiciară am constatat că instanțele judecătorești aproape în toate cazurile, pun la baza aplicării art.79 CP al RM, așa circumstanțe cum sunt de exemplu: vârsta tânără sau înaintată, lipsa antecedentelor penale, caracteristica pozitivă de la locul de muncă și/sau de trai, tragerea pentru prima dată la răspundere penală, recunoașterea vinovăției, a încheiat acordul de recunoaștere a vinovăției, căința sinceră de cele comise, recuperarea benevolă a prejudiciului material cauzat prin infracțiune, starea și condițiile de viață a familiei inculpatului, prezența copiilor minori sau a persoanelor incapabile la întreținere, pericolul social al faptei comise, categoria infracțiunii comise, participarea la Marele Război Pentru Apărarea Patriei, la războiul din Afganistan, sau la conflictul armat din Transnistria pentru apărarea integrității teritoriale ale Republicii Moldova, împăcarea cu partea vătămată sau lipsa pretențiilor din partea victimei și/sau a părții vătămate [1; 5; 7; 9; 16;].

Totodată, de către instanțele judecătorești, la baza aplicării institutelor liberării de răspundere penală și liberări de pedeapsă penală, de fapt, sunt puse, aceleași circumstanțe menționate mai sus și care, în esență, pe cazurile concrete au aceeași valoare. Astfel, prin sentința din 18.04.2009, Judecătoria Rîșcani, mun. Chișinău, l-a recunoscut pe D.P. vinovat în săvârșirea infracțiunii prevăzute de art.217 alin. (2) CP al RM, însă a încetat procesul penal în privința lui D.P., liberându-l de răspundere penală cu tragere la răspundere contravențională, aplicându-i pedeapsă contravențională sub formă de amendă în mărime de 200 unități convenționale. La stabilirea categoriei și termenului pedepsei, instanța de judecată, în baza art.75 CP al RM, a ținut cont de caracterul infracțiunii săvârșite, că infracțiunea este mai puțin gravă, de personalitatea inculpatului, că este minor, că și-a recunoscut vina, sincer se căiește de cele comise, și de aceea consideră, că corijarea și reeducarea lui poate avea loc fără tragerea ultimului la răspundere penală, fiind suficientă și oportună aplicarea art.53; 55 CP al RM [12]. Prin sentința Judecătoriei s. Rîșcani, mun. Chișinău, T.A., a fost recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunii, prevăzute de art.217 alin. (2) CP al RM, fiindu-i numită o pedeapsă sub formă de închisoare de 6 luni. Totodată ținând cont de caracterul și pericolul social al infracțiunii, persoana inculpatului, că a recunoscut vina și a încheiat acordul de recunoaștere a vinovăției, a ajutat activ la descoperirea infracțiunii, este fără antecedente penale, a ajuns la concluzia a aplica art.90 CP al RM și a suspenda condiționat executarea pedepsei, stabilindu-i-se un termen de probă de un an [11; 13; 14]. La fel, este de menționat și faptul, că practica judiciară cunoaște și cazuri, când aceleași circumstanțe ale cauzei, ce se referă la infracțiune și la persoana celui vinovat, sînt puse

concomitent atât la baza aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, cât și la condamnarea cu suspendarea condiționată a executării pedepsei. Astfel, prin sentința Judecătoriei Buiucani, mun. Chișinău, V.I., a fost recunoscut vinovat în săvârșirea infracțiunii, prevăzute de art.264 alin. (3) CP al RM și i-a fost aplicată o pedeapsă sub formă de închisoare pe un termen de 4 ani. Totodată, în baza art. 90 CP al RM, executarea pedepsei a fost suspendată, stabilindu-i un termen de probă de 2 ani, fiind aplicat și art.79 CP al RM, în temeiul căruia, nu a fost aplicată pedeapsa complementară obligatorie, V.I., nefiind privat de dreptul de a conduce mijloace de transport [4].

În așa mod, concluzionăm următoarele:

1) Aproximativ în toate cauzele penale instanțele de judecată stabilesc prezența circumstanțelor atenuante, fie în temeiul alin. (1) al art.76 CP al RM, fie în temeiul alin. (2) al art.76 CP al RM.

2) Nu toate circumstanțele atenuante și nu în toate cazurile micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia. Astfel, trebuie să facem deosebire între proprietatea circumstanțelor de a *atenua pedeapsa* și proprietatea circumstanțelor de a *micșora esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei...*, deoarece, în opinia noastră, a atenua pedeapsa, nu înseamnă a reduce esențial pericolul social al faptei, pentru care această pedeapsă este stabilită. În același timp, suntem de părerea, că *toate circumstanțele*, care constituie temei pentru aplicare a art.79 CP al RM și micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, *sunt circumstanțe atenuante*, în același timp, *nu toate circumstanțele atenuante* și nu în toate cazurile *constituie temei pentru aplicarea art.79 CP al RM*. Aceasta înseamnă că fiind stabilite circumstanțele atenuante, ele nu în toate cazurile *micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia*, de aceea în asemenea cazuri ele nu pot fi puse la baza aplicării prevederilor art.79 CP.

3) Potrivit Dicționarului limbii române moderne, cuvântul (substantivul feminin) „*excepție*” înseamnă: *abatere de la regula generală, cea ce nu se supune normei generale*, iar cuvântul (adjectivul) „*exceptional*” înseamnă *ceva ce constituie o excepție*, adică o abatere de la regula generală [34, p.283]. La rândul său, cuvântul „*circumstanță*” – (substantiv feminin) înseamnă *împrejurare, fapt, lucru care însoțește o acțiune sau un fenomen sau care se petrece în același timp cu altceva; totalitatea unor condiții date* [ibidem].

Este cunoscut faptul că nu există infracțiuni identice după conținutul componenței sale. În legea penală legislatorul stabilește componente de infracțiuni - *tip* și pedepse – *tip*, care însă, în cazul comiterii unei infracțiuni concrete diferă după conținutul semnelor sale, inclusiv și după circumstanțele atenuante sau agravante ce se manifestă atât în timpul comiterii faptei infracționale, cât și ulterior comiterii acesteia, fiind prezente la momentul stabilirii categoriei și cuantumului pedepsei.

Astfel, concluzionăm, că legea penală nu prevede o regulă generală, ce ar stabili, care anume circumstanțe trebuie să însoțească o infracțiune, la ce trebuie să se refere acestea, care trebuie să fie gradul influenței acestor circumstanțe în cazul unei infracțiuni concrete, deoarece atât conținutul infracțiunii, cât și numărul, felurile și conținutul circumstanțelor prezente într-o cauză penală diferă de la caz la caz. Deci, nu există o circumstanță atenuantă - *normă generală*, ce ar constitui o regulă generală, de la care să existe o excepție - *circumstanță excepțională*, adică o circumstanță ce ar constitui o abatere de la regula generală, sau de la norma generală [64, p. 132-137].

În același timp, Capitolul VIII din PG al CP, se intitulază – Individualizarea pedepsei. Conform teoriei dreptului penal, individualizarea pedepsei constituie operația de adaptare a pedepsei în raport cu fiecare infracțiune și cu fiecare infractor, în vederea realizării scopului ei [20, p.551]. Astfel, în fiecare caz concret de examinare a unei cauze penale, dacă instanța de judecată ajunge la concluzia că este necesar de a aplica o pedeapsă penală persoanei recunoscute vinovate de comiterea unei infracțiuni, atunci ea este obligată să individualizeze pedeapsa pentru fiecare infractor în parte. În acest sens, legea penală la art.75, Capitolul VIII din PG a CP, stabilește limitele generale, a aplicării pedepsei penale și determină criteriile de individualizare a pedepsei de care este obligată să se conducă instanța de judecată la aplicarea pedepsei. În special, este prevăzut, că „persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea Specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții Generale a prezentului cod”. Totodată, în această prevedere legală, legislatorul reiese din faptul, că de regulă, la comiterea infracțiunii participă o singură persoană, persoana comite o singură infracțiune, persoana comite o infracțiune consumată, categoria și cuantumul pedepsei – tip stabilite de legislator în PS a CP corespunde pericolului social al infracțiunii – tip, și invers – pericolul social al infracțiunilor prevăzute de legea penală, corespund pedepselor stabilite pentru ele, etc.

Însă, cu toate acestea, la art.79-86 CP, legislatorul a prevăzut și anumite situații, circumstanțe și condiții, în care pedeapsa penală urmează a fi aplicată într-un mod diferit, decât cel prevăzut de art.75 alin. (1) CP. Astfel, în *opinia noastră*, aceste metode și moduri de aplicare

a pedepsei penale, *constituie niște excepții de la regula generală*, menționată în art.75 alin. (1) CP. În acest sens, legea penală, prevede mai multe situații speciale de aplicare a pedepsei cum sunt: aplicarea pedepsei în cazul *încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției*, în care pedeapsa pentru infracțiunea imputată, în mod obligatoriu, se reduce cu o treime din pedeapsa maximă prevăzută pentru această infracțiune (art.80 CP); aplicarea pedepsei *pentru infracțiunea neconsumată*, unde instanța de judecată la fel, este limitată în aplicarea maximului celei mai aspre pedepse prevăzute de articolul corespunzător din PS a CP (art.81 CP); aplicarea pedepsei *pentru recidivă de infracțiune*, în acest caz, instanța de judecată, deja este limitată în posibilitatea de a aplica minimul celei mai aspre pedepse prevăzute la articolul corespunzător din PS a CP (art.82 CP) etc.

Cum am mai menționat, în art.75 CP, este stabilită regula generală de aplicare a pedepsei care spune că *„Persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea unei infracțiuni i se aplică o pedeapsă echitabilă în limitele fixate în Partea Specială a prezentului cod și în strictă conformitate cu dispozițiile Părții generale a prezentului cod”*. La rândul său, art.79 CP al RM – *aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege* - stabilește trei modalități de aplicare a pedepsei și anume: a) aplicarea unei pedepse sub limita minimă, prevăzută de legea penală pentru infracțiunea respectivă; b) aplicarea unei pedepse mai blânde, de altă categorie; c) posibilitatea instanței de a nu aplica pedeapsa complementară obligatorie. În opinia noastră, anume aceste modalități de aplicare a pedepsei, *constituie o excepție* de la norma prevăzută la art. 75 CP. În același timp, din interpretarea gramaticală a normei respective rezultă o regulă și anume, instanța de judecată la aplicarea pedepsei conform art.79 CP, este în drept de a folosi doar una din modalitățile de aplicare a pedepsei menționate mai sus. Totodată, aplicarea pedepsei conform modalităților și regulilor stabilite de art.79 CP, poate fi efectuată doar cu respectarea unei condiții obligatorii și anume, pe cauza concretă există circumstanțe atenuante, fie există circumstanțe de altă natură, legate de alte criterii de individualizarea pedepsei penale și stabilite de către instanța de judecată, care *micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia*. Această condiție se referă la cazul, când datorită circumstanțelor menționate mai sus, pericolul social al infracțiunii comise, în cauza concretă, de fapt, este mai mic decât cel prevăzut de legislator pentru infracțiunea tipică, iar aplicarea a unei categorii de pedepse principale sau complementare chiar și în limitele minimale stabilite de lege, este prea aspră și vădit neechitabilă.

În așa mod, în urma acestor cercetări, am ajuns la concluzia, că în cazul normei prevăzute la art.79 CP al RM, însuși aplicarea pedepsei în modul prevăzut la art.79 alin. (1) CP, *constituie*

o excepție de la regula generală prevăzută la art.75 alin. (1) CP. Cu alte cuvinte, însuși categoria circumstanței, nu este excepțională, ci este excepțional modul de aplicare a pedepsei, în coraport cu regula generală de aplicare a pedepsei, stabilită la art.75 CP. În cazul dat, circumstanțele atenuante și agravante, precum și alte circumstanțe ale cauzei doar micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei. Deaceea, în opinia noastră, în cazul aplicării pedepsei conform regulilor prevăzute la art.79 CP, nu este corect să vorbim despre existența circumstanțelor excepționale. În acest sens, putem vorbi doar despre gradul diferit de influență a circumstanțelor atenuante. Așa, în cauze penale diferite, pot să fie prezente aceleași circumstanțe atenuante, însă gradul influenței lor în sensul reducerii gradului prejudiciabil este diferit de la caz la caz. Astfel, în l-rând, una și aceeași circumstanță poate avea importanță și influență diferită în cazul comiterii infracțiunilor ce diferă după gradul prejudiciabil (de exemplu furtul și omorul calificat, comise ca urmare a unui concurs de împrejurări grele de ordin personal sau familial). În al 2-lea rând, capacitatea unei sau altei circumstanțe de a atenua pedeapsa, poate fi neutralizată datorită prezenței unor circumstanțe cu acțiune opusă (de exemplu prezența copiilor minori la persoana care a comis o infracțiune împotriva minorilor, care se eschivează de la educația și întreținerea acestora, fie au un comportament crud cu minorii). În al 3-lea rând, conținutul unei și aceleiași circumstanțe poate influența diferit aprecierea caracterului său juridic (de exemplu, repararea benevolă parțială a pagubei pricinuite sau înlăturarea parțială a daunei cauzate constituie circumstanțe atenuante, pe când repararea benevolă integrală a pagubei pricinuite sau înlăturarea integrală a daunei cauzate, deja poate fi temei pentru aplicarea art.79 CP).

În așa mod, în cazul când anumite circumstanțe atenuante micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, fie denotă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, atunci este temei da aplicare a art.79 CP, și au ca efect aplicarea pedepsei anume în modul prevăzut de art.79 CP al RM, iar în consecință au ca efect atenuarea pedepsei în sensul acestei norme.

În același timp, circumstanțele ce stau la baza aplicării art.79 CP, trebuie: a) în primul rând să influențeze caracterul și gradul prejudiciabil al infracțiunii și anume gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolului social al persoanei vinovatului, în sensul micșorării, și b) să micșoreze esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, adică să le micșoreze în așa mod, încât aplicarea chiar și a unei pedepse minimale în limitele stabilite de lege, în cazul concret ar fi prea aspră și vădit neechitabilă. Totodată, în cazurile când circumstanțele atenuante prezente în cauza penală concretă nu micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, fie nu denotă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, iar instanța de judecată a ajuns la concluzia de a condamna infractorul cu aplicarea

pedepsei penale, atunci în asemenea caz, circumstanțele atenuante au ca efect doar *atenuarea pedepsei penale*, în limitele prevăzute de sancțiunea normei PS din CP, ce stabilește pedeapsa pentru infracțiunea respectivă.

Astfel, suntem de părerea și propunem să fie exclusă din art.79 alin. (1) Cod penal, noțiunea de „*circumstanțe excepționale ale cauzei*” și anume adjectivul „*excepțională*”, deoarece, la aplicarea pedepsei se ia în considerație nu însuși circumstanța ca atare, ci trebuie să fie luată în considerație *gradul diferit de influență a unui sau altui factor* asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii concrete. La fel, cum am constatat, nu este excepțională însuși circumstanța ce stă la baza aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, ci este excepțional anume modul de aplicare a pedepsei, în coraport cu regula generală de aplicare a pedepsei, stabilită la art.75 alin. (1) Cod penal. În același timp, noțiunea de *circumstanță excepțională*, nu are o definiție clară și concretă în legea penală, în practica judiciară cât și în teoria dreptului penal, aceasta fiind lăsată la aprecierea judecătorului, ceea ce duce la aplicarea neuniformă a art.79 CP, iar în consecință - la anularea neîntemeiată a sentințelor judecătorești, anume pe motiv, că instanța inferioară, incorect a considerat ca fiind excepțională o circumstanță sau alta.

Ce ține de întrebarea, care anume circumstanțe urmează a fi luate în considerație la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, atunci în opinia noastră, în afară de circumstanțele atenuante ce sunt enumerate în lista legală, prevăzută la art.76 alin. (1) CP și cele considerate drept circumstanțe atenuante în temeiul art.76 alin. (2) CP, de către instanța de judecată, *pot fi considerate drept circumstanțe atenuante, orice alte circumstanțe, ce se referă la infractor și/sau la infracțiune, la fel și circumstanțele legate de criteriile generale de individualizare a pedepsei, care au caracter atenuant și posedă trăsăturile caracteristice unei circumstanțe atenuante* [57, p.81-82].

Respectiv, nu putem stabili o listă concretă de circumstanțe, ce micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, deoarece, orice circumstanță, fie ea atenuantă, prevăzută la art.76 alin. (1), fie este recunoscută ca fiind atenuantă în temeiul art.76 alin. (2) CP, sau una care se referă la alte criterii de individualizare a pedepsei, *nu poate avea un grad prestabilit de influență privind reducerea esențială a pericolului social*, deoarece această influență, este apreciată de către instanța de judecată, în fie care caz concret în parte. În acest sens, circumstanțele respective nu pot fi comparate cu alte cazuri de comitere a infracțiunilor de același gen.

Din aceleași considerente, *nu este necesar de a stabili o listă concretă* a astfel de circumstanțe, deoarece, cum am stabilit, ponderea unora și aceluiași circumstanțe de la caz la caz, este diferită și respectiv, unele și aceleași circumstanțe într-un caz micșorează esențial gravitatea faptei concrete și a consecințelor ei, iar în alt caz, deși atenuează pedeapsa, totuși nu micșorează esențial gravitatea faptei concrete și a consecințelor ei. În același timp, considerăm că problema dată trebuie cercetată și prin prisma a așa instituții a dreptului penal cum sunt: institutul liberării de răspundere penală, institutul liberării de pedeapsă penală și institutul cauzelor care înlătură răspunderea penală sau consecințele condamnării, în coraport cu institutul individualizării pedepsei penale. Analizând aceste instituții a dreptului penal, observăm, că temeiurile ce stau la baza aplicării lor, în mare parte coincid cu circumstanțele atenuante prevăzute la alin. (1) art.76 CP, fie constituie circumstanțe care pot fi considerate ca atenuante, la aprecierea instanței de judecată, în temeiul alin. (2) al art.76 CP. De exemplu, legea penală stabilește următoarele temeiuri:

1) Pentru **liberarea de răspundere penală**: a) pentru *liberarea de răspundere penală a minorilor* (art.54 CP): persoana în vârstă de până la 18 ani; a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă, ceia ce constituie circumstanțe atenuante prevăzute la alin. (1) lit. a), b) al art.76 CP; b) pentru *liberarea de răspundere penală cu atragere la răspundere administrativă* (art.55 CP): persoana a săvârșit pentru prima oară o infracțiune ușoară sau mai puțin gravă; și-a recunoscut vina; a reparat prejudiciul cauzat prin infracțiune, ce constituie circumstanțe atenuante prevăzute la alin. (1) lit. a), e), f) al art.76 CP; c) la fel, temeiuri de aplicare a art.57; 58; 59 CP, constituie circumstanțele atenuante prevăzute la alin. (1) lit. a), e), f) al art.76 CP, iar expirarea, de la momentul comiterii infracțiunii, a cel puțin 2/3 din termenul de prescripție pentru tragerea la răspundere penală, prevăzut la art.60 CP, constituie o circumstanță atenuantă, prevăzută la alin. (1) lit. l) al art.76 CP.

2) Temeiuri pentru **liberarea de pedeapsă penală** prevăzute la art.92; 93; 94, constituie circumstanțe atenuante, menționate la alin. (1) lit. a), e), f) al art.76 CP.

3) Ce ține de institutul **cauzelor care înlătură răspunderea penală sau consecințele condamnării**, după părerea noastră, însuși *împăcarea* dintre bănuít, învinuit sau inculpat și partea vătămată sau victimă, prevăzută la art.109 CP, în cazul în care nu sunt întrunite celelalte condiții pentru înlăturarea răspunderii penale și încetarea cauzei penale prevăzute de această normă, *împăcarea* de fiecare dată trebuie să fie luată în considerație de către instanța de judecată ca circumstanță atenuantă la stabilirea pedepsei în temeiul alin. (2) al art.76 CP. În același timp, considerăm, că împăcarea dintre bănuít, învinuit sau inculpat și partea vătămată sau victimă, de fiecare dată constituie o circumstanță atenuantă care *micșorează esențial* gravitatea faptei

concrete și a consecințelor ei și prin urmare, este un temei de aplicare a unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege. Or, unul din scopurile tragerii la răspundere penală și a aplicării pedepsei penale este restabilirea echității sociale, iar un aspect al realizării acestui scop este satisfacerea plângerii părții vătămate de a atrage pe vinovat la răspundere penală, precum și satisfacerea pretențiilor înaintate în acțiunea civilă în procesul penal. De aceea, în opinia noastră, declarațiile părții vătămate sau a victimei, vis-a-vis de tragerea la răspundere penală și aplicarea pedepsei penală vinovatului, poate constitui o circumstanță importantă ce influențează liberarea vinovatului de răspundere penală, liberarea de pedeapsă penală, cât și alegerea de către instanța de judecată a categoriei și cuantumului pedepsei penale mai blânde.

Astfel, o dată ce anumite circumstanțe, în genere stau la baza a liberării de răspundere penală, liberării de pedeapsă penală, fie constituie temeiuri de înlăturare a răspunderii penale sau a consecințelor condamnării și legea penală nu cere ca ele să fie circumstanțe excepționale, adică sunt circumstanțe „simple”, *cu atât mai mult* asemenea circumstanțe pot sta și la baza aplicării unei pedepse mai blânde decât cea prevăzută de lege. Or, altfel, rezultă că circumstanțele „simple”, ce nu sunt excepționale, au un efect și o influență mai mare decât careva circumstanțe excepționale, deoarece, prezența lor, în general liberează persoana de răspundere penală, de pedeapsă penală, fie stau la baza încetării cauzei penale și constituie condiții de prezență a cauzelor ce înlătură consecințele condamnării sau răspunderea penală.

În conformitate cu p. 1) art.22 CP al Spaniei, circumstanțe atenuante constituie temeiurile de liberare de răspundere penală prevăzute de capitolul corespunzător, când nu există toate condițiile pentru liberarea de răspundere penală. Astfel, în opinia noastră, prezența circumstanțelor ce *constituie temei de liberare de răspundere penală, de liberare de pedeapsă penală, fie stau la baza încetării cauzei penale și constituie condiții de prezență a cauzelor ce înlătură răspunderea penală*, trebuie să fie temei obligatoriu de aplicare a art.79 CP. De aceea, propunem completarea art.79 CP al RM cu un alineat nou - alineatul 2, după cum urmează: “*În cazul constatării pe cauza penală a circumstanțelor ce constituie temei de liberare de răspundere penală, de liberare de pedeapsă penală, fie constituie condiții de prezență a cauzelor ce înlătură răspunderea penală și stau la baza încetării cauzei penale, când nu există toate condițiile de liberare de răspundere penală, de liberare de pedeapsă penală, fie de înlăturare a răspunderii penalei, instanța de judecată aplică o pedeapsă sub limita minimă, prevăzută de legea penală pentru infracțiunea respectivă, sau una mai blândă, de altă categorie, ori nu aplică pedeapsa complementară obligatorie*”.

Cercetând problema categoriilor de circumstanțe concrete, care pot fi considerate excepționale în sensul art.79 CP, conchidem, că actuala redacție a normei date, în lumina ultimelor modificări ce au avut loc în legislația penală, necesită o nouă abordare.

Astfel, datorită faptului că din art.79 CP a fost exclus alineatul (2), conform căruia, era stabilit, că la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege *“poate fi considerată excepțională atât o circumstanță atenuantă, cât și o totalitate de asemenea circumstanțe”*, în opinia noastră, circumstanțele care urmează a fi luate în considerație la aplicarea art.79 CP, urmează a fi *interpretate extensiv*. În special, ne referim la faptul, că urmează a fi lărgit cercul *categoriilor* de circumstanțe de care trebuie să țină cont instanța de judecată, aplicând o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege.

Analizând sistemul legii penale, vedem că norma prevăzută la art.79 CP, se află în Capitolul VIII al Codului penal – Individualizarea pedepselor. În conformitate cu alin. (1) al art.75 CP - Criteriile generale de individualizare a pedepsei, observăm că la aplicarea pedepsei penale, în afară de circumstanțele atenuante și agravante, instanța de judecată trebuie să țină cont inclusiv și de un șir de alți factori care au importanță pentru aplicarea pedepsei penale.

Comparând criteriile generale de individualizare a pedepsei, prevăzute la alin. (1) al art.75 CP, cu acei factori de care trebuie să țină cont instanța de judecată la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege menționați în alin. (1) al art.79 CP, observăm, că ele în mare parte coincid și anume, în ambele cazuri este vorba de exemplu de: motivul infracțiunii, sau persoana celui vinovat. În același timp, necătând la faptul, că art.79 CP este o normă ce constituie *o excepție* de la regula generală, fiind vorba de aplicarea pedepsei în alte limite decât cele prevăzute de PS a CP, totuși această normă, se referă la *aplicarea pedepsei penale și stabilește anumite reguli de aplicare a acesteia*. De aceia, considerăm, că la baza aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, stau aceleași criterii prevăzute la alin. (1) al art.75 CP, însă care au un caracter special, cât și circumstanțele legate de aceste criterii, inclusiv și circumstanțele atenuante care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei. Totodată, este de menționat faptul, că spre deosebire de criteriile prevăzute la alin. (1) al art.75 CP, lista factorilor de care sunt legate circumstanțele cauzei, de care trebuie să țină cont instanța de judecată la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, *este una deschisă*, aceasta având o *interpretare extensivă*.

Anume reieșind din aceste constatări, *ajungem la concluzia*, că la circumstanțele cauzei, care urmează a fi luate în considerație de către instanța de judecată la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, se referă *atât circumstanțele atenuante, prevăzute la art.76*

alin. (1) și (2) CP, cât și de circumstanțele legate de celelalte criteriile generale ale individualizării pedepsei, însă care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei.

Astfel, în opinia noastră, excluderea din art.79 CP a aliniatului (2), conform căruia, era stabilit, că la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege „*poate fi considerată excepțională atât o circumstanță atenuantă, cât și o totalitate de asemenea circumstanțe*”, constituie o modificare binevenită și ne permite într-un mod mai complet și mai amplu să descoperim esența și conținutul institutului aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege și a factorilor ce stau la baza aplicării acestuia.

Totodată, nu suntem de acord cu formularea prevăzută de art.79 CP al RM, în partea interpretării extensive a normei date, conform căreia, instanța de judecată trebuie să țină cont și de *alte circumstanțe* care micșorează esențial, doar *gravitatea faptei și a consecințelor ei*. Astfel, norma dată prevede că o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege se aplică ținându-se cont de circumstanțele cauzei, legate atât de scopul și motivele faptei, cât și de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii, de comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii. La fel, în p. 11 al Hot. Plen. CSJ a RM „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013 [162], se atrage atenția instanțelor de judecată că „*Instanțele de judecată trebuie să studieze multilateral, în deplină măsură și obiectiv, toate circumstanțele și datele care caracterizează atât negativ, cât și pozitiv persoana inculpatului și care au o importanță esențială pentru stabilirea categoriei și mărimii pedepsei*”.

În același timp, circumstanțele atenuante cât și cele agravante sunt acele circumstanțe care se referă la infracțiune și infractor, fie doar la persoana infractorului. De aceea, este logic, ca interpretarea extensivă stabilită în art.79 CP al RM, să se refere și la *persoana vinovatului*. În acest context, considerăm că conținutul alin. (1) al art.79, în ce privește interpretarea extensivă, urmează a fi completat fiind inclusă și *persoana vinovatului*.

Până acum am cercetat influența și importanța *circumstanțelor atenuante* la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, concluzionând, că acestea au o influență nemijlocită și de fapt, hotărâtoare la aplicarea normei prevăzute de art.79 CP. Însă, apare întrebarea: în ce mod influențează și care este rolul *circumstanțelor agravante* la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege?

Analizând prevederile art.79 CP, observăm că norma dată nu face referire la careva circumstanțe agravante și în același timp, nu prevede careva restricții sau limitări a aplicării acestei norme în cazul prezenței a astfel de circumstanțe. Cu alte cuvinte, instanța de judecată poate să aplice o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege, chiar și în acea situație, când în cazul penal concret există circumstanțe agravante. Probabil legislatorul a reieșit din faptul, că

în cazul în care pe o cauză penală concretă există circumstanțe *care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolul social al persoanei vinovatului, sau participantul unei infracțiuni săvârșite în grup a contribuit activ la descoperirea acesteia*, ele neutralizează influența circumstanțelor agravante. Aceste constatări, ne-au determinat să tragem *concluzia*, că de jure circumstanțele agravante *au un rol pasiv* în cazul aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. Aplicând la situația dată cunoscutul proverb, putem spune, că circumstanțele agravante *ajută prin aceea, că nu împiedică* la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. În același timp, considerăm că este inadmisibil de a aplica o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege, infractorului ce a comis infracțiunea cu așa circumstanțe agravante cum sunt de exemplu săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei (art.77 alin. (1) lit. h) CP), fie săvârșirea infracțiunii cu bună știință împotriva unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor (art.77 alin. (1) lit. e) CP).

În așa mod, în unele cazuri, necătând la rolul său pasiv, prezența circumstanțelor agravante pe cauza penală concretă, totuși influențează în așa mod, încât circumstanțele atenuante, precum și alte circumstanțe, își pierd capacitatea de a micșora esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, determinând instanța de judecată de a nu aplica o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege. Deaceea, *propunem* ca redacția alin. (4) al art.79 CP să fie modificată.

3.4. Concluzii la capitolul 3

Investigațiile efectuate în prezentul capitol ne permit formularea următoarelor concluzii:

1. *Individualizarea pedepsei penale* este un act al instanței de judecată și constă în stabilirea pedepsei concrete persoanei recunoscute vinovată de comiterea infracțiunii, pedeapsă care corespunde caracterului și gradului prejudiciabil individual al infracțiunii și al persoanei infractorului, datelor despre persoana ce comis infracțiunea, gravității infracțiunii comise, circumstanțelor ce atenuază și agravează răspunderea, luându-se în considerație influența pedepsei aplicate asupra corectării și reeducării vinovatului, precum și condițiile de viață ale familiei acestuia. Totodată, trebuie de ținut cont de faptul, că individualizării este supusă nu numai pedeapsa principală, dar și cea complementară.

2. *Limitele Individualizării pedepsei*, se află în cadrul limitelor pedepsei prevăzută în sancțiunea normei Părții Speciale a CP, fie se află în limitele prevăzute de criteriile speciale de aplicare a pedepsei (art.79-82; 84, 85 CP al RM). În afară de aceasta, pedeapsa se aplică doar ținându-se cont de lista categoriilor de pedepse prevăzute de lege pentru persoanele fizice și juridice (art.62; 63 CP), precum și de limitele minimale și maxime ale pedepsei prevăzute de

lege în PG a CP pentru fiecare pedeapsă în parte.

3. *Criteriile generale de individualizare a pedepsei* sunt anumite reguli și temeiuri generale stabilite de lege, de care instanța de judecată trebuie să țină cont în mod obligatoriu, cumulativ, la determinarea categoriei și quantumului pedepsei, fiecărei persoane ce a comis o faptă prejudiciabilă prevăzută de legea penală.

4. Este necesar de a introduce în Codul penal al RM o normă aparte, în care să fie reglementate criteriile speciale de stabilire a pedepsei penale infractorului minor.

5. Activitatea judecătorului privind constatarea circumstanțelor atenuante și agravante, stabilirea pedepsei, precum și de atenuare sau agravarea a acesteia, trebuie să fie efectuată în conformitate cu anumite reguli stabilite de lege.

6. La stabilirea categoriei și mărimii pedepsei instanța de judecată, trebuie să aprecieze importanța circumstanțelor atenuante și agravante ale cauzei, reieșind nu numai din criteriul *cantitativ* dar și din criteriul *calitativ*. Totodată, *individualizarea pedepsei nu poate fi infinită, ea are limitele sale*, care se află în cadrul limitelor diferențierii acesteia, fie în limitele prevăzute de criteriile speciale de aplicare a pedepsei (art.79 – 82; 84, 85 CP al RM).

7. Evaluarea influenței circumstanțelor atenuante și/sau agravante trebuie să fie efectuată prin evaluarea și aprecierea efectelor pe care le produc aceste circumstanțe, precum și fiecare circumstanță în parte asupra răspunderii și pedepsei penale.

8. Prevederile ce se conțin în norma prevăzută la art.78 CP al RM, în cea mai mare parte a sa, nu sunt consecvente atât în privința stabilirii pedepsei principale, cât și în privința stabilirii pedepsei complementare. În alin. (1) al art.78 CP al RM se conțin prevederi contradictorii.

9. În realitate, alin. (1), (3) și (4) al art.78 CP al RM, dublează prevederile alin. (1) art.75 CP al RM, iar alin. (2) și (5) al art.78 CP al RM, dublează prevederile art.79 CP al RM. De aceea, norma dată, în prezenta redacție din Codul penal al RM, nu poate fi acceptată și urmează a fi redactată.

10. Mecanismul aplicării și evaluării circumstanțelor atenuante și agravante, se realizează prin aprecierea influenței lor la individualizarea răspunderii și pedepsei penale, adică prin aprecierea influenței lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau asupra pericolului social al persoanei vinovatului, precum și prin efectele pe care aceste circumstanțe le au la stabilirea categoriei și quantumului pedepsei penale.

11. La stabilirea și aplicarea pedepsei penale, instanța de judecată trebuie să țină cont nu numai de direcția influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei (adică atenuare sau agravare), dar și de faptul că ele nu sunt echivalente după influența sa și respectiv, ponderea lor este diferită. La fel, instanța de judecată, ținând cont de circumstanțele atenuante

și/sau agravante concrete ale cauzei, poate să atenueze și să reducă pedeapsa, fie să o agraveze și respectiv să o mărească, doar cu condiția că există un anumit *punct de referință*, adică o pedeapsă orientativă, în raport cu care se efectuează atenuarea sau agravarea cuantumului pedepsei penale. În funcție de circumstanțele atenuante și/sau agravante concrete ale cauzei, *punctul de referință*, în raport cu care și de la care trebuie să se efectueze atenuarea sau agravarea pedepsei, este situat în intervalul dintre extremitățile minimale și maximale a pedepsei relativ determinate prevăzută de sancțiunea normei Părții Speciale a Codului penal.

12. Dacă într-o cauză penală sunt prezente exclusiv doar *circumstanțe agravante* sau acestea prevalează din punct de vedere calitativ față de circumstanțele atenuante, atunci mărimea pedepsei stabilite trebuie să fie *mai aproape de limita maximă* a pedepsei prevăzute de sancțiunea normei Părții Speciale a CP. La fel, dacă într-o cauză penală sunt prezente exclusiv doar *circumstanțe atenuante* sau acestea prevalează din punct de vedere calitativ față de circumstanțele agravante, acest fapt conduce la următoarele:

- a) mărimea pedepsei stabilite, trebuie să fie *mai aproape de limita minimă* prevăzută pentru pedeapsa respectivă de sancțiunea normei Părții Speciale a CP;
- b) la neaplicarea pedepsei sub formă de detențiune pe viață;
- c) la posibilitatea înlăturării atât a pedepsei complementare obligatorii, cât și a pedepsei complementare opționale (care nu este obligatorie - „cu sau fără”);
- d) la posibilitatea aplicării pedepsei conform prevederilor art.79 CP al RM, dacă există circumstanțe atenuante excepționale.

13. Trebuie să fie făcută deosebire între proprietatea circumstanțelor de a *atenua pedeapsa* și proprietatea circumstanțelor de a *micșora esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei*. În același timp, toate circumstanțele, care constituie temei pentru aplicarea art.79 CP și *micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia* sunt circumstanțe atenuante și nu toate circumstanțele atenuante constituie temei pentru aplicarea art.79 CP.

14. Este imposibil și incorect, în conceptul actualei legi penale, să fie stabilită în lege o listă a circumstanțelor care micșorează esențial gravitatea faptei și consecințele ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, deoarece, nici o circumstanță atenuantă indicată în lista legală prevăzută la art.76 alin. (1), sau recunoscută ca fiind atenuantă în temeiul art.76 alin. (2) CP, *nu poate avea un grad prestabilit, de influență și să micșorează esențial gravitatea faptei și consecințele ei*, dat fiind faptul că această influență, trebuie să fie apreciată de către instanța de judecată, în fiecare caz concret în parte. În acest sens, circumstanțele respective nu pot fi comparate cu alte cazuri de

comitere a infracțiunilor de același gen.

15. Lista factorilor de care sunt legate circumstanțele cauzei și de care trebuie să țină cont instanța de judecată la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, *este una deschisă*, aceasta având o *interpretare extensivă*. La circumstanțele cauzei, care urmează a fi luate în considerație de către instanța de judecată la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, se referă *atât circumstanțele atenuante, prevăzute la art.76 alin. (1) și (2) CP, cât și circumstanțele legate, de celelalte criterii generale ale individualizării pedepsei, însă care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei*.

16. La aplicarea pedepsei conform modului prevăzut la alin. (1) art.79 CP, categoria circumstanței, inclusiv atenuante, care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei *nu este excepțională, ci este excepțional însuși modul de aplicare a pedepsei*, în coraport cu regula generală de aplicare a pedepsei, stabilită la alin. (1) art.75 CP.

17. Circumstanțele agravante *au un rol pasiv* în cazul aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. Totodată, nu trebuie să fie aplicată o pedeapsă mai blândă decât cea prevăzută de lege, infractorului ce a comis infracțiunea cu așa circumstanțe agravante cum sunt: săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei (art.77 alin. (1) lit. h) CP), fie săvârșirea infracțiunii cu bună știință împotriva unui minor sau a unei femei gravide ori profitând de starea de neputință cunoscută sau evidentă a victimei, care se datorează vârstei înaintate, bolii, handicapului fizic sau psihic ori altui factor (art.77 alin. (1) lit. e) CP).

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Sintetizând cele expuse în prezenta lucrare, formulăm următoarele **concluzii generale**:

1. *Circumstanțele atenuante* reprezintă prin sine date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, sau recunoscute în calitate de asemenea circumstanțe de către instanța de judecată în temei legal, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, ce relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, care influențează la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, fie nu relevă gradul prejudiciabil redus al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, însă influențează la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale, reieșind din principiul umanismului.

2. *Circumstanțele agravante*, reprezintă prin sine date, stări, situații, împrejurări, calități, de ordin obiectiv și subiectiv, stabilite de lege, anterioare, concomitente sau subsecvente săvârșirii infracțiunii, care relevă gradul prejudiciabil sporit al infracțiunii și/sau al persoanei vinovatului, influențând la realizarea formelor răspunderii penale, inclusiv la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei penale.

3. Nu toate circumstanțele ce se referă la infracțiune și la persoana celui vinovat, și care au importanță juridico-penală, sunt atenuante sau agravante. Noțiunea de „*circumstanțe ale cauzei*” și „*circumstanțe atenuante și agravante*” nu coincid după conținut, iar ultimele, în aspectul cercetat, au un conținut mai larg.

4. Noțiunea de „*circumstanțe ce atenuează și agravează răspunderea*” utilizată în legislația penală și procesual - penală a Republicii Moldova, *nu corespunde conținutului* capitolului VIII al CP al RM deoarece ele influențează nu numai stabilirea pedepsei, dar și celelalte forme de realizare a răspunderii penală: liberarea de răspundere penală și liberarea de pedeapsă penală.

5. Natura juridică a circumstanțelor atenuante și agravante *generale* prevăzute la alin. (1) și (2) art.76 și alin. (1) art.77 CP și a circumstanțelor atenuante și agravante *speciale* – semne calificative sau privilegiate a componentei infracțiunii, prevăzute de normele Părții Speciale a CP *este diferită*. Astfel, *circumstanțele atenuante și agravante generale* prevăzute la alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP, nu constituie semne ale componentei infracțiunii, ele doar *influențează la realizarea formelor răspunderii penale, precum și asupra stabilirii de către instanța de judecată a categoriei concrete de pedeapsă și a cuantumului ei, în limitele pedepsei stabilite de sancțiunea normei Părții Speciale a CP*. La rândul său, *circumstanțele atenuante și agravante – semne calificative a componentei infracțiunii* reflectă un grad-tip prejudiciabil al infracțiunii, schimbat esențial în comparație cu cel al componentei de bază și *influențează calificarea faptei infracționale comise*.

6. Circumstanțele atenuante și agravante, influențează atât la *individualizarea* cât și la *diferențierea răspunderii și pedepsei penale*.

7. Nici o circumstanță atenuantă sau agravantă prevăzută la alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP *nu poate avea un grad prestabilit, de influență* asupra răspunderii și/sau pedepsei penale dat fiind faptul că gradul influenței, trebuie să fie apreciat în fiecare caz concret în parte.

8. Evaluarea circumstanțelor atenuante și/sau agravante se efectuează prin evaluarea și aprecierea efectelor pe care le produc aceste circumstanțe, precum și fiecare circumstanță în parte asupra răspunderii și/sau pedepsei penale. Fiind un criteriu de individualizare a răspunderii și pedepsei penale, ele influențează fie au un rol pasiv: a) la liberarea de răspundere penală, b) la liberarea de pedeapsă penală, fie c) la stabilirea categoriei și cuantumului pedepsei, persoanei recunoscute vinovate de săvârșirea infracțiunii. În același timp, în cazul *sancțiunilor alternative*, circumstanțele atenuante și agravante influențează atât la alegerea *categoriei* pedepsei penale, cât și la stabilirea – *cuantumului* acesteia.

9. Evaluarea circumstanțelor atenuante și agravante la stabilirea pedepsei penale, umează a fi efectuată după următoarele reguli:

1) La stabilirea pedepsei instanța de judecată trebuie să țină cont de circumstanțele atenuante și agravante, în următoarea consecutivitate: a) circumstanțele atenuante și agravante legale (alin. (1) art.76 alin. (1); 77 CP RM); b) alte circumstanțe, neprevăzute la alin.(1) art.76 CP considerate drept circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în temeiul alin. (2) art.76, CP RM, care influențează gradul prejudiciabil al infracțiunii și/sau gradul de pericol social al persoanei vinovatului, fie sunt recunoscute ca fiind atenuante reieșind din principiul umanismului.

2) La stabilirea categoriei și mărimii pedepsei vinovatului, instanța de judecată, trebuie să aprecieze gradul de influență a circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, reieșind atât *criteriul cantitativ*, cât și din *criteriul calitativ*.

3) Mecanismul aplicării și evaluării circumstanțelor atenuante și agravante, se realizează prin aprecierea influenței lor la individualizarea pedepsei penale, adică prin aprecierea influenței lor asupra gradului prejudiciabil al infracțiunii și/sau asupra pericolului social al persoanei vinovatului, precum și prin efectele pe care aceste circumstanțe le au la stabilirea pedepsei penale.

4) Ținând cont de circumstanțele atenuante și/sau agravante concrete ale cauzei, instanța de judecată poate să atenueze și să reducă pedeapsa, fie s-o agraveze și respectiv s-o mărească, pornind de la un anumit *punct de referință* - o mărime orientativă a pedepsei, în raport cu care se efectuează atenuarea sau agravarea (mărirea sau reducerea) cuantumului pedepsei penale. *Punctul de referință*, în raport cu care și de la care trebuie să se efectueze atenuarea sau

agravarea pedepsei, este situat în intervalul dintre extremitățile minimale și maxime ale pedepsei relativ determinate prevăzută de sancțiunea normei Părții Speciale a Codului penal.

5) la stabilirea pedepsei penale efectele circumstanțelor atenuante și agravante rezidă în următoarele:

- dacă într-o cauză penală sunt prezente exclusiv doar *circumstanțe agravante* sau acestea prevalează din punct de vedere calitativ față de circumstanțele atenuante, atunci mărimea pedepsei stabilite trebuie să fie *mai aproape de limita maximă* a pedepsei prevăzute de sancțiunea normei Părții Speciale a CP;

- dacă într-o cauză penală sunt prezente exclusiv doar *circumstanțe atenuante* sau acestea prevalează din punct de vedere calitativ față de circumstanțele agravante, acest fapt conduce la următoarele: a) mărimea pedepsei stabilite trebuie să fie *mai aproape de limita minimă* prevăzută pentru pedeapsa respectivă de sancțiunea normei Părții Speciale a CP; b) la neaplicarea pedepsei - detențiune pe viață; c) la posibilitatea înlăturării atât a pedepsei complementare obligatorii, cât și a pedepsei complementare opționale (care nu este obligatorie - „cu sau fără”); d) la posibilitatea aplicării pedepsei conform prevederilor art.79 CP al RM, dacă există circumstanțe atenuante care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia.

10. La aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, trebuie să fie luate în considerație *atât circumstanțele atenuante legale, prevăzute la alin. (1) art.76 CP, cât și alte circumstanțe, neprevăzute la alin. (1) art.76 CP, dar considerate drept circumstanțe atenuante de către instanța de judecată în temeiul alin. (2) art.76, CP*. Totodată, în cazul aplicării pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege, circumstanțele agravante *au un rol pasiv* și, de regulă, nu împiedică aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. Toate circumstanțele, care constituie temei pentru aplicarea art.79 CP și *micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, precum și atestă despre contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia* sunt circumstanțe atenuante și nu toate circumstanțele atenuante constituie temei pentru aplicarea art.79 CP.

11. În cazul normei prevăzute la art.79 CP, însuși categoria circumstanței, nu este excepțională, ci este excepțional modul de aplicare a pedepsei, în coraport cu regula generală de aplicare a pedepsei, stabilită la art.75 CP. În acest sens, putem vorbi doar despre gradul diferit de influență a circumstanțelor atenuante, care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei.

Problema științifică de importanță majoră soluționată constă în *determinarea naturii juridice a circumstanțelor atenuante și agravante, a influenței circumstanțelor atenuante și*

agravante la stabilirea pedepsei penale, inclusiv prin prisma efectelor sale, a rolului lor la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege și *elaborarea* mecanismului influenței circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei penale, *ceea ce a contribuit* la înaintarea unor propuneri *de lege ferenda*, în vederea *direcționării* legiuitorului spre perfecționarea cadrului legal național, pentru a asigura eficiența pedepsei penale și realizarea reală a scopurilor acesteia.

În vederea îmbunătățirii legii penale naționale, au fost înaintate următoarele **recomandări**:

1. La alin.(3) art. 76 CP al RM, după cuvântul „circumstanța” se introduce cuvântul „*calificativă*”; după cuvintele „de lege ca” se introduce cuvântul „*semn*”.

2. A modifica alin. (2) art. 77 CP al RM, încât va avea următorul conținut:

Dacă circumstanțele menționate la alin.(1) constituie circumstanțe calificative agravante și sunt prevăzute la normele corespunzătoare din Partea Specială a prezentului cod în calitate de semne constitutive ale infracțiunii, la stabilirea pedepsei, instanța de judecată nu poate să le considere concomitent drept circumstanțe agravante.

3. A completa art.77 CP al RM cu alineatul (3) cu următorul conținut:

(3) La aplicarea pedepsei, instanța de judecată va ține cont doar de circumstanțele agravante, care erau conștientizate de cel vinovat în momentul săvârșirii infracțiunii, când cel vinovat își dădea seama, că săvârșește infracțiunea în prezența circumstanței sau circumstanțelor agravante prevăzute de lege. În cazul săvârșirii infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit (lit. i) alin. (1) art.77 CP), instanța de judecată va ține cont de prezenta circumstanță agravantă chiar și în cazul în care cel vinovat trebuia și putea să-și dea seama că mijloacele prin care se săvârșește infracțiunea prezintă un pericol social sporit.

4. A modifica art.78 CP al RM, încât va avea următorul conținut:

(1) În cazul în care instanța de judecată constată doar circumstanțe atenuante sau că acestea prevalează față de cele agravante atât cantitativ cât și din punct de vedere calitativ, acest fapt conduce: a) la aplicarea unei pedepse mai aproape de limita minimă a pedepsei prevăzute de sancțiunea normei Părții Speciale a Codului penal; b) la înlăturarea atât a pedepsei complementare obligatorii, cât și a pedepsei complementare opționale (care nu este obligatorie - „cu sau fără”); c) la posibilitatea liberării de pedeapsă penală; e) la la posibilitatea liberării de răspundere penală.

(2) În cazul în care instanța de judecată constată doar circumstanțe agravante sau că acestea prevalează față de cele atenuante atât cantitativ cât și din punct de vedere calitativ, instanța de judecată poate să aplice o pedeapsă mai aproape de limita maximă prevăzută de sancțiunea normei Părții Speciale a Codului penal.

(3) În cazul prezenței doar a circumstanțelor atenuante, fie în caz de concurs al

circumstanțelor agravante și a celor atenuante, detențiune pe viață nu se aplică.

(4) În cazul în care instanța de judecată constată doar circumstanțe atenuante la săvârșirea infracțiunii, atât a pedepsa complementară obligatorie, cât și pedepsa complementară opțională (care nu este obligatorie - „cu sau fără”), prevăzută de lege pentru infracțiunea săvârșită, poate fi înlăturată.

(5) În cazul în care instanța de judecată constată circumstanțe atenuante care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolul social al persoanei vinovatului, pedeapsa poate fi aplicată conform prevederilor art.79 alin. (1) și (3), cu excepția recidivei de infracțiuni sau al săvârșirii de infracțiuni prevăzute la art.166¹ alin. (2)–(4).

4. Propunem următoarea redacție a alin. (1) art.79 CP:

(1) Ținând cont de circumstanțele cauzei care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolul social al persoanei vinovatului, legate de scopul și motivele faptei, de rolul vinovatului în săvârșirea infracțiunii, de comportarea lui în timpul și după consumarea infracțiunii, de circumstanțele atenuante, de alte circumstanțe ale cauzei, precum și de contribuirea activă a participantului unei infracțiuni săvârșite în grup la descoperirea acesteia, instanța de judecată poate aplica o pedeapsă sub limita minimă, prevăzută de legea penală pentru infracțiunea respectivă, sau una mai blândă, de altă categorie, ori poate să nu aplice pedeapsa complementară obligatorie.

5. Pentru a nu produce confuzii la interpretarea și aplicarea legii penale, este necesar a delimita circumstanțele atenuante și agravante generale prevăzute la alin. (1) art.76 și alin. (1) art.77 CP de circumstanțele atenuante și agravante - *semne calificative a componenței infracțiunii*. Astfel, ultimele urmează a fi denumite – *circumstanțe calificative atenuante și circumstanțe calificative agravante*. În acest sens, recomandăm a modifica în art.117 CP RM, încât va avea următoarea redacție:

Concurența dintre două norme speciale are următoarele varietăți:

a) dintre componența de infracțiune cu circumstanțe calificative atenuante și alta cu circumstanțe calificative agravante – infracțiunea se califică în baza celei cu circumstanțe calificative atenuante;

b) dintre două componențe de infracțiuni cu circumstanțe calificative atenuante – infracțiunea se califică în baza normei penale care prevede pedeapsa mai blândă;

c) dintre două componențe de infracțiuni cu circumstanțe calificative agravante – infracțiunea se califică în baza normei penale care prevede o pedeapsă mai aspră.

Avantajele unor asemenea recomandări sunt:

a) Eficientizarea procesului de aplicare a legii, prin rentabilizarea practicii judiciare în materia ce vizează aplicarea prevederilor art.75-79 CP RM, astfel încât cei abilitați cu aplicarea legii penale să nu se confrunte cu dificultăți în activitatea de constatare a circumstanțelor atenuante și agravante, de evaluare și apreciere a circumstanțelor atenuante și agravante prin evaluarea efectelor pe care le produc aceste circumstanțe, precum și fiecare circumstanță în parte asupra răspunderii și/sau pedepsei penale. În consecință, va fi asigurată eficiența pedepsei penale și realizarea scopurilor acesteia, prin aplicarea unei pedepse legale, echitabile și justificate.

b) Ca rezultat al includerii în normele prevăzute la art. 76, 77, 117 CP al M a termenului de „*circumstanțe calificative atenuante*” și „*circumstanțe calificative agravante*”, vor fi evitate confuziile dintre circumstanțele atenuante și agravante *generale* prevăzute la alin. (1), (2) art.76 și alin. (1) art.77 CP și circumstanțele atenuante și agravante speciale – semne calificative și privilegiate constitutive a componenței infracțiunii prevăzute de normele Părții Speciale a CP. În așa mod, s-ar uniformiza termenii juridici, fapt dictat de Legea actelor legislative.

c) Prin operarea modificărilor în art.78 CP al RM, va fi înlăturată lipsa de consecvență existentă în conținutul normei respective, iar cei abilitați cu aplicarea legii penale nu se vor confrunta cu dificultăți în activitatea de apreciere a efectelor circumstanțelor atenuante și agravante, atât în procesul individualizării răspunderii penale, cât și cel al individualizării pedepsei penale.

d) Excluderea termenului de „*circumstanțe excepționale*” din alin. (1) al art. 79 CP al RM, va înlătura abordarea formală în în practica judiciară, a constatării și aprecierii circumstanțelor atenuante precum și a altor circumstanțe ale cauzei care micșorează esențial gravitatea faptei și a consecințelor ei, cât și pericolul social al persoanei vinovatului și ar reduce cazurile de casare de către instanțele ierarhic superioare a sentințelor sau deciziilor pronunțate de instanțele ierarhic inferioare, pe motiv că acestea greșit au individualizat pedeapsa penală și neîntemeiat au aplicat prevederile art.79 CP al RM.

e) În plan economic, vor fi evitate cheltuielile privind rejudecarea cauzelor în legătură cu aplicarea pedepselor individualizate greșit, fie contrar prevederilor legale (art.427 alin. (1) p. 10), art. 444 alin. (1) p. 9) CPP al RM), evitându-se eventuale cheltuieli de la bugetul de stat în contul reparării prejudiciului moral și material, cauzat prin încălcarea dreptului la judecarea în termen rezonabil a cauzei penale.

Planul cercetărilor de perspectivă la tema lucrării este orientat spre:

- Elaborarea proiectului modificărilor propuse pentru Hotărârea Plenului CSJ a RM „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013.

- Evaluarea oportunității sau inoportunității includerii în legea penală a circumstanțelor atenuante și agravante care să influențeze asupra răspunderii penale și/sau asupra pedepsei penale aplicate persoanei juridice.

- Elaborarea principiilor și regulilor stabilirii pedepsei în cazul concursului dintre circumstanțele atenuante și agravante și criteriile speciale de individualizare a pedepsei.

- Participarea la elaborarea ghidului cu privire la aplicarea pedepsei.

BIBLIOGRAFIE

În limba română:

1. Arhiva Judecătoriei Anenii Noi. Cauza penală nr. 1-5/08.
2. Arhiva judecătoriei Anenii Noi. Cauza penală nr. 1a-47/08.
3. Arhiva Judecătoriei Botanica mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-148/10.
4. Arhiva Judecătoriei Buiucani mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-163/09.
5. Arhiva Judecătoriei Buiucani, mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-49/07.
6. Arhiva Judecătoriei Buiucani. Mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-43/11.
7. Arhiva Judecătoriei Cahul. Cauza penală nr. 1-585/06.
8. Arhiva Judecătoriei Ciocana mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-255/09.
9. Arhiva Judecătoriei Ciocana mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-42/09.
10. Arhiva Judecătoriei Ciocana mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-116/09.
11. Arhiva Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-254/09.
12. Arhiva Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-331/09.
13. Arhiva Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-387/09.
14. Arhiva Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-399/09.
15. Arhiva Judecătoriei Rîșcani mun. Chișinău. Cauza penală nr. 1-399/09.
16. Arhiva Judecătoriei Sîngerei. Cauza penală nr. 1-229/04.
17. Avornic Gh., Aramă E. și alții, Teoria generală a dreptului. Ed. Cartier juridic. 2004. 656 pag.
18. Balcan Vasile, Circumstanțele agravante ale omorului. În: Legea și viața, Nr. 10. Chișinău, 2010. p. 45-48.
19. Barbăneagră Alexei, Ulianovschi Gheorghe și alții Codul penal al Republicii Moldova: Comentariu. Chișinău: Editura Sarmis, 2009, 860 p..
20. Botnaru S., Grama M. și alții. Manualul Drept penal Partea generală. Vol. I, ed. Cartier juridic. 2005. 624 p..
21. Brînză S., Stati V. și alții, Drept penal partea specială. Vol. 2. Ediția a II-a. Ed. Cartier juridic, 2005. 804 p..
22. Brînză Sergiu, Stati Vitalie Drept penal Partea Specială. Volumul I. Chișinău, 2011. 1062 p..
23. Bulai C., Bulai B. Manual de Drept penal. Partea Generală. București: Universul Juridic, 2007. 678 p..
24. Bulai Constantin, Mitrache Cristian, Drept penal român. Partea generală. Culegere de probleme din practica judiciară. Ediția a V-a, revăzută și adăugită. București: Universul

juridic, 2008, 458 p..

25. Carpov T.I., Florea C.N., Noțiuni de infracțiune și aplicarea pedepsei. Material didactic. Chișinău. 1976. 67 pag..
26. Ciobanu I. Griminologie. vol. II, Chișinău: Cartdidact, 2004. 298 p..
27. Codul de executare al Republicii Moldova nr. 443 din 24.12.2004, publicat: 05.11.2010 în Monitorul Oficial Nr. 214-220 art Nr : 704.
28. Codul de procedură penală al Republicii Moldova. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 122 din 14.03.2003. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 104-110 art. 447, din 07.06.2003.
29. Codul penal al Republicii Moldova. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 128-129/1012 din 13.09.2002. Republicat: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009.
30. Codul penal al României. Infracțiuni în legi speciale. București: Lumina lex. 1998, 327 p..
31. Codul penal. Veștile R.S.S.M. nr. 10, din 24.03.1961.
32. Constituția RM. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1, din 12.08.1994.
33. Culegere de acte normative naționale și internaționale în domeniul penal. În: Revista de științe penale. Supliment 2007. Chișinău: Cartea juridică. 2007, 608 p..
34. Dicționarul limbii române moderne. Editura Academiei Republicii populare Române, 1958, 961 p..
35. Dobrinoiu V., Nistoreanu Gh. și alții, „Drept penal. Partea Generală. Ediția a IV-a. Revizuită și adăugită cu dispozițiile Legii nr. 140/1996”. București: Editura Europa Nova, 1999. 576 p.
36. Giurgiu N. Elemente de criminologie. Iași: Chemarea, 1992. 318 p.
37. Gorea N., Comarnițchi S., Influența circumstanțelor atenuante și agravante asupra pedepsei, Chișinău:Cartea Moldovenească. 1984. 142 p.
38. Grama M. Diferențierea pedepsei penale prin sancțiune. În: Studia Universitatis. Revistă științifică. nr. 8 (28). Chișinău: CEP USM. 2009. p. 136-141.
39. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Privind sentința judecătorească”, nr. 5 din 19.06.2006. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, nr. 1, 2007. p. 14.
40. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării pedepsei penale”, nr.16 din 31.05.2004. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2004, nr.6. p. 22.

41. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Despre practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației în cadrul examinării cauzelor privind infracțiunile săvârșite de minori” nr. 37 din 12.11.1997. În: Culegere de hotărâri explicative. Chișinău, 2000, p. 201-210.
42. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „ Cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii ”, nr. 39 din 22.11.2004. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova, 2005, nr.7, p. 6.
43. Ivan Gh. Individualizarea pedepsei. București: C.H. Beck, 2007. 285 p..
44. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 229 din 01.06.2001. Articol unic. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 78-80 din 12.07. 2001.
45. Legea Parlamentului Republicii Moldova nr. 338 din 15.12.1994 privind drepturile copilului. Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 013, art. 127, din 07.06.2003
46. Legea Parlamentului Republicii Moldova pentru modificarea și completarea Codului penal al Republicii Moldova nr. 277 – XVI, din 18.12.2008. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 41-44. art. 120, din 24.02.2009.
47. Macari I. Dreptul penal al Republicii Moldova. Partea Generală. Chișinău, CE USM, 2002, 398 p..
48. Mitrache Constantin, Mitrache Cristian Drept penal român: Partea generală. Ediția a VII-a revăzută și adăugită. București: Universul Juridic, 2009. 454 p..
49. Nistoreanu Gh., Boroș Al. Drept penal român. Partea generală. București: ALL Beck, 2002. 344 p.
50. Noul Cod Penal al României. București: Universul juridic, 2009. 135 p..
51. Nour V., Odagiu Iu. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea în practica judiciară a principiului individualizării răspunderii și a pedepsei penale, nr. 16 din 31.05.2004. Examen Critic. În: Revista națională de Drept. Ediție specială p. 60-71.
52. Nour Valeriu, Crudu Sergiu Acțiunile de provocare din partea victimei. În: Probleme actuale de prevenire și combatere a criminalității. Anuar Științific. Ediția a VII-a, Academia „Ștefan cel Mare”. Chișinău, 2006, p. 117-121.
53. Nour Valeriu, Odagiu Iurie, Efectele circumstanțelor atenuante și agravante. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a M.A.I. al R. Moldova. Ediția IV-a, Chișinău, 2003, p. 223-232.

54. Nour Valeriu, Osadci Corneli, Circumstanțele atenuante în legea penală a Federației Ruse. În: Probleme actuale de prevenire și combatere a criminalității. Anuar Științific. Ediția a VII-a, Academia „Ștefan cel Mare”. Chișinău, 2006. p. 48-55.
55. Nour, Valeriu, Odagiu Iurie, „Provocarea din partea victimei ca circumstanță atenuantă”, În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a M.A.I. al Republicii Moldova, ediția 4-a, 2003, p.217-223.
56. Odagiu Iurie, Stabilirea și reținerea circumstanțelor atenuante – necesitate și realitate. În: Analele științifice ale Academiei „Ștefan cel Mare” a M.A.I. al R. Moldova, ediția 4-a, 2003, p. 233-236.
57. Pop O. Cauzele care atenuează și agravează pedeapsa. București: Scaiul. 2001. 159 p..
58. Popescu D. Trăsăturile caracteristice ale circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal al Republicii Moldova. În: Rezumatele comunicărilor. Conferința corpului didactico-științific,, Bilanțul activității științifice a USM în anii 2000-2002 ” 30 septembrie – 6 octombrie 2003. Științe socioumanistice Vol. I. Chișinău: USM, 2003, p. 81-82.
59. Popescu D., Unele probleme privind aplicarea circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal al Republicii Moldova. În: Rezumatele comunicărilor conf. corpului didactico-științifice ,, Bilanțul activității științifice a USM în anii 2000-2002 ” 30 septembrie – 6 octombrie 2003. Științe socioumanistice Vol. I. Chișinău: USM, 2003, p. 83-84.
60. Popescu Dorin, Caracterul și gradul influenței circumstanțelor atenuante și a celor agravante asupra categoriei și mărimii pedepsei. În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice”. Vol. I. Chișinău. 2001. p. 336-340.
61. Popescu Dorin, Circumstanțele atenuante și circumstanțele agravante – criteriu de bază al individualizării și aplicării pedepsei penale. În: Analele științifice ale Universității de Stat din Moldova. Seria „Științe socioumanistice” Chișinău, 2001, vol. I, p. 331-335.
62. Popescu Dorin, Rolul circumstanțelor agravante în prevenirea criminalității. În: Materialele Conferinței științifico-practice internaționale „Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire și de combatere”. 18-19 aprilie 2003. Chișinău, 2003 p. 166-168
63. Popescu Dorin, Rolul circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei penale. Locul lor în sistemul legislației penale a Republicii Moldova . În: Pedeapsa ca formă a răspunderii juridice și rolul ei în societatea de tranziție. Conferință științifico-practică internațională 14-15 februarie 2002. Chișinău – 2002, p. 292-302.
64. Popescu Dorin. Influența circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea

pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege. În: Revista națională de drept. Ediție specială: conferința internațională științifico-practică cu genericul „Societatea civilă în realizarea Strategiei de reformare a sectorului justiției 2011-2016”. 14 octombrie 2011. Chișinău. 2011. p. 132-137.

65. Popescu Dorin, Coraportul dintre circumstanțele atenuante și agravante și circumstanțele speciale - semne calificative și semne privilegiate ale componenței de infracțiune // Revista națională de drept, publicație științifico-practică, nr. 10, octombrie 2013, p. 54-59.

66. Mariana Grama, Popescu Dorin, Problemele clasificării circumstanțelor atenuante și agravante // Revista națională de drept, publicație științifico-practică, nr. 2, februarie, 2014, p. 19-23.

67. Popescu Dorin, Noțiunea și natura juridică a circumstanțelor atenuante și a circumstanțelor agravante // Revista națională de drept, publicație științifico-practică, nr. 3, martie 2014, p. 33-37,

68. Ulianovschi Gheorghe, Popescu Dorin Noțiunea de individualizare a pedepsei penale și rolul circumstanțelor atenuante și agravante la individualizarea pedepsei penale. În: Rezumatele comunicărilor. Conferința științifică națională cu participare internațională „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”. USM, 21-22 septembrie 2011. Științe sociale. Vol. I. Chișinău. 2011. p. 259-262.

În limba rusă:

69. Агаев И. Б., Совокупность преступлений: понятие, виды и наказуемость. Москва: Проспект, 2003 г., 200 с..

70. Анашкин Г. З. Обстоятельства, смягчающие и отягчающие ответственность. În: Советская юстиция. 1980. nr. 16. с. 22-23.

71. Анашкин Г. З., Бородин С. В. Уголовный закон. Опыт теоретического моделирования. Москва: Наука. 1987. 276 с.

72. Бажанов М. И. Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства при назначении наказания. În: Вопросы государства и права. Москва, 1974. Вып. 2, с. 246-259.

73. Бажанов М.И. Назначение наказания по советскому уголовному праву. Киев, 1980, 216 с..

74. Бакишев Кайрат Обстоятельства, смягчающие и отягчающие уголовную ответственность и наказание за неосторожные преступления. În: Уголовное право, 2007, № 4, с. 8-19.

75. Беляев Н.А. Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 2. Ленинград: изд-во ЛГУ. 1970. 672 с.
76. Бородин С. В. и др. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации. Москва: Юристъ, 2004, 829 с.
77. Брайнин Я. М. Принципы применения наказания по советскому уголовному праву. Киев.: Изд-во Киевского государственного университета, 1953, 227 с.
78. Брайнин Я.М. Принципы применения наказания в советском уголовном праве. Їп: Научные записки Киевского Государственного университета им. Т.Г. Шевченко. Т. 12. Вып.1. 1953. с. 75-87.
79. Велиев С. А., Принципы назначения наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2004. 388 с.
80. Гаверов Г. С. Общие начала назначения наказания по советскому уголовному праву. Иркутск, 1976. 100 с.
81. Гаверов Г., Моисеенко Г. Применение исправительных работ к несовершеннолетним. Їп: Советская юстиция. п 22. 1971. с. 7-8.
82. Галиакбаров Р. Р., Ковалев М. И., Фролов Е. А. Советское уголовное право. Часть общая: Учебное пособие. Свердловск, 1972, 328 с.
83. Голоднюк М. Н. и др. Курс уголовного права. Общая часть. Том 2: Учение о наказании. Moscova: Зерцало, 1999, 400 с..
84. Горелик А.С. Наказание по совокупности преступлений и приговоров. - Красноярск, 1991, 192 с..
85. Горя Н. К. Назначение наказания по делам о насильственных преступлениях ”, Кишинэу: Штиинца, 1991 г. 157 с..
86. Долиненко Л. А. Смягчающие ответственность обстоятельства по действующему уголовному законодательству и в судебной практике. Учебное пособие. Иркутск: Изд-во Иркут. ун-та, 1980, 82 с..
87. Долиненко Л.А. Влияние смягчающих ответственность обстоятельства на индивидуализацию наказания и на освобождение от уголовной ответственности с применением мер общественного или административного воздействия Автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. юрид. наук. Томск, 1980. 17 с..
88. Донец С. П., Смягчающие и отягчающие обстоятельства в уголовном праве Российской Федерации (правовая природа, классификация, проблемы учета). Вологда: Русь, 2004.158 с..
89. Дядькин Д. С., Теоретические основы назначения наказания. Санкт-

Петербург: Юридический центр Пресс, 2006. 508 с..

90. Зубкова В. И. Уголовное наказание и его социальная роль: теория и практика. Москва: изд-во Норма 2002. 304 с..

91. Игнатов А. Н., Келина С. Г. Курс советского уголовного права: Наказание. В 6-ти томах: Часть общая. Т. 3 Москва: Наука, 1970. 350 с..

92. Исакова Н. Эффективность условного осуждения несовершеннолетних правонарушителей. Їп: Социалистическая законность N 10. 1975. с. 25-28.

93. Ищенко А. В. Назначение наказания по Уголовному кодексу Российской Федерации. Научно-практическое пособие. Москва: Юрлитинформ, 2002. 160 с..

94. Карпец И.И. Индивидуализация наказания в советском уголовном праве. Москва: Госюриздат, 1961. 152 с..

95. Карпец И.И. Отягчающие и смягчающие обстоятельства в уголовном праве. Москва: Госюриздат, 1959. 119 с..

96. Качан М.И., Обстоятельства, смягчающие наказание, в российском уголовном праве. Армавир: ИП Шурыгин В.Е., 2007. 192 с..

97. Козлов А. П. Проблема унификации отягчающих обстоятельств, предусмотренных Общей и Особенной частями уголовного закона. Їп: Вестник Московского университета. Право. 1977. Nр. 3. с. 81-85.

98. Костарева Т. А. Квалифицирующие обстоятельства в уголовном праве. Понятие, законодательная регламентация, влияние на дифференциацию ответственности. Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та, 1993. 234 с..

99. Красиков Ю.А. Назначение наказания: обусловленность и критерии индивидуализации. Учебное пособие. Москва.: Изд-во МЮИ, 1991. 77 с..

100. Кригер Г. А. Наказание и его применение. Москва: Юридическая литература. 1962. 70 с.

101. Кригер Г. А., Борзенков Г. Н. и др. Советское уголовное право. Общая часть: Учебник. Москва: изд-во Моск. ун-та. 1981. 517 с.

102. Кругликов Л. Л, Климцева О. Ю. О пробелах и аналогии в уголовном праве. Їп: Нормотворческая и правоприменительная техника в уголовном и уголовно - процессуальном праве. Сборник научных статей. Ярославль: ЯрГУ, 2000. С. 3 – 17.

103. Кругликов Л. Л. Смягчающие и отягчающие обстоятельства в советском уголовном праве. Ярославль, 1977. 83 с..

104. Кругликов Л. Л., Правовая природа смягчающих и отягчающих наказание обстоятельств. Їп: Уголовное право. 1999. Nр. 4. с. 12-20.

105. Кругликов Л. Л., Смягчающие и отягчающие обстоятельства в советском уголовном праве. Часть особенная: Учебное пособие. Ярославль, 1979. 90 с..
106. Кругликов Л. Л., Смягчающие и отягчающие ответственность обстоятельства в уголовном праве. (Вопросы теории). Воронеж, 1985. 164 с..
107. Кругликов Л.Л. Смягчающие, отягчающие обстоятельства и уголовный закон. Їп: Информационные материалы по актуальным проблемам применения уголовного законодательства в деятельности органов внутренних дел. Москва, 1984. с. 35-37.
108. Кругликов Л.Л., Василевский А.В., Дифференциация ответственности в уголовном праве. Санкт- Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, 298 с..
109. Кругликов Л.Л., Особая жестокость как квалифицирующее и как отягчающее обстоятельство. Їп: Основания и порядок реализации уголовной ответственности. Межвузовский сборник научных статей. Куйбышев, 1989. с. 69-78.
110. Кругликов Л.Л., Савинов В.Н., Квалифицирующие обстоятельства: понятие, виды, влияние на квалификацию преступлений. Ярославль: ЯрГУ 1989. 167 с.
111. Кругликов Л.Л., Смягчающие и отягчающие обстоятельства как разновидность обстоятельств дела. Їп: Проблемы совершенствования борьбы с преступностью. Иркутск, 1985. с. 59-67.
112. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. 2-е изд. Москва: Юристъ, 2004. 304 с.
113. Кудрявцев В. Н. Общая теория квалификации преступлений. Москва: Юридическая литература, - 1972, 352 с.;
114. Кузнецова Н.Ф., Куринов Б.А. Смягчающие и отягчающие обстоятельства, учитываемые при определении меры наказания. Їп: Применение наказания по советскому уголовному праву. Москва: изд-во Моск. ун-та. 1958, с. 92-150.
115. Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 2. Ленинград.: Изд-во ЛГУ, 1970. 434 с.
116. Курс уголовного права. Общая часть. Том 2: Учение о наказании. Под редакцией Н.Ф. Кузнецовой, И.М. Тяжковой. Москва: Зерцало. 1999. 400 с.
117. Лейкина Н. С. Личность преступника и уголовная ответственность. Ленинград: изд-во Ленингр. ун-та, 1968. 128 с.
118. Лесниевски-Костарева Т. А. Теоретическое обоснование „двойного учета” обстоятельств уголовного дела. Їп: Уголовное право. 1999, nr. 2, с. 50-54.
119. Лесниевски-Костарева Т. А., Дифференциация уголовной ответственности. Теория и законодательная практика. Москва: Норма, 2000 г., 400 с.

120. Лесниченко И.П. Уголовная ответственность: понятие и проблемы реализации. Дис. канд. юрид. наук. Ростов-на-Дону, 2005. 178 с.
121. Макаръ Иван. Уголовное право Республики Молдова. Часть Общая. Кишинев: изд-во Молд. Гос. Ун-та, 2003. 430 с.
122. Мельникова Ю. Б. Индивидуализация наказания с учётом обстоятельств, характеризующих личность. *În*: Советская юстиция. 1969. N 5. с 13-14. р.11.
123. Мельникова Ю.Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания. Красноярск: Изд-во Красноярского ун-та, 1989. 120 с..
124. Минская В. С. Роль смягчающих ответственность обстоятельств в индивидуализации уголовной ответственности. *În*: Проблемы совершенствования уголовного законодательства и практики его применения. Москва. 1981. с. 106-116.
125. Миньковский Г. М., Тузов А. П.. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних. Киев: Политиздат Украины, 1987. 213 с.
126. Мясников О. А., О смягчающих наказание обстоятельствах, не указанных в законе. *În*: Российская юстиция. Москва: Юридическая литература, 2001, nr. 4, p. 51-52.
127. Мясников О. А., Обстоятельства, смягчающие наказание по новому Уголовному Кодексу. *În*: Социально-правовые вопросы становления правового государства. Сборник научных статей. Оренбург: Изд-во Оренбург. гос. аграрн. ун-та. 1999, p. 116-130.
128. Мясников О. А., Смягчающие и отягчающие наказание обстоятельства в теории, законодательстве и судебной практике. Москва: Юрлитинформ, 2002. 240 с.
129. Мясников О. А., Сущность и правовая природа смягчающих и отягчающих наказание обстоятельств. *În*: Правоведение. Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербург. ун-та.. 2003, nr. 2, p. 117-124.
130. Наумов А. В., Бородин С. В. Комментарий к Уголовному кодексу Российской Федерации, 3-е изд. Москва: Юристъ. 2004. 829 с..
131. Непомнящая Т. В. Назначение уголовного наказания. Теория, практика, перспективы. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс. 2006. 781 с.
132. Ной И. С. Сущность и функции уголовного наказания в Советском государстве: политико-юридическое исследование. Саратов: СГУ, 1973. 193 с..
133. Прохоров Л.А., Общие начала назначения наказания и предупреждение рецидивной преступности. Учебное пособие. Омск: ОмГУ, 1980, 78 с..
134. Сахаров А.Б., Бабаев М.М. Особенности применения мер воздействия к несовершеннолетним преступникам. *În*: Вопросы борьбы с преступностью. Выпуск 8.

Москва: Госюриздат 1968. с. 49-68.

135. Скрабин М.А. Общие начала назначения наказания и их применение к несовершеннолетним. Казань, 1988. 98 с.

136. Советское уголовное право. Часть общая. Под ред. М. А. Гельфера, П. И. Гришаева, Б. В. Здравомыслова. М. : Юридическая литература, 1972. 584 с.

137. Соловьев А. Д. Вопросы применения наказания по советскому уголовному праву. Москва: Госюриздат 1958. 204 с.

138. Становский М. Н. Назначение наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс. 1999. 480 с..

139. Ткаченко В.И. Общие начала назначения наказания. Учебное пособие. Москва: ВЮЗИ, 1984, 70 с..

140. Трайнин. Н.А., Общее учение о составе преступления. Москва: Юридическая литература, 1957. 432 с..

141. Уголовное наказание в вопросах и ответах. Под ред. Комисарова М. С., и Якупова Р. Х.. Москва: Зерцало. 1998. 416 с..

142. Уголовное право России. Т.1. Общая часть. Отв. ред. А. Н. Игнатов, Ю.А. Красиков. Москва: Норма:Инфра-М. 624 с..

143. Уголовное право России. Часть Общая. Учебник для вузов. Отв. ред. Кругликов Л. Л.. Москва: Бек. 1999, 800 с..

144. Уголовное право. Общая часть: Учебник для вузов. Отв. ред. Козаченко И. Я., Незнамова З. А.. Москва: Норма, Инфра-М, 1998. 516 с..

145. Уголовное право: Части Общая и Особенная. Учебник. Под общ. ред. Гаухмана Г. Г., Колодкина Л. М., Максимова С. В.. Москва: изд-во Юриспруденция, 1999. 784 с..

146. Уголовный кодекс Испании. Москва: изд-во Зерцало, 1998. 218 с..

147. Уголовный кодекс Республики Сан-Марино. Санкт-Петербург: изд-во Юридический центр Пресс. 2002. 253 с..

148. Уголовный кодекс Российской Федерации. Москва: изд-во ЭКСМО. 2004. 208 с..

149. Уголовный кодекс РСФСР от 27 октября 1960 г. Москва: Юрид. издат. 1980. 156 с..

150. Уголовный кодекс Федеративной Республики Германии. Санкт-Петербург: изд-во Юридический центр Пресс. 2003. 524 с..

151. Уголовный кодекс Швейцарии, Санкт-Петербург: изд-во Юридический

центр Пресс. 2002. 350 с..

152. Филимонов В.Д. Криминологические основы уголовного права. Томск, 1981. 212 с.

153. Чечель Г.И. Смягчающие ответственность обстоятельства и их значение в индивидуализации наказания. Саратов, 1978. 126 с..

154. Шаргородский М. Д., Беляев Н. А. Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 2 . Ленинград: изд-во Ленингр. ун-та, 1970. 672 с..

155. Шулепов Н.А. Правовые основания и формы реализации уголовной ответственности военнослужащих в Российской Федерации. Москва: Изд-во Акад. ФПС России, 2001. 198 с..

156. Юридический энциклопедический словарь. Гл. ред. А.Я. Сухарев, 2-е изд., Москва: Сов. энциклопедия, 1987. 528 с..

Surse statistice de date și documente electronice:

157. Convenția Europeană Pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950. A intrat în vigoare la 3 septembrie 1953. În vigoare pentru Republica Moldova din 01 februarie 1998. www.justice.md.

158. Decizia 1ra-873/09. www.csj.md (vizitat 15.10.2011).

159. Dicționar explicativ român. www.webdex.ro (vizitat la 15.10.2011).

160. Dosarul nr. 1ra-1055/10. www.csj.md (vizitat 15.10.2011).

161. Dosarul nr. 1ra-60/11. www.csj.md. (vizitat 15.02.2012).

162. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova „Cu privire la unele chestiuni ce vizează individualizarea pedepsei penale” nr. 8 din 11.11.2013, <http://jurisprudenta.csj.md/> (vizitat 15.12.2013).

163. Mureșan M. Aspecte teoretico-normative și practice ale motivului și scopului infracțiunii. Teza de doctor în drept. Chișinău, 2009.202 pag. www.cnaa.md (vizitat la 12.01.2012).

164. Notă informativă cu privire la erorile de drept comise de către instanțele de fond semestrul II anul 2008 – semestrul I anul 2009. www.csj.md (vizitat 15.10.2011).

165. Jurisprudența CSJ, www.csj.md (vizitat 15.10.2013).

166. www.irp.md/news (vizitat 15.10.2011).

167. Biroul Național de Statistică al RM. Statistici pe domenii, www.statistica.md (vizitat 15.10.2011).

168. Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь „ О

судебной практике по делам о преступлениях несовершеннолетних ”, N 3 от 28 июня 2002 г. Зарегистрировано в Национальном реестре правовых актов Республики Беларусь, 22 июля 2002 г. N 6/331 www.supcourt.by (vizitat la 12.01.2012).

169. Постановление Пленума Верховного Суда Республики Беларусь от 26.03.2002 N 1 „О назначении судами уголовного наказания”, Зарегистрировано в Национальном реестре правовых актов Республики Беларусь 9 апреля 2002 г. N 6/320 (в ред. постановления Пленума Верховного Суда от 25.09.2003 N 11) www.supcourt.by (vizitat la 15.10.2011).

170. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации „О практике назначения судами Российской Федерации уголовного наказания” NR. 2 от 11.01.2007. www.vsrfr.ru (vizitat la 15.02.2011).

171. Постановление Пленума Верховного Суда Российской Федерации Москва „О судебной практике применения законодательства, регламентирующего особенности уголовной ответственности и наказания несовершеннолетних” N 1, от 1 февраля 2011 г. În: Бюллетень Верховного Суда Российской Федерации, N 4, 2007 г. www.vsrfr.ru (vizitat la 15.02.2011).

172. Постановление Пленума Верховного Суда Украины „О практике назначения судами уголовного наказания” N 7, от 24.10.2003 (*С изменениями, внесенными согласно Постановлениям Верховного Суда Украины N 18 от 10.12.2004 N 8 от 12.06.2009 N 1 от 06.11.2009*) www.scourt.gov.ua (vizitat la 15.02.2011).

173. Постановление Пленума Верховного Суда Украины „О практике применения судами Украины законодательства по делам о преступлениях несовершеннолетних”. N 5 от 16.04.2004 www.scourt.gov.ua (vizitat la 15.02.2011).

174. Салихов Зявдат Индивидуализация наказания при его назначении судом по российскому уголовному праву. Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Казань 2002. 212 с. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/101337.html>. (vizitat 05.07.2011).

175. Степашин В. М. Смягчение наказания по УК России. Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук. Омск. 2000. 185 с. <http://www.lib.ua-ru.net/diss/> (vizitat 25.10.2011).

176. www.abaroli.md; Vizitat: 29.06.2014.

Anexa 1

Tabelul A 1.1 Tabelul comparativ al circumstanțelor atenuante speciale versus generale

Circumstanțe atenuante speciale–semne privilegiate	Circumstanțe atenuante generale
Tulburare fizică sau psihică, cu diminuarea discernământului, cauzată de naștere (art. 147 CP RM)	Săvârșirea faptei de o persoană cu responsabilitate redusă (art.76, alin.(1), lit. d) CP RM)
Stare de afect survenită în mod subit, provocată de: 1) acte de violență ale victimei; 2) de insulte grave din partea victimei; 3) de alte acte ilegale sau imorale a victimei(art. 146 CP RM)	Ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infracțiunea (art.76, alin.(1), lit. g) CP RM)

Tabelul A 1.2 Tabelul comparativ al a circumstanțelor agravante speciale versus generale

<i>Circumstanță agravantă specială–semn calificativ</i>	<i>Circumstanță agravantă generală (alin. (1) art. 77 CP)</i>
Omorul Săvârșit de către o persoană care anterior a mai săvârșit un omor intenționat prevăzut la alin. (1) lit. o) alin. (2) al art. 145 CP)	Săvârșirea infracțiunii de către o persoană care anterior a fost condamnată pentru infracțiune similară sau pentru alte fapte care au relevanță pentru cauză (lit. a))
Furtul, jaful, tâlhăria săvârșită de două sau mai multe; jaful, furtul, tâlhăria săvârșită de un grup criminal organizat sau o organizație criminală (lit. b) alin. (2), lit. b) alin. (3) art. 186; lit. b) alin. (2), lit. b) alin. (3) art. 187; lit. b) alin. (2), lit. b) alin. (3) art. 188 CP)	Săvârșirea infracțiunii prin orice formă de participație (lit. c))
Omorul săvârșit cu o deosebită cruzime, precum și din motive sadice (lit. j) alin. (2) art. 145 CP)	Săvârșirea infracțiunii prin acte de o deosebită cruzime sau prin batjocorirea victimei (lit. h)
Furtul, jaful, tâlhăria săvârșit în timpul unei calamități (lit. a) alin. (3) art. 186; lit. a) alin. (3) art. 187; lit. a) alin. (3) 188 CP)	Săvârșirea infracțiunii profitând de starea excepțională, de calamitățile naturale, precum și de dezordini de masă (lit. m))
Omorul săvârșit prin mijloace periculoase pentru viața sau sănătatea mai multor persoane (lit. m) alin. (2) art. 145 CP)	Săvârșirea infracțiunii prin mijloace care prezintă un pericol social sporit (lit. i))

Anexa 2

AMERICAN BAR ASSOCIATION RULE OF LAW INITIATIVE

Asociația Obștească
Reprezentanța din Republica Moldova a Asociației Barourilor Americane (ABA ROLI)
Inițiativa pentru Supremația Legii

57/1 Bănulescu Bodoni str.
Chișinău, MD-2005, Republic of Moldova
Tel: (37322) 238934, 238935
Fax: (37322) 238936
office@abaroli.md ♦ www.abaroli.org

Data: 16 iunie 2014

Domnului Dorin POPESCU,
Magistru în drept, lector universitar, Catedra Drept Penal și Criminologie, Facultatea de
Drept, USM

Multstimat dle Dorin POPESCU,

Vă scriu din numele Asociației Barourilor Americane Inițiativa pentru Supremația Legii (ABA ROLI Moldova). Eu mă numesc Ronald A. WOLFSON și sunt Directorul Regional al ABA ROLI pentru Moldova, Armenia și Ucraina. În cele ce urmează, eu vreau să vă rog să-mi permiteți să vă informez despre organizarea de către ABA ROLI Moldova cu sprijinul Colegiului Penal al CSJ a unei conferințe pe tema *Aspectele ce țin de aplicarea și individualizarea pedepsei penale*. Această conferință va avea loc la 27 iunie 2014 la Chișinău (sala de conferințe a hotelului Jolly Alon, str. M. Cibotari, 37, de la ora 8.00 până la ora 17.00) și are ca obiectiv efectuarea unui schimb de experiență între judecători și discutarea aspectelor ce țin de aplicarea și individualizarea pedepsei penale.

Conferința menționată mai sus este parte a unui program mai amplu implementat pe parcursul a doi ani de către ABA ROLI Moldova în cooperare cu Colegiul Penal al Curții Supreme de Justiție din Moldova (Colegiul Penal al CSJ) privind elaborarea a două ghiduri pentru judecători în domeniul aplicării și individualizării pedepselor penale. Vreau să vă rog să găsiți mai jos detalii despre ghidurile respective:

În anul 2012 cu acordul CSJ, ABA ROLI a creat un grup de lucru format din judecători care au elaborat proiectul ***Ghidului cu privire la aplicarea pedepsei***. Din grupul de lucru respectiv au făcut parte dna Raisa Botezatu (fost Președinte al Colegiului Penal al CSJ), dl Gheorghe Ulianovschi (fost Președinte al Curții de Apel Comrat), dna Viorica Puică (judecător la Judecătoria Botanică din Chișinău), dna Valeria Șterbeț (fost judecător la Curtea Constituțională, fost Președinte al CSJ), dl Igor Dolea (judecător la Curtea Constituțională, dr. hab. în drept, Universitatea de Stat din Moldova) și dl Dorin Popescu (magistru în drept, lector universitar, Catedra Drept Penal și Criminologie, USM). Dumnealor au analizat în ghid prevederile generale din Codul Penal al RM cu privire la aplicarea pedepsei conform criteriilor generale de individualizare a pedepsei penale, aplicarea pedepsei conform criteriilor speciale de individualizare a pedepsei penale și liberarea de pedeapsă. Proiectul final al acestui ghid este actualmente studiat de către Colegiul Penal al CSJ pentru a fi finalizat.

În continuarea acestui prim ghid pentru judecători, la începutul acestui an, ABA ROLI cu sprijinul CSJ a creat un al doilea grup de lucru format din judecători pentru elaborarea unui ghid pentru judecători care va conține ***Instrucțiuni privind individualizarea și aplicarea pedepselor*** în cazul următoarelor infracțiuni:

- (1) *Infracțiuni contra patrimoniului (furt, jaf, tâlhărie, escrocherie);*
- (2) *Infracțiuni contra bunei desfășurări a activității în sfera publică (coruperea pasivă, coruperea activă, traficul de influență, abuzul de putere sau abuzul de serviciu);*
- (3) *Infracțiuni contra vieții și sănătății persoanei (omorul intenționat, vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății, traficul de ființe umane);*
- (4) *Infracțiuni contra familiei și minorilor (violența în familie);*
- (5) *Infracțiuni contra sănătății publice și conviețuirii sociale (circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor fără scop de înstrăinare, circulația ilegală a substanțelor narcotice, psihotrope sau a analoagelor lor în scop de înstrăinare, proxenetismul).*

Din acest grup de lucru fac parte următorii judecători: dna Liliana Catană (judecător în Colegiul Penal al CSJ), dna Valeria Șterbeț (fost judecător la Curtea Constituțională, fost Președinte al CSJ), dl Gheorghe Ulianoschi (fost Președinte al Curții de Apel Comrat), dna Viorica Puică (judecător la Judecătoria Botanica din Chișinău) și dna Maria Ghervas (judecător la Judecătoria Botanica din Chișinău). Acest ghid se află la etapa de elaborare.

În timpul elaborării metodologiei de lucru asupra ghidului, membrii grupului de lucru au studiat mai multe modele de instrucțiuni privind aplicarea și individualizarea pedepselor pentru diferite categorii de infracțiuni elaborate de Curțile Supreme de Justiție sau de instituții abilitate prin lege cu o astfel de competență. Astfel, au fost analizate, în special, exemplele României, Marii Britanii (*Sentencing Guidelines/Sentencing Council*) și Statelor Unite ale Americii.

În contextul celor de mai sus, eu am deosebita onoare să vă invit la această conferință. Sperăm foarte mult că Dvs ne veți onora cu prezența.

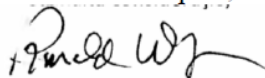
Dacă Dvs aveți nevoie de informații suplimentare sau aveți unele întrebări sau sugestii, vă rog mult să nu ezitați să mă contactați pe mine sau pe colegele mele la următoarele adrese:

Ronald Wolfson, director, ABA ROLI Moldova – ronald.wolfson@abaroli.md;

Olimpia Gribincea, consultant juridic – olimpia_iovu@abaroli.md; (tel. +373 22 238934) și

Mihaela Vidaicu, consultant juridic – mvidaicu@abaroli.md (tel. +373 22 238934).

Cu deosebit respect,

Ronald A. WOLFSON,

Director Regional al ABA ROLI pentru Moldova, Armenia și Ucraina

Declarație privind asumarea răspunderii

Subsemnatul, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

Popescu Dorin

Semnătura

20.05.2015

CV-ul AUTORULUI

Nume: Popescu
Prenume: Dorin
Născut: 03.06.1971
Cetățenia: R. Moldova
Tel: 069172710, 079972710
e-mail: avocatulpopescu@gmail.com

STUDII:

1978-1988 școala medie or. Sîngerei;
1991-1996 Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova – licențiat în drept;
1999-2000 masterat „Universitatea de Stat din Moldova”, specialitatea drept penal – master în drept, doctorand (competitor) la Catedra Drept Penal și Criminologie, specialitatea 12.00.08.

SERVICIUL MILITAR:

1988-1990 serviciul militar (1989 - participant la evenimentele militare pentru stabilirea și menținerea ordinii publice în regiunea Fergana, Republica Uzbekistan și Abhazia).

EXPERIENȚA DE MUNCĂ:

1996- prezent, lector la Catedra Drept Penal și Criminologie, Universitatea de Stat din Moldova;

1996- prezent, avocat al Biroului A.A.”Facultatea de Drept”;

2011- prezent, membru al Comisiei de licențiere a profesiei de avocat a Uniunii Avocaților din Republica Moldova.

2012- 2013, prodecan al Baroului de avocați Chișinău, circumscripția Curții de Apel Chișinău.

2013-prezent, decan interimar al Baroului de avocați Chișinău, circumscripția Curții de Apel Chișinău

PARTICIPĂRI LA CONFERINȚE ȘI SEMINARE ȘTIINȚIFICE NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE, PUBLICAȚII:

1. Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1998/1999”, USM, Chișinău, 27 septembrie – 2 octombrie 2000 (tema comunicării: „Problemele aplicării pedepsei penale în cazul cumulului de infracțiuni”);

2. Conferința științifico-practică internațională „Pedeapsa ca formă a răspunderii juridice și rolul ei în societatea de tranziție”, Universitatea de Criminologie, Chișinău 14-15 februarie 2002 (tema comunicării: „Rolul circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei penale. Locul lor în sistemul legislației penale a Republicii Moldova”);

3. Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM în anii 2000-2002”, USM, Chișinău, 30 septembrie – 6 octombrie 2003 (temele comunicărilor: „Trăsăturile caracteristice ale circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal al Republicii Moldova”; „Unele probleme privind aplicarea circumstanțelor atenuante și agravante în dreptul penal al Republicii Moldova”);

4. Conferința științifico-practică internațională „Criminalitatea în Republica Moldova: starea actuală, tendințele, măsurile de prevenire și de combatere”, Academia „Ștefan

cel Mare” a MAI, Chișinău, 18-19 aprilie 2003 (tema comunicării: „Rolul circumstanțelor agravante în prevenirea criminalității”);

5. Conferința științifică națională cu participare internațională „Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare”, USM, Chișinău, 21-22 septembrie 2011 (tema comunicării: „Noțiunea individualizării pedepsei penale și rolul circumstanțelor atenuante și agravante la individualizarea pedepsei penale”);

6. Conferința internațională științifico-practică cu genericul „Societatea civilă în realizarea Strategiei de reformare a sectorului justiției 2011-2016”. Chișinău, 14 octombrie 2011 (tema comunicării: „Influența circumstanțelor atenuante și agravante la aplicarea pedepsei mai blânde decât cea prevăzută de lege”).

7. Seminarul internațional „Интеграция правовой науки и образования в подготовке юристов: опыт стран СНГ и Европы” 29 mai - 1 iunie 2008, or. Harikov, Ucraina (tema comunicării „Правовая наука и образование: проблемы взаимодействия”).

CUNOAȘTEREA LIMBILOR:

Româna: maternă

Rusa: excelent

Franceza: bine

CUNOAȘTEREA CALCULATORULUI:

MS Word, Excel, Internet.